

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ ΠΕΤΡΟΥ ΟΡΕΣΤΗ
(Α.Μ.: 1012201703028)

Θέμα: «Ο ανορθωτής της Αριστεράς Γιάννης Πασαλίδης (1880 – 1968):
Από την ίδρυση της ΕΔΑ έως τη Χούντα»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2020

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	2
Εισαγωγή	4
Α΄ Κεφάλαιο	
Η γέννηση, η οικογένεια, οι σπουδές και η επαναστατική δράση του Γιάννη Πασαλίδη	7
Β΄ Κεφάλαιο	
Η έλευση του Γιάννη Πασαλίδη στην Ελλάδα	10
Γ΄ Κεφάλαιο	
Ο Γιάννης Πασαλίδης και η πολιτική του εμπλοκή στην Ελλάδα 1923-1945	13
Δ΄ Κεφάλαιο	
Ο Γιάννης Πασαλίδης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	18
4.1. Η περίοδος του Εμφυλίου	18
4.2. Από το τέλος του εμφυλίου μέχρι την ΕΔΑ	21
Ε΄ Κεφάλαιο	
Ο Γιάννης Πασαλίδης και η ΕΔΑ	42
5.1. Από την πρώτη εκλογική συμμετοχή της ΕΔΑ μέχρι την πτώση Πλαστήρα	42
5.2. Από την Κυβέρνηση Παπάγου μέχρι την έλευση Καραμανλή	58
5.3. Οι δύο κυβερνήσεις Καραμανλή, η ανάδειξη της ΕΔΑ σε αξιωματική αντιπολίτευση και οι εκλογές βίας και νοθείας	66
5.4. Από τον ανέκδοτο στη Χούντα	85
ΣΤ΄ Κεφάλαιο	
Το τέλος του Γιάννη Πασαλίδη και οι πολιτικές του παρακαταθήκες	92
Επίλογος	95
Πηγές και Βιβλιογραφία	97
Παράρτημα	102
Περίληψη	123

Πρόλογος

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών: «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες Θεωρήσεις και Προοπτικές του Τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών, που έχει ως έδρα την Καλαμάτα, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Το θέμα της εργασίας είναι η ζωή και το έργο του Γιάννη Πασαλίδη του εμβληματικού προέδρου της ΕΔΑ κατά την περίοδο 1951-1967. Η τύχη να μπορέσω να μελετήσω από κοντά το προσωπικό αρχείο του Γιάννη Πασαλίδη, η προτροπή του επιβλέποντος καθηγητή μου κ. Θανάση Χρήστου και η σημαντική προσωπικότητα του Πασαλίδη που μελετάται παρακάτω, ήταν ο παράγοντας που με οδήγησε στην επιλογή του θέματος της συγκεκριμένης εργασίας.

Στα κεφάλαια που παρατίθενται θα μελετήσουμε την προσωπικότητα του μεγάλου Έλληνα πολιτικού και πως αυτή διαμορφώθηκε μέσα από τις βιοματικές του εμπειρίες, τις σπουδές του και όλα εκείνα τα στοιχεία της ζωής του που συνέθεσαν την προσωπικότητα του πολιτικού. Θα μελετήσουμε τα φοιτητικά του χρόνια στην Ρωσία τις παραμονές της Οκτωβριανής επανάστασης και πως οι ιδέες του Μαρξ του Λένιν και του Πλεχάνωφ καθόρισαν τη μετέπειτα πολιτική του πορεία. Παράλληλα θα δούμε τη δράση του και ως γιατρός τα πρώτα χρόνια και τις προσπάθειές του για τα δικαιώματα των προσφύγων. Το κυριότερο κομμάτι της εργασίας θα επικεντρωθεί στην πολιτική σταδιοδρομία του Γιάννη Πασαλίδη από τη θέση του ως υπουργού εξωτερικών στη Γεωργία, το πέραςμα του από τη βουλή του 1924 και το κόμμα του Παπαναστασίου μέχρι την ίδρυση της ΕΔΑ και τη δράση του ως πρόεδρος της από τη στιγμή της ίδρυσής της μέχρι και τον θάνατό του.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να μοιραστώ το πώς έφτασε στα χέρια μου το προσωπικό αρχείο του Γιάννη Πασαλίδη. Κατά την αναμονή μου στο οδοντιατρείο του φίλου μου Δημήτρη Φίλη το μάτι μου θα παρατηρήσει μια παλιά βουλευτική ταυτότητα που ήταν σε μια προθήκη στο χώρο αναμονής του ιατρείου. Θα πλησιάσω πιο κοντά, ορμώμενος ίσως από ιστορική περιέργεια, για να εξακριβώσω σε ποιον ανήκει. Με μεγάλη έκπληξη θα δω το όνομα και τη φωτογραφία του Πασαλίδη και θα ρωτήσω τον Δημήτρη την προέλευσή της. Ο Δημήτρης θα με ενημερώσει ότι ο Πασαλίδης ήταν προπάππους του και ότι η οικογένεια του είχε στα χέρια της όλο το προσωπικό του αρχείο.

Για τον λόγο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καλό μου φίλο Δημήτρη Φίλη για τις επαφές που έκανε προκειμένου να μελετήσω από κοντά το αρχείο καθώς επίσης και τον πατέρα του Γιάννη Φίλη για όλες εκείνες τις βιοματικές πληροφορίες που μου έδωσε για τον παππού. Στο τέλος θέλω να δώσω τις ευχαριστίες μου στον θεματοφύλακα του αρχείου Γιάννη Νισύριου, γιο της Νίνας Πασαλίδου, ο οποίος κρατάει στα χέρια του όλο εκείνο το πλήθος εγγράφων, καθώς αφιέρωσε χρόνο δίνοντας μου εκτός από το αρχείο πολύτιμες πληροφορίες από τη ζωή του παππού του αλλά και τα όσα του διηγήθηκε αργότερα η μητέρα του που αποτέλεσε και στενό συνεργάτη του Πασαλίδη κατά την περίοδο της προεδρίας του στην ΕΔΑ.

Εισαγωγή

Αυτά τα οποία επηρεάζουν έναν άνθρωπο και σμιλεύουν την προσωπικότητά του σίγουρα είναι πολλά, αλλά το κυριότερο από όλα είναι η παιδεία που δέχεται και τα βιώματα που παίρνει κατά τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια. Για τον Γιάννη Πασαλίδη αυτή η περίοδος της ζωής του ήταν καταλυτική, καθώς δε διαμόρφωσε μόνο την προσωπικότητά του, αλλά και τον τρόπο σκέψης του. Η περίοδος αυτή ήταν που καθόρισε τον Γιάννη Πασαλίδη ώστε να γίνει ο πολιτικός άντρας που θα συσπειρώσει γύρω του τον κόσμο της Αριστεράς και θα τον βγάλει από το αδιέξοδο κατά τα τεταμένα μετεμφυλιακά χρόνια της καχεκτικής δημοκρατίας¹.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας θα έχουμε τη δυνατότητα να μελετήσουμε τα πρώτα χρόνια της ζωής του Πασαλίδη. Θα δούμε τη μετάβαση της οικογένειάς του στη Γεωργία από την Τραπεζούντα καθώς και τα γυμνασιακά του χρόνια. Στη συνέχεια θα δούμε τα φοιτητικά του χρόνια μέσα από τα οποία ανδρώθηκε ο Γιάννης Πασαλίδης καθώς έζησε και συμμετείχε στα γεγονότα της προεπαναστατικής Ρωσίας και στα γεγονότα της Οκτωβριανής Επανάστασης. Τέλος θα μελετήσουμε την πολιτική του δραστηριότητα μετά το τέλος της επανάστασης καθώς και την πορεία του μέχρι τον ερχομό του στην Ελλάδα.

Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται την επιστροφή του Γιάννη Πασαλίδη στην Ελλάδα, την εγκατάστασή του στη Θεσσαλονίκη και την κοινωνική του δράση. Στο κεφάλαιο αυτό θα δούμε το πώς ο Πασαλίδης από τη στιγμή που θα εγκατασταθεί στην Θεσσαλονίκη θα αρχίσει μια μεγάλη προσπάθεια για την οργάνωση των προσφύγων της Θεσσαλονίκης οι οποίοι μόλις έχουν εγκατασταθεί μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Παράλληλα θα δούμε και τη δράση του ως γιατρό και πως ο Πασαλίδης μετέτρεψε το επάγγελμά του σε λειτούργημα παίρνοντας δικαίως το προσωνύμιο ο «γιατρός των φτωχών».

Στο επόμενο κεφάλαιο θα μελετηθεί η πρώτη περίοδος της πολιτικής δράσης του Πασαλίδη από τον ερχομό του στην Ελλάδα μέχρι και το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καθώς επίσης και φάσεις της ζωής του κατά την περίοδο της κατοχής. Αναλυτικότερα θα δούμε την πρώτη είσοδο του Γιάννη Πασαλίδη στο ελληνικό κοινοβούλιο το 1924 καθώς επίσης και κάποιες σημαντικές του τοποθετήσεις, για καίρια ζητήματα, μέσα από τις οποίες θα ξεδιπλώσει το πολιτικό του αισθητήριο

---

¹ Ο όρος «καχεκτική δημοκρατία» δανείζεται από τον τίτλο του βιβλίου του Η. Νικολακόπουλου, *Η καχεκτική δημοκρατία: κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Αθήνα 2009

αλλά και τις ιδεολογικές του απόψεις οι οποίες ήταν πρωτόγνωρες για εκείνη την εποχή. Επιπρόσθετα θα μελετηθεί και η πολιτική του δράση εκτός βουλής με την ίδρυση του «Εργατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος» και την υποστήριξη του «Παλλαϊκού Μετώπου».

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στη ζωή και τη δράση του Πασαλίδη μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και την ίδρυση της ΕΔΑ. Το κεφάλαιο χωρίζεται σε δύο ενότητες. Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου κατά την οποία ο Πασαλίδης διαχωρίζει τη θέση του από την ηγεσία του ΚΚΕ για ένοπλο αγώνα, παρακολουθώντας όμως από κοντά τις εξελίξεις. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην περίοδο μετά τον εμφύλιο κατά την οποία ο Πασαλίδης βάζει όλες του τις δυνάμεις προκειμένου να δημιουργηθεί η ΕΔΑ. Στην ενότητα αυτή θα δούμε όλες εκείνες τις διεργασίες που έγιναν με πρωταγωνιστές τον Γιάννη Πασαλίδη και άλλα σημαντικά στελέχη της Αριστεράς, προκειμένου να καταλήξουν στην δημιουργία της ΕΔΑ που θα γίνει και το μοναδικό νόμιμο κόμμα της Αριστεράς εκφράζοντας τις ιδέες της για σχεδόν δύο δεκαετίες.

Το πέμπτο κεφάλαιο της εργασίας μας χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες και παρουσιάζει τη δράση του Γιάννη Πασαλίδη ως προέδρου της ΕΔΑ μέσα από την πορεία της. Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στην πρώτη εκλογική μάχη της ΕΔΑ και στις πολιτικές της επιλογές κατά την περίοδο της Κυβέρνησης Πλαστήρα. Στη συγκεκριμένη ενότητα θα δούμε τα πρώτα κοινοβουλευτικά βήματα της ΕΔΑ, την επιβολή των απόψεων της ηγεσίας του ΚΚΕ, την πολιτική του Πλαστήρα, την εμπλοκή των Αμερικάνων στην πολιτική ζωή της χώρας, τη δίκη Μπελογιάννη και κυρίως τον τρόπο διαχείρισης όλων αυτών των καταστάσεων από τον Γιάννη Πασαλίδη.

Η δεύτερη ενότητα μας περιγράφει την περίοδο της Κυβέρνησης Παπάγου και την επάνοδο της Δεξιάς στην εξουσία. Η ΕΔΑ δε θα είναι στη Βουλή. Όμως με την καθοδήγηση του Πασαλίδη θα καταφέρει έστω και εκτός Βουλής να εδραιώσει τις δυνάμεις της μέσα από τις εκλογικές μάχες των επαναληπτικών εκλογών αλλά και των δημοτικών εκλογών του 1954.

Στην Επόμενη περίοδο θα μελετήσουμε την πορεία της ΕΔΑ κατά την περίοδο των πρώτων κυβερνήσεων Καραμανλή (1955-1961). Πρόκειται για την πιο σημαντική περίοδο της ΕΔΑ, καθώς αρχίζει η ανοδική της πορεία που θα την οδηγήσει στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης μετά τις εκλογές του 1958. Δυστυχώς η περίοδος αυτή θα λήξει άδοξα για την ΕΔΑ, για λόγους που θα αναπτύξουμε, με τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961.

Η τελευταία ενότητα του κεφαλαίου είναι και η τελευταία ενότητα της πολιτικής ζωής της ΕΔΑ πριν τη Χούντα. Σε αυτή την ενότητα θα έχουμε τη δυνατότητα να δούμε τη στάση της ΕΔΑ στα χρόνια του «Ανένδοτου Αγώνα», της Κυβέρνησης Παπανδρέου, της Αποστασίας και της πολιτικής εκτροπής του καθεστώτος.

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στα τελευταία χρόνια της ζωής του Γιάννη Πασαλίδη που αν και 87 ετών η Χούντα δεν θα διστάσει να τον κλείσει σε κατ' οίκον περιορισμό όπου και θα πεθάνει. Παράλληλα θα αναφερθούν και 3 μικρές ιστορίες από τη ζωή του Γιάννη Πασαλίδη μέσα από τις οποίες αποτιμώνται οι πολιτικές παρακαταθήκες του Πασαλίδη όχι μόνο στην πολιτική ζωή της χώρας αλλά και στην έννοια της πολιτικής διεθνώς.

Α' Κεφάλαιο

Η γέννηση, η οικογένεια, οι σπουδές και η επαναστατική δράση του Γιάννη Πασαλίδη

Ο Πασαλίδης θα γεννηθεί στην Σάντα του Πόντου από Έλληνες γονείς και θα περάσει εκεί, μαζί με τα τρία αδέρφια του τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Η χρονολογία γέννησης του Πασαλίδη αποτελεί ένα μυστήριο καθώς στα περισσότερα επίσημα έγγραφα του, αναφέρεται το 1980, το 1881 ή το 1885. Παράλληλα όμως με αυτό σώζεται και ένα έγγραφο της αποφοίτησής του από την Ιατρική Σχολή της Μόσχας το οποίο έχει χρονολογία το Νοέμβριο του 1909. Αν ο Πασαλίδης γεννήθηκε το 1880 σημαίνει ότι το 1909 ήταν 29 ετών πράγμα λίγο υπερβολικό για ένα γιατρό που αποφοίτησε με άριστα. Ωστόσο αν αναλογιστούμε ότι ο Πασαλίδης ξεκίνησε αρχικά τις σπουδές του στην Οδησό και στη συνέχεια πήγε στη Μόσχα τότε ίσως δικαιολογείται αυτή η καθυστέρηση. Συνεπώς ο Πασαλίδης γεννήθηκε μάλλον το 1880.

Ο Πασαλίδης θα ζήσει στην Σάντα τα πρώτα δέκα χρόνια ενώ στη συνέχεια οι γονείς του θα αναγκαστούν να μεταναστεύσουν εξ αιτίας μαζικών διωγμών από τους Οθωμανούς. Προορισμός της οικογένειας θα είναι η κωμόπολη της Γεωργίας Κουταΐδα όπου έχουν εγκατασταθεί και άλλοι Έλληνες του Πόντου. Ο Πασαλίδης σε αντίθεση με τα περισσότερα παιδιά των Ποντίων θα φοιτήσει στο ρωσικό γυμνάσιο της Τυφλίδας όπου θα μάθει τη ρωσική γλώσσα αλλά θα έρθει σε επαφή και με την ρωσική κουλτούρα. Σίγουρα η φοίτησή του σε ρωσικό γυμνάσιο συνέβαλε καταλυτικά στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Ο Πασαλίδης κατά τα μαθητικά του χρόνια θα δείξει την έφεση που είχε στη μάθηση, γι' αυτό θα σταλεί το 1903 από την οικογένειά του, να σπουδάσει ιατρική στην Οδησό. Ο Πασαλίδης θα μεταβεί στην Οδησό μια δύσκολη και ιδιαίτερα τεταμένη περίοδο. Την περίοδο εκείνη θα ξεκινήσουν στα βιομηχανικά κέντρα της Ουκρανίας και του Καυκάσου οι μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις. Έτσι ο Πασαλίδης κατά τα φοιτητικά του χρόνια θα έρθει σε επαφή με όλους αυτούς τους θεωρητικούς του μαρξισμού και θα εμπνευστεί από τις ιδέες του. Οι φοιτητές έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση που διαφαινόταν να έρχεται, καθώς τα πανεπιστήμια ήταν και αυτά ανατρεπτικά κέντρα².

² Γ. Δ. Νισύριος, *Γιάννης Πασαλίδης*, χ. τ., χ. χ., σ. 16

Ο Πασαλίδης θα επηρεαστεί βαθύτατα όχι μόνο από το επαναστατικό ρεύμα της εποχής αλλά και από την ιδεολογική βάση από την οποία ξεκινούσαν αυτές οι επαναστατικές κινήσεις. Σημαντικό ρόλο στη ζωή του θα παίζει ο θεωρητικός του σοσιαλισμού Γκιόργκι Πλεχάνωφ. Ο Πασαλίδης θα διαβάσει τα έργα του Πλεχάνωφ και θα ενστερνιστεί τις ιδέες του. Ο θαυμασμός του για τον Πλεχάνωφ δικαιολογεί την επιλογή του να ταχθεί με το μέρος των μενσεβίκων³.

Το καλοκαίρι του 1905 θα ξεσπάσουν στην Οδησό τα γεγονότα του θωρηκτού Ποτέμκιν. Σε συνδυασμό με τις απεργίες των εργατών θα ξεσπάσει και η αντίδραση των ναυτεργατών για τις συνθήκες εργασίας στο θωρηκτό του ρωσικού πολεμικού ναυτικού Πρίγκιπας Ποτιόμκιν της Ταυρίδας. Ο ρωσικός στρατός θα επέμβει για να σταματήσει την εξέγερση και έτσι θα ξεκινήσει μια σειρά από αιματηρά περιστατικά ανάμεσα στον στρατό και τους απεργούς με τους οποίους είχαν συνταχθεί και οι ναυτεργάτες. Η εξέγερση του Θωρηκτού Ποτέμκιν θα αποτελέσει και τον προπομπό της Επανάστασης του 1917.

Ο Πασαλίδης ως φοιτητής στην πόλη των εξελίξεων, όχι μόνο θα παρακολουθήσει τα γεγονότα, αλλά και θα συμμετέχει δυναμικά σε αυτά. Η ανάμειξή του αυτή όμως θα του δημιουργήσει προβλήματα στις σπουδές του και για το λόγο αυτό ο Πασαλίδης θα αναγκαστεί να μεταβεί στη Μόσχα προκειμένου να ολοκληρώσει λίγα χρόνια αργότερα τις σπουδές του στην ιατρική. Το Νοέμβριο του 1909 θα δώσει τις τελικές του εξετάσεις και θα αποφοιτήσει από τη σχολή με άριστα. Ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου θα θαυμάσει τόσο πολύ τις ικανότητες του Πασαλίδη και γι' αυτό θα του πει:

«Δεν έχω καμία σχέση, Πασαλίδη, με τα ανατρεπτικά σου φρονήματα αυτό όμως δεν με εμποδίζει να σε βαθμολογήσω με άριστα στην επιστήμη σου που καλείσαι με το ανάλογο σθένος να υπηρετήσεις»⁴.

Ο Πασαλίδης μετά το πτυχίο του θα παραμείνει στη Μόσχα για να κάνει ειδίκευση αρχικά στην γενική χειρουργική και στη συνέχεια στη μαιευτική.

Μετά τη λήψη του πτυχίου του ο Πασαλίδης θα αποφασίσει να παντρευτεί την αγαπημένη του Μαρία Σπυράντη η οποία ήταν και αυτή από τη Σάντα και είχε αποφοιτήσει από το Παρθεναγωγείο της Τραπεζούντας⁵. Η Μαρία Σπυράντη θα είναι

³ Το όνομα προέρχεται από την διάσπαση του ρωσικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος και αναφέρεται στην μειωμένη τάση

⁴ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 25

⁵ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 29

το πιο βασικό στήριγμα του Πασαλίδη σε όλα τα χρόνια της ζωής του. Μαζί θα αποκτήσουν 3 παιδιά: Τον Αρίστο, την Αθηνά ή κουκούλα⁶ όπως την φώναζε ο Πασαλίδης και τη Νίνα. Ο γάμος τους θα γίνει στη γενέτειρά τους Σάντα και στη συνέχεια θα εγκατασταθούν στο Σοχούμ της Γεωργίας, στο οποίο μάλιστα ο Πασαλίδης θα γίνει και πρόεδρος της κοινότητας, όπως μας πληροφορεί ο ιστορικός Κώστας Φωτιάδης⁷.

Το επόμενο διάστημα θα εκδηλωθεί η Οκτωβριανή Επανάσταση στην οποία ο Πασαλίδης θα πάρει μέρος. Μετά την πτώση του τσαρικού καθεστώτος ο Πασαλίδης θα συμμετέχει εν αγνοία του⁸ στις εκλογές της Γεωργίας θα εκλεγεί βουλευτής και θα συμμετέχει στην Κυβέρνηση των Μενσεβίκων καθώς θα του δοθεί η θέση του Υπουργού Εξωτερικών.

Ωστόσο το όνειρο της ελεύθερης Γεωργίας δε θα κρατήσει για πολύ. Ο θάνατος του Λένιν, που αν και μπολσεβίκος έβλεπε θετικά την πορεία της Γεωργίας, θα αντικατασταθεί από τον Στάλιν ο οποίος ήθελε να επιβάλει την κυριαρχία των μπολσεβίκων σε όλη την Σοβιετική Ένωση. Αποτέλεσμα αυτών των επιλογών θα είναι η εισβολή του ρωσικού στρατού στη Γεωργία το 1921. Με την κατάληψη της Γεωργίας από τους Μπολσεβίκους η Κυβέρνηση θα διαλυθεί και η πλειοψηφία των μενσεβίκων θα καταφύγει στο εξωτερικό.

Μετά από αυτές τις εξελίξεις ο Πασαλίδης θα αναγκαστεί και αυτός να διαφύγει στο εξωτερικό. Αρχικά θα μεταβεί με την οικογένειά του στη Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια ο ίδιος θα πάει στην Γερμανία για μετεκπαίδευση, όπου θα μείνει για ένα χρόνο, πριν επιστρέψει οριστικά στην Ελλάδα για να διαδραματίσει σημαντικά γεγονότα στην πολιτική ζωή της χώρας.

---

⁶ Το κουκούλα ο Πασαλίδης το πήρε από την λέξη κουκουλτσκα που στα ρωσικά σημαίνει κούκλα, όπως μας πληροφορεί σε προσωπική συζήτηση ο εγγονός του Γιάννη Πασαλίδη, Γιάννης Φίλης.

⁷ Youtube, Ντοκιμαντέρ «Ιωάννης Πασαλίδης», <https://www.youtube.com/watch?v=2wIcSTZyHPI>, Ημερομηνία προσπέλασης: 15.3.2020

⁸ Ο Πασαλίδης δεν γνώριζε ότι οι φίλοι του είχαν δηλώσει το όνομά του στις εκλογές, Βλ. Γ. Δ. Νισύριος, ό. π., σ. 32

Β' Κεφάλαιο

Η έλευση του Γιάννη Πασαλίδη στην Ελλάδα

Ο Πασαλίδης θα εγκατασταθεί στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Θεσσαλονίκη στα τέλη του 1922 με αρχές του 1923⁹. Η έλευση του Πασαλίδη στη Θεσσαλονίκη συμπίπτει χρονικά με την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής μετοικεσίας των προσφύγων στην πόλη. Ο Πασαλίδης, έχει και εκείνος εκδιωχθεί, και έτσι θα νιώσει πολύ κοντά με όλο αυτό τον όγκο του προσφυγικού πληθυσμού που έχει εγκατασταθεί στην πόλη. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι από τα πρώτα χρόνια της πολιτικής του πορείας θα προσπαθήσει να επιλύσει προβλήματα των προσφύγων και να προασπίσει τα δικαιώματά τους.

Ο Πασαλίδης ορμώμενος από το συναισθηματικό του δέσιμο με τους πρόσφυγες θα επιλέξει να μείνει σε περιοχή όπου είχαν εγκατασταθεί πρόσφυγες και συγκεκριμένα στη Χαριλάου όπου η πλειοψηφία των προσφύγων προερχόταν από τον Καύκασο. Ο Πασαλίδης θα δέσει άρρηκτα τη ζωή του με τους πρόσφυγες καθώς θα τους βοηθήσει σε όλες τις φάσεις της ζωής του εντός και εκτός Βουλής.

Με την έλευσή του και τη εγκατάστασή του στη Θεσσαλονίκη ο Πασαλίδης θα συγκινηθεί από τις συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων και γι' αυτό θα αναλάβει δράση προσπαθώντας να κάνει σε προσωπικό επίπεδο ότι περνούσε από το χέρι του. Για το λόγο αυτό θα προσπαθήσει να προωθήσει τα συμφέροντα του ποντιακού και του εν γένη προσφυγικού στοιχείου, με την καθοδήγηση ίδρυσης ποντιακών και προσφυγικών συλλόγων μέσα από τους οποίους οι πρόσφυγες θα διεκδικήσουν δικαιώματα για μια καλύτερη διαβίωση.

Μέσα σε αυτό το κλίμα ο Πασαλίδης συμμετέχει και ο ίδιος σε ένα τέτοιο σύλλογο και συγκεκριμένα στον σύλλογο Καυκασίων όπως πιστοποιεί και αντίστοιχο έγγραφο¹⁰ που βρέθηκε στο προσωπικό του αρχείο. Μέσα από αυτόν τον σύλλογο ο Πασαλίδης θα έχει έντονη δράση όπως μας φανερώνει και το γεγονός της έκδοσης του

⁹ Ακριβή στοιχεία δεν έχουμε. Υποθέτουμε όμως το φθινόπωρο του 1922 καθώς μέχρι και τον Αύγουστο έχουμε γράμματα που έστειλε από το Βερολίνο στη γυναίκα του. Η μόνη σαφή ένδειξη που έχουμε είναι ένα πιστοποιητικό του συλλόγου Καυκασίων που γράφει ότι έφτασε στη Θεσσαλονίκη τον Οκτώβριο του 1922.

¹⁰ Το συγκεκριμένο έγγραφο μας δίνει μια πολύ σημαντική πληροφορία καθώς η ημερομηνία του είναι 21 Απριλίου 1921. Αυτό σημαίνει ότι ο Πασαλίδης όταν έφυγε από την Γεωργία ήρθε πρώτα στη Θεσσαλονίκη με την οικογένειά του και μετά έφυγε μόνος του για το Βερολίνο. Παράλληλα το συγκεκριμένο έγγραφο αναιρεί την άποψη ότι ο Πασαλίδης ίδρυσε τον σύλλογο Καυκασίων Θεσσαλονίκης

περιοδικού «Μακρινές φωτιές». Επρόκειτο για ένα φιλολογικό καλλιτεχνικό περιοδικό όπως αναγραφόταν και στο εξώφυλλο, το οποίο καλλιτεχνούσε ο ίδιος¹¹.

Η δράση του Πασαλίδη όμως δε σταμάτησε εκεί, καθώς ο Πασαλίδης θα προσφέρει και μέσα από την επιστήμη του. Θεωρούνταν ένας από τους καλύτερους μαιευτήρες της Θεσσαλονίκης και αυτό το αξιοποίησε ξεγεννώντας τα παιδιά όλης της αριστοκρατίας της Θεσσαλονίκης και της Βορείου Ελλάδος. Μεγαλωμένος όμως με τα σοσιαλιστικά ιδεώδη δεν έχει σκοπό τον πλουτισμό αλλά την προσφορά. Υπάρχουν μαρτυρίες κατά τις οποίες ο Πασαλίδης παρείχε τις ιατρικές του υπηρεσίες σε όλο τον προσφυγικό και φτωχό πληθυσμό της Θεσσαλονίκης εντελώς δωρεάν επιβαρυνόμενος ο ίδιος τα όποια έξοδα. Για το λόγο αυτό θα του δοθούν και οι χαρακτηρισμοί ο «Γιατρός των φτωχών» ή ο «Γιατρός άνθρωπος».

Σημαντικό ρόλο στην ιατρική του πορεία στην Ελλάδα θα παίξει και το Ρωσικό Μαιευτήριο της Θεσσαλονίκης. Το 1910 με πρωτοβουλία του ρωσικού κράτους θα ιδρυθεί στη Θεσσαλονίκη το ρωσικό μαιευτήριο στο οποίο ο Πασαλίδης θα διοριστεί αργότερα Διευθυντής. Ο Πασαλίδης θα εργαστεί στο νοσοκομείο για επτά χρόνια και θα αγωνιστεί να παρέχει τις υπηρεσίες του σε όλους. Η νοσοκόμα του Μαιευτηρίου Σοφία Καρυπίδου μας αναφέρει ότι την εποχή που ήταν διευθυντής του μαιευτηρίου ο Πασαλίδης εξυπηρετούσε όλη την Μακεδονία¹².

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της κοινωνικής προσφοράς στην κοινωνία είναι η ιδιωτική κλινική που θα ανοίξει μόνος του μετά το ρωσικό. Την κλινική αυτή ο Πασαλίδης θα την ανοίξει δύο φορές. Την πρώτη στην οδό Χαλκέων 29, και τη δεύτερη στην πλατεία Διοικητηρίου. Και τις δύο φορές η κλινική θα κλείσει εξ αιτίας όλων αυτών των δωρεάν παροχών που έδινε σαν γιατρός. Λέγεται μάλιστα ότι επειδή ήταν γνωστός σε όλη τη βόρειο Ελλάδα για το πόσο βοηθούσε τους φτωχούς, όταν κάποια γυναίκα ερχόταν από μακριά για να τον επισκεφθεί στην κλινική του και δεν είχε λεφτά, όχι μόνο δε ζητούσε, αλλά της έδινε χρήματα και στην εκάστοτε γυναίκα προκειμένου αυτή να μπορέσει να γυρίσει πίσω.

Αυτός ήταν ο άνθρωπος Πασαλίδης πίσω από τον πολιτικό. Ο Πασαλίδης σε όλη του τη ζωή, ήταν πραγματικά ένας άνθρωπος μοναδικός καθώς αντιλαμβανόταν τη θέση του μέσα στην κοινωνία. Έβλεπε και προσέγγιζε τα πάντα από την ουμανιστική τους πλευρά και προσπαθούσε σε κάθε έκβαση της προσωπικής του ζωής

¹¹ Όπως μας πληροφορεί ο εγγονός του Γιάννης Νισύριος σε προσωπική συνέντευξη.

¹² Γ. Δ. Νισύριος, *Γιάννης Πασαλίδης, χ. τ., χ. χ., σ. 47*

να εφαρμόσει τις σοσιαλιστικές ιδέες που γνώρισε και πίστεψε. Με όχημα αυτές τις ιδέες, ο Πασαλίδης θα είναι αυτός που θα οδηγήσει το χώρο της Αριστεράς τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 σε μία ανόρθωση την οποία είχε ανάγκη μετά τις τραγικές εξελίξεις του εμφυλίου.

Γ' Κεφάλαιο

Ο Γιάννης Πασαλίδης και η πολιτική του εμπλοκή στην Ελλάδα 1923-1945

Ο Γιάννη Πασαλίδης ερχόμενος στην Ελλάδα θα κουβαλάει μαζί του και την πολιτική του υπόσταση ως Υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας. Πρώτη του κίνηση σίγουρα ήταν η αποκατάστασή του στη Ελλάδα και η εύρεση μιας εργασίας προκειμένου να ζήσει την οικογένειά του. Ωστόσο η πολιτική ήταν μια ξεχωριστή αγάπη στη ζωή του όπως αποδείχτηκε. Για τον λόγο αυτόν ο Πασαλίδης θα παρακολουθήσει την πολιτική ζωή της Ελλάδας προκειμένου να βρει τον πολιτικό χώρο μέσα από τον οποίο θα μπορούσε να δράσει και να κοινωνήσει τις ιδέες του.

Ο Πασαλίδης δυστυχώς βρήκε την Ελλάδα, ίσως στην πιο κρίσιμη στιγμή της ιστορίας της. Η Μικρασιατική Καταστροφή είχε επέλθει, οι «υπαίτιοι» της καταστροφής οδηγούνταν σε δίκη¹³, το ελληνικό κράτος έμοιαζε με ακυβέρνητο καράβι μέσα στην καταιγίδα και 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες άρχισαν να έρχονται στην Ελλάδα που κάθε άλλο παρά προετοιμασμένη ήταν για να αποκαταστήσει αυτόν τον πληθυσμιακό όγκο.

Οι πολιτικές περιστάσεις θα ευνοήσουν να έρθει στο προσκήνιο ένας προοδευτικός πολιτικός, ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου. Ο Πασαλίδης παρακολούθησε προσεκτικά τις θέσεις του Παπαναστασίου και αντιλήφθηκε τα κοινά σημεία, όπως οι δηλώσεις του Παπαναστασίου για την κατάργηση της Βασιλείας, και θα συστρατευτεί μαζί του στις εκλογές του Δεκέμβρη του 1923 και θα εκλεγεί βουλευτής.

Η εκλογή του Πασαλίδη στις εκλογές του 1923 θα είναι και η πρώτη του συμμετοχή στο ελληνικό κοινοβούλιο από όπου θα έχει πλέον την δυνατότητα να εκφράσει τις ιδέες του με τις οποίες γαλουχήθηκε και ανδρώθηκε μέσα από τη συμμετοχή του στην Οκτωβριανή Επανάσταση. Θα είναι άλλωστε από τους πρώτους πολιτευτές, του ελληνικού κοινοβουλίου που θα προσεγγίσει πολιτικά θέματα μέσα από την οπτική του σοσιαλισμού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τοποθέτησή που κάνει στο κοινοβούλιο σχετικά με το προσφυγικό στην 68^η συνεδρίαση της Δ' συντακτικής συνέλευσης στις

---

¹³ Ο Πασαλίδης διέβλεψε από την πρώτη στιγμή το μέλλον των κατηγορουμένων της δίκης των έξι και ήταν εντελώς αντίθετος καθώς πίστευε ότι ήταν το αποκορύφωμα του ελληνικού διχασμού αλλά και ότι κατηγορούμενοι και κατηγοροί ξεκίνησαν μαζί το όραμα της «Μεγάλης Ιδέας». Βλ. Γ. Δ. Νισύριος, *Γιάννης Πασαλίδης, χ. τ., χ. χ.*, σ. 16

24 Αυγούστου 1924¹⁴. Ο Πασαλίδης θα θέσει το προσφυγικό σε μια άλλη βάση που δεν είχε μελετηθεί ποτέ ως τότε. Ασφαλώς σε αυτή του την οπτική καθοριστικό ρόλο έπαιξε η ρωσική του παιδεία. Συγκεκριμένα ο Πασαλίδης θα πει:

«Το προσφυγικό δεν είναι εξωτερικό ζήτημα από την ανταλλαγή πληθυσμών. Το προσφυγικό ζήτημα κατά την αντίληψή μας είναι τμήμα του όλου κοινωνικού προβλήματος. Για μας το προσφυγικό ζήτημα συνδέεται στενότερα με τα κοινωνικά μας προβλήματα, με το αγροτικό και το εργατικό».

Ο Πασαλίδης θα αναφερθεί και στα προβλήματα των αγροτών μιλώντας για την επιτακτική ανάγκη απαλλοτρίωσης εκτάσεων της μεγάλης ιδιοκτησίας λέγοντας ότι αυτό είναι προς το συμφέρον του λαού και του κράτους, ενώ η μεγάλη ιδιοκτησία είναι μόνο προς το συμφέρον της κεφαλαιοκρατίας. Ταυτόχρονα θα είναι από αυτούς που θα υποδείξει το αδιέξοδο της οικονομικής στρατηγικής της χώρας καθώς μιλάει για τα κέρδη των «ανταντικών» τραπεζών και της κεφαλαιοκρατίας παρατείνοντας έτσι τη φτωχοποίηση και την εξαθλίωση του ελληνικού πληθυσμού. Ο Πασαλίδης θα κλείσει την αγόρευση του λέγοντας:

«Μόνον με αυτές τις κοινωνικές μεταβολές¹⁵ θα είσθε σε θέσι, όλοι εσείς που θέλετε να κυβερνήσετε την Ελλάδα, να λύσετε το προσφυγικό πρόβλημα. Εμείς φρονούμε ότι με αυτές τις μεταβολές μονάχα θα λυθή ολόκληρο το ζήτημα. Και τότε θα αναπτυχθούν και οι πλουτοπαραγωγικές δυνάμεις της Χώρας και η εργατική τάξις ομαλώς θα αναπτυχθή προς τον ανώτερο προορισμό της, που είναι η τελεία μεταβολή της σημερινής αστικής κοινωνίας της εκμεταλλεύσεως, σε μια ανθρώπινη σοσιαλιστική κοινωνία της εργασίας»

Στις 11 Νοέμβριου του 1923 θα ξεσπάσει επανάσταση των καπνεργατών της Καβάλας. Ο τότε υπουργός εσωτερικών Κονδύλης θα προσπαθήσει να καταστείλει την αντίδραση των καπνεργατών με τη δημιουργία φασιστικών εργατικών οργανώσεων οι οποίες εξοπλίστηκαν από το στρατό. Η κίνηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα δραματικές και αιματηρές συμπλοκές στην Καβάλα. Όταν αποκαλύφθηκε η δράση του Κονδύλη η αντιπολίτευση θα φέρει το θέμα στη Βουλή κατηγορώντας τον Κονδύλη ως υπαίτιο των εξελίξεων.

¹⁴ Η τοποθέτηση αυτή του Πασαλίδη από τα πρακτικά της Βουλής σώζεται στο επίσημο αρχείο του.

¹⁵ Αναφέρεται στις προτάσεις που έκανε πιο πριν στην αγόρευσή του, η οποία βρίσκεται ολόκληρη στο παράθεμα.

Δυναμική τοποθέτηση πάνω στο θέμα θα κάνει και ο Πασαλίδης, ο οποίος ήταν πάντα υπέρμαχος των δικαιωμάτων της εργατικής τάξης, όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα «Σκριπ»:

«Ο εκ της σοσιαλιστικής ομάδος κ. Πασαλίδης ανακοίνωσεν χθες ότι και οι μετ αυτού συνεργαζόμενοι πληρεξούσιοι θα επιτεθούν εναντίον του κυρίου Κονδύλη. Κατά τα τηλεγραφήματα που ελλάβομεν εκ Μακεδονίας πρόσθεσε ο κ. Πασαλίδης αποδεικνύεται πλήρως η ανάμιξις του κ. Κονδύλη. Οι οπαδοί του τρομοκρατούντες τον πληθυσμόν θέτουν εις αυτόν προ του διλήμματος: 'Η Κομμουνιστής ή εθνικιστής»¹⁶.

Μετά τη λήξη της βουλευτικής του θητείας, ο Πασαλίδης θα προσπαθήσει πάλι να βρει έναν σχηματισμό ο οποίος θα μπορούσε να εκφράσει τις αριστερές και προοδευτικές του ιδέες. Για τον Πασαλίδη που όπως είπαμε είχε ανδρωθεί μέσα από τα γεγονότα της Οκτωβριανής Επανάστασης, ο πολιτικός χώρος της Ελλάδας ήταν ακόμα αρκετά πίσω για να μπορέσει να αντιληφθεί και να αφομοιώσει τις ιδέες των οποίων ήταν φορέας.

Για τον λόγο αυτόν ο Πασαλίδης τα επόμενα χρόνια δεν θα ανήκει σε κανέναν σχηματισμό. Ωστόσο θα υποστηρίξει τις απόψεις και τις κινήσεις του «Αγροτικού Κόμματος Ελλάδος» και τις προσπάθειες του παλιού του φίλου Κώστα Γαβριηλίδη. Ο Πασαλίδης θα συμπαρασταθεί στην προσπάθεια του Γαβριηλίδη να συσπειρώσει δυνάμεις σε όλα τα αγροτικά μέτωπα¹⁷.

Η δεκαετία του 30 θα είναι διαφορετική για τον Πασαλίδη καθώς ο ίδιος παίρνει την απόφαση να ιδρύσει το 1931 το «Εργατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα» μέσα από το οποίο πλέον θα καταφέρει να εκφράσει όλο το εύρος των απόψεων του και της ιδεολογίας του. Μέσα από το κόμμα αυτό ο Πασαλίδης θα μιλήσει για την Αριστερά και τον σοσιαλισμό για τα δικαιώματα της εργατικής τάξης.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1930 η αστάθεια της πολιτικής κατάστασης της χώρας προοικονομούσαν την επερχόμενη πολιτική εκτροπή και την άνοδο του φασισμού πράγμα που συναισθανόταν και ο ίδιος ο Πασαλίδης. Το Δεκέμβριο του 1935 θα συγκληθεί το 6^ο συνέδριο του ΚΚΕ το οποίο θα αποφασίσει τη δημιουργία του «Παλλαϊκού Μετώπου και την πραγματοποίηση της συνδικαλιστικής ενότητας που μπορούσαν να φράξουν τον δρόμο προς τη φασιστική δικτατορία¹⁸. Έτσι το ΚΚΕ θα

¹⁶ Εφημ. Σκριπ, αρ. φ., 7855, 18.11.1924, σ. 6

¹⁷ Γ. Δ. Νισύριος, ό. π., σ. 56

¹⁸ ΚΚΕ, *Σύντομη ιστορία του ΚΚΕ 1918-1949*, Αθήνα 1988, σ. 115

συνεργαστεί με το ΑΚΕ και όλες τις κομμουνιστικές αγροτικές οργανώσεις προκειμένου να συμμετάσχει στις εκλογές ως «Παλλαϊκό Μέτωπο».

Ο Πασαλίδης θα στηρίξει την προσπάθεια του «Παλλαϊκού Μετώπου» όπως φαίνεται και από απόκομμα που βρέθηκε στο προσωπικό του αρχείο με δηλώσεις του σε εφημερίδα.

«Κατά την αντίληψή μου η δημιουργία του Λαϊκού Μετώπου έχει σοβαρό χαρακτήρα, δεν πρέπει δε να νομισθεί ότι είναι προεκλογικό σύνθημα, αλλά γενικότερο πολιτικό σύνθημα που θα στηριχθεί πάνω σε κείνες τις κοινωνικές δυνάμεις που επιθυμούν να αγωνιστούν για να συγχρονίσουν τις βάσεις της εθνικής μας ζωής σε όλα τα επίπεδα, πολιτικό, οικονομικό και πνευματικό.»¹⁹

Δυστυχώς όμως παρά τις προσπάθειες του δημοκρατικού κόσμου για την αποφυγή μιας δικτατορίας ο Μεταξάς με το κίνημα της 4^{ης} Αυγούστου θα εγκαθιδρύσει στρατιωτική δικτατορία και θα κυβερνήσει τη χώρα μέχρι την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Από την έλευση του Μεταξά και μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας από τα γερμανικά στρατεύματα ο Πασαλίδης θα σταματήσει την πολιτική του δράση.

Με την έλευση των Γερμανών στην Ελλάδα ο Πασαλίδης θα φυλακιστεί για λίγους μήνες στις φυλακές Επταπυργίου. Ο Γερμανός γιατρός των φυλακών θα βρει στο πρόσωπο του Πασαλίδη, που τα άπταιστα γερμανικά του τον εντυπωσίασαν, τον πιο ιδανικό συνομιλητή του. Έτσι θα τον απασχολεί καθημερινά σε μακρόχρονες συζητήσεις²⁰.

Η μοναδική πληροφορία που έχουμε για τη δράση του Πασαλίδη κατά την περίοδο της Κατοχής μας τη δίνει ο δημοσιογράφος και συγγραφέας Σπύρος Κουζινόπουλος όπως του την αφηγήθηκε η κόρη του Πασαλίδη Νίνα Πασαλίδου. Ο Κουζινόπουλος μας πληροφορεί ότι τον Απρίλιο του 1941 ο Πασαλίδης θα δεχτεί πλήθος επισκέψεων από τον αρχιμηχανικό της αλευροβιομηχανίας Αλατίνη Νίκο Διλαβέρη ο οποίος ήταν επικεφαλής μιας κομμουνιστικής οργάνωσης στη Θεσσαλονίκη. Ο Διλαβέρης με τον Πασαλίδη ύστερα από σειρά συζητήσεων θα καταλήξουν στη δημιουργία μίας απελευθερωτικής και αντιστασιακής οργάνωσης με

¹⁹ Απόκομμα αρχείο Πασαλίδη

²⁰ Γ. Δ. Νισύριος, *Γιάννης Πασαλίδης, ό. π.*, σ. 64

το όνομα «Ελευθερία». Η συγκεκριμένη μάλιστα οργάνωση θεωρείται και η πρώτη εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση κατά του Ναζισμού σε όλη την Ευρώπη²¹.

Με την έλευση των Γερμανών στην Ελλάδα θα κλείσει και η πρώτη πολιτική περίοδος της ζωής του Γιάννη Πασαλίδη. Κατά την πρώτη του αυτή περίοδο ο εργάτης της Αριστεράς, του Σοσιαλισμού και της Δημοκρατίας θα φέρει στην Ελλάδα μαζί με άλλους νέες ιδέες, οι οποίες πήγαζαν από την μαρξιστική θεωρία, και ήταν σχεδόν άγνωστες στον ευρύτερο πολιτικό χώρο της Ελλάδας.

---

²¹ *Youtube*, Ντοκιμαντέρ «Ιωάννης Πασαλίδης», <https://www.youtube.com/watch?v=2wIcSTZyHPI>, Ημερομηνία προσπέλασης:15.3.2020

Δ' Κεφάλαιο

Ο Γιάννης Πασαλίδης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

4.1. Η περίοδος του Εμφυλίου

Ο Πασαλίδης κατά τη διάρκεια της κατοχής παρακολουθεί από κοντά τα απελευθερωτικά πράγματα αλλά δε μετέχει ενεργά. Ωστόσο με την αποχώρηση των Γερμανών θα επαναδραστηριοποιηθεί συμμετέχοντας ως πρόεδρος του «Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας» στον πολιτικό συνασπισμό των κομμάτων του ΕΑΜ. Ο συνασπισμός αυτός ήταν κάτι που αντιπροσώπευε τον Πασαλίδη σαν πολιτική φυσιογνωμία καθώς στο ΕΑΜ συμμετείχαν οι περισσότερες, αν όχι όλες, οι τάσεις της Αριστεράς πέρα από τους κομμουνιστές. Ο Πασαλίδης πίστευε πάντα στην σύνθεση των απόψεων και δεν είναι τυχαίο ότι πάνω σε αυτές του τις αρχές της συνεργασίας και της πολυφωνίας της Αριστεράς θα δομήσει και τη σκέψη του για τη δημιουργία της ΕΔΑ.

Στις 30 Μαΐου 1945 θα επιστρέψει στην Ελλάδα, από το Νταχάου όπου ήταν αιχμάλωτος, η πολύ σημαντική προσωπικότητα του ΚΚΕ Νίκος Ζαχαριάδης²². Ο Ζαχαριάδης θα αναλάβει την ηγεσία του κόμματος και θα ξεκινήσει μια σειρά από ομιλίες σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Στην ομιλία του στη Θεσσαλονίκη (25.8.1945) θα είναι ως ομιλητής και ο Γιάννης Πασαλίδης ο οποίος ήταν και ιδιαίτερα δημοφιλής.

Στο προσωπικό αρχείο του Γιάννη Πασαλίδη έχει βρεθεί δακτυλογραφημένη η ομιλία του. Στην συγκεκριμένη ομιλία ο Πασαλίδης θα επικρίνει την Κυβέρνηση Βούλγαρη για τις αντιδημοκρατικές της μεθόδους καθώς με τα όπλα που κατέχει από ξένους υποστηρικτές δεν πολεμάει για την Δημοκρατία αλλά για να εξοντώσει τους πολιτικούς της αντιπάλους. Παράλληλα ο Πασαλίδης θα τονίσει ότι αυτό που ζητάει η Αριστερά είναι ελευθερία και όχι αμνηστία γιατί:

«Η αμνηστεία δίνεται σε έναν εγκληματία και όχι σε αυτούς που το μόνο έγκλημά τους είναι ότι χύσαν το αίμα τους για την τιμή και την ελευθερία της πατρίδας μας, πολεμώντας και γκρεμίζοντας τον φασισμό»²³.

Η ομιλία των ηγετών του ΕΑΜ θα έχει τεράστια επιτυχία καθώς, όπως έλεγε ο «Ριζοσπάστης», τη παρακολούθησαν 120.000 άτομα. Χαρακτηριστικός είναι

²² Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 11 (1994), σ. 372

²³ Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

μάλιστα ο τίτλος: «Ποτέ άλλοτε η Μακεδονική πρωτεύουσα δεν γνώρισε τέτοια μεγαλειώδη συγκέντρωση». Ο «Ριζοσπάστης» θα γράψει για τον Πασαλίδη:

«Ο συναγωνιστής Πασαλίδης τόνισε ότι ο λαός πρέπει να αγωνισθεί για την ανεξαρτησία του και τις δημοκρατικές του ελευθερίες... ο εργατικός λαός θα αποτελέσει την κυριότερη εγγύηση για το ξερίζωμα των υπολειμμάτων του φασισμού στη χώρα μας και για τη Λαϊκή Δημοκρατία»²⁴.

Διαβάζοντας κανείς τον λόγο του Πασαλίδη μπορεί αμέσως να καταλάβει το είδος του πολιτικού που ήταν. Φαίνεται και μέσα από τον λόγο του ότι δεν ήταν ο άνθρωπος των ακραίων λύσεων. Είχε την ιδεολογία του και την πίστευε με δύναμη, χωρίς όμως αυτή να του δημιουργεί ιδεοληπτικές αγκυλώσεις.

Αναφορά στη συγκεκριμένη εκδήλωση θα κάνει και η αριστερή εφημερίδα της Θεσσαλονίκης «Δημοκρατία» έχοντας τίτλο «Η Τούμπα, Καλαμαριά και Επτάλοφος αποθέωσαν τους ηγέτες της Αριστεράς Δημοκρατική παρατάξεως» ενώ παρακάτω θα γράψει:

«Αι ίδιαι θερμαί εκδηλώσεις υποδέχονται τον Γενικό Γραμματέα του Σοσιαλιστικού κόμματος κ. Πασαλίδη ο οποίος απευθύνει θερμόν χαιρετισμόν προς τον λαό»²⁵.

Δύο μέρες αργότερα, στις 28 Αυγούστου 1945, ο Πασαλίδης θα μιλήσει σε μία αντίστοιχη εκδήλωση του ΕΑΜ στη Βέροια μαζί με τον Γενικό Γραμματέα του ΕΑΜ Δ. Παρτσαλίδη. Δυστυχώς όμως αυτή η ομιλία θα είχε μία τραγική κατάληξη για τον Πασαλίδη. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας, δεξιά στοιχεία θα εισβάλουν στην εκδήλωση και θα αρχίσουν να πετροβολούν τους ομιλητές με αποτέλεσμα να προκαλέσουν στον Πασαλίδη ένα σοβαρό τραυματισμό στο μέτωπο, το κρανίο και το δεξί μάτι, όπως θα αναφέρει ο «Ριζοσπάστης» στο πρωτοσέλιδό του²⁶. Δυστυχώς για τον Πασαλίδη το τραύμα στο μάτι θα του προκαλέσει μόνιμο πρόβλημα στην όρασή του.

Το 1945 ο Πασαλίδης θα κληθεί να μιλήσει στα εγκαίνια του Ελληνοσοβιετικού Συνδέσμου Θεσσαλονίκης. Και αυτόν τον λόγο του Πασαλίδη είχαν την τύχη να τον εντοπίσω στο προσωπικό του αρχείο και να τον μελετήσω από κοντά. Ο λόγος αυτός του Πασαλίδη είναι πιο λογοτεχνικός και ίσως νοσταλγικός, καθώς μιλάει για το μεγαλείο του σοβιετικού ανθρώπου, την επανάσταση, που ήταν ένα

²⁴ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 9.535, 26.8.1945

²⁵ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 68

²⁶ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, αρ. φ. 9.537, 29.8.1945

περιστατικό που έζησε από μέσα, αλλά και τις μάχες της Σ.Ε ενάντια στο Χίτλερ και τον φασισμό.

Στις αρχές του 1946 ο Πασαλίδης θα είναι μάρτυρας αλλά και προφήτης για το μέλλον και της Αριστεράς και της Ελλάδα, όπως μας περιγράφει ο εγγονός του Γιάννης Νισύριος σε προσωπική συζήτηση. Στις αρχές του 1946 θα γίνει μια συνάντηση στο σπίτι του Πασαλίδη στο διοικητήριο στη Θεσσαλονίκη όλων των ηγετών του ΕΑΜ. Ο Ζαχαριάδης, γραμματέας του ΚΚΕ, είχε καταφέρει να δρομολογήσει τα πράγματα για ένοπλο αγώνα κατά της Δεξιάς ενώ παράλληλα είχε αποφασιστεί η μη συμμετοχή στις επικείμενες εκλογές. Ο Πασαλίδης ωστόσο διαφώνησε με τον Ζαχαριάδη υποδεικνύοντας μάλιστα τους κινδύνους και τις συνέπειες για την Αριστερά και το έθνος²⁷. Δυστυχώς ο Πασαλίδης δε θα εισακουστεί και θα αναγκαστεί να απέχει και ο ίδιος από τις εκλογές και αναπόφευκτα η Ελλάδα θα μπει στον κυκλώνα του εμφυλίου στις 30 Μαρτίου 1946²⁸.

Ένα χρόνο αργότερα ο Πασαλίδης αν και έχει διαφωνήσει με την ηγεσία του ΚΚΕ σχετικά με τον εμφύλιο θα συλληφθεί με την κατηγορία του κομμουνιστή και θα αποφασιστεί η εκτόπισή του στον Άγιο Ευστράτιο. Ωστόσο θα υπάρξει μεγάλη αντίδραση των σοσιαλιστικών κομμάτων της Ευρώπης και έτσι θα γλυτώσει την εκτόπιση αλλά και τη φυλάκιση.

Το επόμενο διάστημα η αντιπαλότητα μεταξύ Αριστεράς Δεξιάς θα γίνει πιο έντονη αλλά και πιο επικίνδυνη καθώς δε λείπουν τα περιστατικά επιθέσεων και δολοφονιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Γιάννης Ζερβός ο οποίος θα δολοφονηθεί λίγα δευτερόλεπτα μετά την έξοδό του από το σπίτι του Γιάννη Πασαλίδη²⁹ στη Θεσσαλονίκη. Παράλληλα ακουγόντουσαν φήμες και για επικείμενη δολοφονία του Πασαλίδη. Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο Πασαλίδης θα αναγκαστεί να φύγει για την Αθήνα όπου θα μείνει μαζί με τον στενό του φίλο και συνεργάτη Σταύρο Ηλιόπουλο.

Η άφιξή του στην Αθήνα θα συνοδευτεί και με δηλώσεις του που θα φιλοξενήσει το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Ελεύθερη Ώρα»³⁰. Παρά τον κίνδυνο που διέτρεχε ο Πασαλίδης θα κατηγορήσει ανοιχτά τους κυβερνώντες για το κυνήγι και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν απέναντι στους αριστερούς ενώ ταυτόχρονα

²⁷ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 71

²⁸ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 11 (1994), σ.380

²⁹ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 70

³⁰ Εφημ. *Ελεύθερη Ώρα*, αρ. φ. 832, 4.6.1947, σ. 2

υποδεικνύει την λύση της ειρήνης και της ενότητας λέγοντας ότι η λύση θα ήταν μια Εθνική Κυβέρνηση με τη συνεργασία όλων των κομμάτων. Αυτό άλλωστε ήταν και το μεγαλείο του Πασαλίδη. Ο σοφός Μενσεβίκος είχε ένα τέτοιο θαυμασμό για τη Δημοκρατία και τους θεσμούς της στο σημείο που μπορούσε να συνδιαλλαγεί και να συνεργαστεί με όλους όσους διασφάλιζαν τα συμφέροντά της.

Στις 8 Ιουλίου 1947 θα συγκληθεί η Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ και θα συζητηθεί το θέμα του σχηματισμού Κυβέρνησης του Βουνού. Για μια ακόμα φορά ο Πασαλίδης θα δείξει τον δρόμο της ειρήνης παρακινώντας τους συντρόφους του ότι η εγκατάλειψη της νομιμότητας θα ήταν ολέθρια. Παράλληλα θα δηλώσει ότι η Σοβιετική Ένωση δεν θα επέμβει διακινδυνεύοντας να κάνει πόλεμο και θα δώσει μάλιστα το παράδειγμα της Κίνας όπου οι Κινέζοι κομμουνιστές κατείχαν μεγάλες εδαφικές εκτάσεις αλλά η Σ.Ε συνέχιζε να αναγνωρίζει μόνο τον Τσανγκ Γκάι Σεκ³¹.

Αυτή ήταν και η τελευταία προσπάθεια του Πασαλίδη να νουθετήσει τους συντρόφους του προκειμένου να αποφευχθεί ο εμφύλιος Πόλεμος. Με μεγάλη στεναχώρια θα παρακολουθήσει τις εξελίξεις του εμφυλίου και την κατάληξή του βλέποντας γνωστούς και φίλους να πεθαίνουν ή να εκτοπίζονται. Θα νιώσει οργή και αντίδραση για τις συνέπειες των επιλογών της ηγεσίας του ΚΚΕ αλλά ποτέ δε θα γίνει διασπαστικός για την Αριστερά, καθώς πίστευε από τότε ότι το μέλλον της Αριστεράς θα ήταν η συλλογικότητα η συνεργασία και η αλληλεγγύη.

4.2. Από το τέλος του εμφυλίου μέχρι την ΕΔΑ

Με το τέλος του εμφυλίου πολέμου και επίσημα στις 28 Αυγούστου 1949 η Ελλάδα θα προσπαθήσει να μπει σε μια νέα εποχή στην εποχή της ομαλότητας. Στα ηνία του κράτους βρίσκεται η Κυβέρνηση του Αλέξανδρου Διομήδη ο οποίος διορίστηκε τον Ιούνιο του 1949 από τον βασιλιά Παύλο λόγω του αιφνίδιου θανάτου του προηγούμενου πρωθυπουργού Θεμιστοκλή Σοφούλη. Η τελευταία φορά που είχαν πραγματοποιηθεί εκλογές στην Ελλάδα ήταν το 1946 και αυτό σήμαινε ότι μέσα στο 1950 θα έπρεπε να διεξαχθούν εκλογές για την Ανάδειξη νέας Βουλής πράγμα το οποίο ευνοούσε και ο ξένος παράγοντας.

---

³¹ Τις πληροφορίες αυτές τις παίρνουμε από την ομιλία του Σταύρου Ηλιόπουλου σε πολιτικό μνημόσυνο στη μνήμη του Γ. Πασαλίδη το 1976. Ο Σ. Ηλιόπουλος ήταν στενός συνεργάτης και φίλος του Πασαλίδη και η ομιλία του σώζεται στο προσωπικό αρχείο του Πασαλίδη

«Αν είναι αληθές ότι ο Εμφύλιος Πόλεμος είναι δυνατόν να τερματισθεί, θα παρουσιασθή επείγουσα ανάγκη του σχηματισμού κυβερνήσεως ικανής να ενώσει την χώραν δια το τεράστιον έργον της ανασυγκροτήσεως».

Για τη διάλυση όμως της Βουλής και την προκήρυξη νέων εκλογών απαιτούνταν μια υπηρεσιακή Κυβέρνηση η οποία θα αναλάμβανε να διεξάγει τις εκλογές. Η Δεξιά παράταξη η οποία είχε βγει δυναμωμένη μετά τη νίκη της στον Εμφύλιο κατά των κομμουνιστών θα προτείνει μια υπηρεσιακή Κυβέρνηση υπό τον στρατηγό Αλέξανδρο Παπάγο ο οποίος διετέλεσε αρχιστράτηγος της παράταξης κατά τον εμφύλιο. Σημαντικό ρόλο στο δυνάμωμα της παράταξης θα παίζει και η δύναμη που είχε αποκτήσει ο στρατός μέσω του ΙΔΕΑ αυτά τα χρόνια, αλλά και η επιστροφή του βασιλιά στην Ελλάδα μετά το δημοψήφισμα του 1946, ο οποίος και αυτός έβλεπε θετικά τον σχηματισμό υπηρεσιακής Κυβέρνησης υπό τον Παπάγο³².

Ωστόσο σύσσωμο το πολιτικό σύστημα εναντιώθηκε σε αυτήν την έκβαση και διαμαρτυρήθηκε έντονα σχετικά με την ιδέα της υπηρεσιακής-μεταβατικής αλλά ο βασιλιάς Παύλος θα τους αγνοήσει όλους και θα διορίσει υπηρεσιακό πρωθυπουργό.

Τα πολιτικά νερά όμως θα έρθει να ταραξεί η ίδρυση ενός νέου πολιτικού σχηματισμού στις 14 Ιανουαρίου 1950, αυτού της Εθνικής Προοδευτικής Ένωσης Κέντρου (ΕΠΕΚ) του στρατηγού Νικόλαου Πλαστήρα. Ο Νικόλαος Πλαστήρας ήταν, κατά την προσωπική μου άποψη, το καταλληλότερο πρόσωπο για την χώρα εκείνη τη δύσκολη στιγμή, καθώς ήταν ένα πρόσωπο που έχαιρε την εκτίμηση της ελληνικής κοινωνίας σε μεγάλο βαθμό, είχε μείνει μακριά από τις εξελίξεις του εμφυλίου πολέμου, ενώ ταυτόχρονα ήταν υπερασπιστής της κατάργησης των θανατικών ποινών αλλά και της νομιμοποίησης του ΚΚΕ. Ήταν δηλαδή ένας άνθρωπος ο οποίος αντιλαμβανόταν ότι μια πολύ τραγική περίοδος για την Ελλάδα, αυτή του εμφυλίου, είχε κλείσει και ότι τώρα όλες πλευρές έπρεπε να αφήσουν στην άκρη την έχθρα προκειμένου να κλείσουν οι πληγές και να πάει μπροστά το κράτος. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν ιδιαίτερα προοδευτικός ο Πλαστήρας, ειδικά αν σκεφτούμε ότι ήταν στρατιωτικός, οι οποίοι κατά πλειοψηφία ήταν συντηρητικοί. Για το λόγο αυτό ο Πλαστήρας θα χαρακτηριστεί ως «συνοδοιοπόρος» των Κομμουνιστών³³ και θα βρει απέναντί του τόσο το παλάτι όσο και τον ξένο παράγοντα.

³² Α. Παπανδρέου, *Η δημοκρατία στο Απόσπασμα*, Αθήνα 2006, σ. 124

³³ Γ. Παπαδημητρίου, *Η Αναλαμπή της Αριστεράς. Οκτώ συγκλονιστικές αναμετρήσεις: 1950-1967 Η ΕΔΑ στο προσκήνιο*, Αθήνα 2001, σ. 16

Παράλληλα στις τάξεις των συντηρητικών θα υπάρξει κρίση που θα οδηγήσει και στην πτώση της Κυβέρνησης Διομήδη. Ο Κ. Τσαλδάρης αρχηγός του Λαϊκού κόμματος σε ομιλία του στην Τρίπολη θα μιλήσει με αρνητικά σχόλια για τον στρατηγό Παπάγο λέγοντας:

«Υπήρξαν άνθρωποι οι οποίοι προσέφεραν υπηρεσίαν εις τον αγώνα. Αλλά αν προχωρήσουν και αλλαχού θα προξενήσουν ζημίαν εις τον τόπον»³⁴.

Οι δηλώσεις αυτές οδήγησαν το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Σοφοκλή Βενιζέλου να αποχωρήσει από την Κυβέρνηση³⁵ και τον Παπάγο να υποβάλει την παραίτησή του από τα στρατιωτικά του καθήκοντα. Ωστόσο πρέπει να πούμε ότι ο Βενιζέλος σε αντίθεση με τον Παπάγο δεν θίχτηκε με τις δηλώσεις αυτές απλά θεώρησε ότι του δινόταν η πολιτική ευκαιρία να διαλυθεί ο σχηματισμός Λαϊκών-Φιλελευθέρων γιατί αυτό θα συνέφερε τον ίδιο³⁶. Έτσι η Κυβέρνηση Διομήδη πέφτει και ο Βασιλιάς Παύλος θα διορίσει υπηρεσιακό πρωθυπουργό τον Γιάννη (Τζων) Θεοτόκη³⁷ ο οποίος είχε αποχωρήσει από το «Λαϊκό Κόμμα» δύο μήνες πριν.

Το φαινόμενο των υπηρεσιακών κυβερνήσεων δεν ήταν τότε και τόσο συνηθισμένο. Σε γενικές γραμμές τη διεξαγωγή εκλογών την αναλάμβανε η κάθε ισχύουσα Κυβέρνηση με την προσθήκη ανεξάρτητων βουλευτών³⁸. Αυτή ήταν μια πρακτική η οποία ακολουθούνταν μέχρι το 1950. Αυτό αρχίζει να αλλάζει κατά την περίοδο 1950-1964 κατά την οποία ο Βασιλιάς διορίζει υπηρεσιακές κυβερνήσεις με βάση τις δικές του προτιμήσεις.

Η Κυβέρνηση Θεοτόκη θα ορκιστεί στις 6 Ιανουαρίου 1950 και θα προκηρύξει εκλογές για τις 19 Φεβρουαρίου του 1950. Αυτό το οποίο όμως απασχόλησε τον πολιτικό κόσμο ήταν το εκλογικό σύστημα με το οποίο θα διεξάγονταν οι εκλογές. Η Κυβέρνηση Θεοτόκη πρότεινε ένα πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα χωρίς κομματικά ψηφοδέλτια. Για κάθε υποψήφιο θα υπήρχε ξεχωριστό ψηφοδέλτιο με τη φωτογραφία του και για τον λόγο αυτόν το συγκεκριμένο σύστημα θα χαρακτηριστεί ως φωτογραφικό³⁹. Ο εκλογέας θα είχε το δικαίωμα να ψηφίσει υπέρ ενός αριθμού υποψηφίων το πολύ ίσου με τον αριθμό των εδρών της εκλογικής του περιφέρειας. Στην ουσία θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν ένας πιο εξελιγμένος

³⁴ Σπ. Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη Χούντα*, Αθήνα 1977, τ. 1, σ. 60

³⁵ Η. Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Αθήνα 2009, σ. 102

³⁶ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ.12 (1994), σ. 13

³⁷ *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 17 (2010) σ. 259

³⁸ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 102

³⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 172

τρόπος της διαδικασίας εκλογής με σφαιρίδια⁴⁰. Ο λόγος για τον οποίο έγινε αυτό ήταν η αποδυνάμωση των κομμάτων και η ενίσχυση διασπαστικών τάσεων⁴¹.

Ωστόσο τα περισσότερα κόμματα διαφώνησαν με αυτήν την τακτική και αποφασίστηκε οι εκλογές να διεξαχθούν με βάση το εκλογικό σύστημα των τελευταίων εκλογών του 1946, δηλαδή με το σύστημα της απλής αναλογικής με την τροποποίηση βέβαια της μείωσης του αριθμού των βουλευτών σε 250. Η επιλογή του συγκεκριμένου εκλογικού συστήματος προμήνυε τις εξελίξεις, καθώς από το συγκεκριμένο σύστημα δεν επρόκειτο να προκύψει σε καμία περίπτωση ισχυρή Κυβέρνηση, πράγμα που θα ανακούφιζε αρκετά τη δεξιά παράταξη δεδομένης της νίκης του «συνοδοιπόρου» Πλαστήρα.

Μπορούμε να πούμε ότι κύριο ζητούμενο σε αυτές τις εκλογές ήταν να βολιδοσκοπηθούν οι δυνάμεις που είχε ο εκάστοτε πολιτικός σχηματισμός. Τα αποτελέσματα των εκλογών θα έδιναν, δεδομένης της απλής αναλογικής, όλα τα στοιχεία για τις δυνάμεις των κομμάτων. Ας μην ξεχνάμε ότι μόλις έχει τελειώσει ο εμφύλιος και το ΚΚΕ είναι παράνομο, άρα η Δεξιά παράταξη χρειάζεται πληροφορίες για το που θα κινηθούν εκλογικά όλοι αυτοί οι υποστηρικτές του ΚΚΕ.

Πριν προχωρήσουμε στη συνέχεια, θα ήθελα να αναφερθούμε και σε ένα άλλο περιστατικό που έχει να κάνει με το τι θα συνέβαινε σχετικά σύντομα στον πολιτικό χώρο της Ελλάδας. Όπως προαναφέραμε ο στρατηγός Αλέξανδρος Παπάγος είχε υποβάλει την παραίτησή του πράγμα που άφηνε να εννοηθεί την πιθανή του εμπλοκή στην πολιτική. Ωστόσο, τελευταία στιγμή, ο Παπάγος ανακάλεσε την παραίτησή του από το στράτευμα. Όπως όμως ανέφερε και άνθρωπος από το στενό του περιβάλλον:

«Όπως ακριβώς η παραίτηση του κ. Παπάγου δεν εσήμαινε ότι αυτός απεφάσισε να πολιτευθεί ούτε και η ανάκλησις της παραίτησεώς του ουδόλως σημαίνει ότι απεφάσισε να μη πολιτευθεί»⁴².

Στην ουσία η παραπάνω δήλωση προοικονομεί την εμπλοκή του Παπάγου στην πολιτική και μάλιστα άμεσα. Δεν είναι σαφής ακόμα οι λόγοι για τους οποίους ο Παπάγος θα περιμένει 2 χρόνια ακόμα μέχρι να κατέβει στις εκλογές. Το πιθανότερο είναι ότι μάλλον δεν ήταν ακόμα έτοιμος για κάτι τέτοιο καθώς δεν είχε προλάβει ούτε πολιτικό κόμμα να σχηματίσει. Παράλληλα θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν είχε λόγο

⁴⁰ Εφημ. *Το Βήμα*, 13.1.1950

⁴¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 172

⁴² Σ. Λιναρδάτος, *ό. π.*, σ. 71

να «κάψει» την υποψηφιότητά του σε μια εκλογική διαδικασία η οποία δε θα του εξασφάλιζε, λόγω εκλογικού συστήματος, μια ισχυρή αυτοδύναμη Κυβέρνηση.

Εξ αιτίας όλων αυτών των διαφωνιών ανάμεσα στα κόμματα σχετικά με το εκλογικό σύστημα με βάση το οποίο θα διεξάγονταν οι προσεχείς εκλογές, οι εκλογές μεταφέρθηκαν για τις 5 Μαρτίου 1950. Σε αυτές τις εκλογές έλαβαν μέρος 21 κομματικοί⁴³ σχηματισμοί από τους οποίους εκλέχτηκαν τελικά οι δέκα, και συγκεκριμένα

Λαϊκό Κόμμα	317.512	18,8%	62εδρ.
Κόμμα Φιλελευθέρων	291.083	17,2%	56εδρ.
Ε.Π.Ε.Κ.	277.738	16,5%	45εδρ.
Κόμμα Γ. Παπανδρέου	180.185	10,7%	35εδρ.
Δημοκρατική Παράταξη	163.824	9,7%	18εδρ.
Π.Α.Π.	137.618	8,15%	16εδρ.
Μ.Ε.Α.	88.979	5,3%	7εδρ.
Εθνικόν Κόμμα	61.573	3,7%	7εδρ.
Π.Α.Ε.	44.308	2,6%	3εδρ.
Νέο Κόμμα	42.157	2,5%	1εδρ.

Τα αποτελέσματα των εκλογών έστειλαν ξεκάθαρα μηνύματα στο χώρο της Δεξιάς και δεν ήταν καθόλου θετικά αν σκεφτεί κανείς ότι αυτή η παράταξη ήταν και η νικήτρια του εμφυλίου πολέμου. Τα δύο κόμματα τα οποία κυβέρνησαν την προηγούμενη τετραετία συνέχιζαν να είναι πρώτα σε ψήφους αλλά ήταν εμφανώς αποδυναμωμένα αν σκεφτούμε ότι μαζί δεν έφταναν ούτε το 40%. Παράλληλα, όπως φάνηκε από τη διανομή, οι ψήφοι τους προέρχονταν από την περιφέρεια και στα αστικά κέντρα δεν κατάφεραν να πάρουν ούτε το ¼ των ψηφοφόρων⁴⁴. Επίσης από τον χώρο της άκρας Δεξιάς μόνο ένα κόμμα κατάφερε να μπει στην Βουλή (Π.Α.Π.) και αυτό όμως συγκεντρώνοντας κατά βάση τις ψήφους του από την Πελοπόννησο χαρακτηρίζοντάς το έτσι περισσότερο τοπικό παρά εθνικό κόμμα⁴⁵. Αυτό το τελευταίο

⁴³ *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 17 (2010), σ. 261. Σύμφωνα με άλλες πηγές τα κόμματα που πήραν μέρος στις εκλογές ήταν συνολικά 44 ενώ οι υποψήφιοι ανήλθαν στους 3.042

⁴⁴ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 112

⁴⁵ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 112-113

στοιχείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν αναλογιστεί κανείς τις φρικαλεότητες που είχαν υποστεί κάτοικοι των περιοχών αυτών από τους κουμουνιστές.

Οι κερδισμένοι αυτών των εκλογών όμως ήταν οι κεντρώες παρατάξεις. Το κόμμα των Τσουδερού - Πλαστήρα (Ε.Π.Ε.Κ) με επικεφαλής τον τελευταίο κατάφερε να τερματίσει στην Τρίτη θέση όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα. Αμέσως μετά έρχεται το κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου με διαφορά 10 βουλευτών. Δεύτερο κόμμα στις εκλογές θα έρθει αυτό των φιλελευθέρων το οποίο όμως όπως είπαμε, αν και ισχυρό, έχασε τη δύναμή του με βάση τις εκλογές του 1946. Ίσως σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η συνεργασία του με το Λαϊκό Κόμμα κατά την προηγούμενη τετραετία.

Ας δούμε όμως και ποιες ήταν οι κινήσεις της Αριστεράς μέσα σε αυτήν την τεταμένη περίοδο των εκλογών της 5^{ης} Μαρτίου 1950. Τον Αύγουστο του 1949 μπορεί να τελειώνει επίσημα ο εμφύλιος πόλεμος και οι νικητές του να αναλαμβάνουν δράση εναντίον των αντιπάλων τους ωστόσο σε διάφορες περιοχές συνεχίζονται ένοπλες συγκρούσεις κατά του Δημοκρατικού Στρατού. Παράλληλα σε όλη τη χώρα επικρατεί στρατιωτικός νόμος ο οποίος άρχισε να άρεται κλιμακωτά από το Δεκέμβριο του 1949, δηλαδή μόλις 3 μήνες πριν τις εκλογές για να αρθεί πλήρως στις 11 Φεβρουαρίου 1950. Επιπρόσθετα έχουν αρχίσει μαζικές εκκαθαρίσεις εναντίον των μελών του Κ.Κ.Ε. Σύμφωνα με στοιχεία του Γενικού Επιτελείου Στρατού στις αρχές του 1950 καταδικάστηκαν 2.283 σε θάνατο ενώ παράλληλα βρισκόντουσαν στις φυλακές 16.738 άτομα. Τέλος ας μην ξεχνάμε και τα 13.000 άτομα τα οποία βρίσκονταν εκτοπισμένα στη Μακρόνησο για τους ίδιους λόγους⁴⁶.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο αριστερός χώρος επεδίωκε να κατέβει στις εκλογές προκειμένου να πετύχει τις διεκδικήσεις του. Έτσι δημιουργήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου⁴⁷ η «Δημοκρατική Παράταξη» από τη συνένωση των κομμάτων του Σβώλου (ΣΚ-ΕΛΔ), του Χατζήμπεη και Γρηγοριάδη (Αριστεροί Φιλελεύθεροι) και το κόμμα του Σοφιανόπουλου (Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών). Η προσπάθεια που έγινε ήταν να δημιουργηθεί ένα δημοκρατικό τόξο για την γενικότερη έκφραση της Αριστεράς.

Ωστόσο και μέσα στη Δ.Π. υπήρχαν διαφωνίες σχετικά με την άτυπη συμμετοχή των μελών του Κ.Κ.Ε. Ο Σβώλος αρχικά ήθελε τη σύμπραξη με την Ε.Π.Ε.Κ του Πλαστήρα με σαφή διαχωρισμό από το Κ.Κ.Ε⁴⁸. Όταν όμως αυτό δεν

⁴⁶ *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 17 (2010), σ. 261.

⁴⁷ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 106

⁴⁸ Σπ. Λιναρδάτος, *ό. π.*, σ. 78-79

επετεύχθη, συνέπραξε με τα παραπάνω κόμματα προσπαθώντας πάντα να αφήσει έξω το Κ.Κ.Ε⁴⁹. Τελικά αποφασίστηκε να συμμετέχουν τα κόμματα τα οποία συνεργάστηκαν με το ΕΑΜ το 1946 αλλά όχι αυτά που συνεργάστηκαν την περίοδο 46-47 παρόλο που κάποια από αυτά δεν είχαν τεθεί εκτός νόμου⁵⁰.

Ανάμεσα στα κόμματα τα οποία δεν προσκαλέστηκαν να συμμετέχουν στη «Δημοκρατική Παράταξη» ήταν και το «Σοσιαλιστικό Κόμμα» του Γιάννη Πασαλίδη. Η εμπλοκή του ΣΚ στο ΕΑΜ θα κάνουν τον Σβώλο αρνητικό απέναντί του. Όμως το ίδιο δεν ίσχυε και για τη συμμετοχή του «Γιατρού των φτωχών» ο οποίος μάλιστα ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στη Θεσσαλονίκη. Έτσι η Δημοκρατική Παράταξη θα προτείνει στον Πασαλίδη να συμμετέχει ως απλός υποψήφιος στο ψηφοδέλτιο της ΔΠ στην Θεσσαλονίκη. Όπως είναι φυσικό, για μια προσωπικότητα σαν τον Πασαλίδη, ο αριστερός γιατρός από την Τραπεζούντα θα αρνηθεί στέλνοντας το παρακάτω κείμενο στην Δ.Ε. της Δ.Π:

«Αγαπητοί φίλοι, Πήρα το γράμμα σας που με προτείνετε να μπω στο συνδυασμό Θεσσαλονίκης. Αυτό μου φάνηκε παράξενο, γιατί γνωρίζετε καλά πως εγώ εκπρόσωπό το Σοσιαλιστικό Κόμμα, με το οποίον εσείς είχατε τελευταία στην Αθήνα συνεννοήσεις για τη δημιουργία του Δημοκρατικού Μετώπου και την τελευταία στιγμή «ερήμην» αυτού του κόμματος αποφασίσατε να αποκλεισθεί από τη Διοικούσα Επιτροπή της Δημ. Παράταξης. Λυπούμαι πολύ που δεν μπορώ να δεχθώ την πρότασή σας να μπω στον συνδυασμό ως άτομο «τιμής ένεκεν», όπως είπε ο πρόεδρος της ΣΚ.ΕΛΔ. Η πρόταση «τιμής ένεκεν» μπορούσε να κολακεύσει έναν αστό πολιτευτή όχι όμως έναν γνήσιο Σοσιαλιστή, που κατέβηκε το 1926 στις εκλογές σαν Σοσιαλιστής...».

Η στάση αυτή του Πασαλίδη ήταν αναμενόμενη. Ο Πασαλίδης δεν ήταν απλά ένας αριστερός με μια κάποια αντιστασιακή πορεία. Ο Πασαλίδης ήταν ένας αγνός ιδεολόγος και ανθρωπιστής που σε ολόκληρη τη ζωή του προσπάθησε να δει τον χώρο της Αριστεράς ενωμένο βλέποντας πάντα με καλό μάτι τις αντιθέσεις που υπήρχαν μέσα στο χώρο. Σε όλη του την πορεία θα προσπαθήσει να είναι ενωτικός και ουδέποτε διασπαστικός. Αυτός λοιπόν ο άνθρωπος δεν ήταν δυνατόν να δεχτεί την πρόταση μια παράταξης η οποία επέλεγε να χωρίσει την Αριστερά σε σωστή και λάθος, σε νόμιμη

⁴⁹ Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που η κατεύθυνση που έδωσε το ΚΚΕ για τις εκλογές ήταν να ψηφίσει ο κόσμος ΔΠ αλλά να μαυρίσει τους ηγέτες του. Βλ. Γ. Α. Λεονταρίτης, *Από τον εμφύλιο στην ΕΔΑ: Τα άγνωστα παρασκήνια (1946-1953)*, Αθήνα 2001, σ. 43

⁵⁰ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 107

και παράνομη. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από την αλληλογραφία του με τον Σταύρο Ηλιόπουλο στις 20.1.1950:

«Εάν δεν γίνει η γενική παράταξις υπό τον Πλαστήρα, που θα ήταν η καλύτερα λύσις, μένει το αριστερό Δημοκρατικό μέτωπο ή Σοσιαλιστικό μέτωπο»⁵¹.

Ο Πασαλίδης μπορεί να μην πήρε μέρος στην Δ.Π. ωστόσο τη στήριξε με όλες του τις δυνάμεις. Σίγουρα τα θεαματικά ποσοστά που πήρε το κόμμα στη Θεσσαλονίκη οφείλονται και στον Πασαλίδη ο οποίος ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής όπως είπαμε. Έτσι η Δ.Π. θα καταφέρει να πάρει στις εκλογές 9,7% και να εκλέξει 18 βουλευτές. Το βασικότερο όμως ήταν ότι η Δ.Π. ερχόταν πρώτη σαρώνοντας τους πάντες στα μεγάλα αστικά κέντρα παίρνοντας την πρώτη θέση σε Πειραιά Αθήνα και Θεσσαλονίκη⁵².

Πολύ σημαντικό επίσης στοιχείο είναι τα ποσοστά που πήρε η Δ.Π. στη Μακρόνησο όπου βρίσκονταν οι εκτοπισμένοι αριστεροί. Και εκεί η Δ.Π. θα έρθει πρώτη με 35% ενώ δεύτερη θα είναι η ΕΠΕΚ με 24,7% πράγμα που έδειχνε το ξεκάθαρο μήνυμα ότι ο αριστερός κόσμος δεν έδειχνε να μεταπειθείτε από τις φυλακίσεις και τα βασανιστήρια⁵³. Ειδικότερα στα 4 εκλογικά τμήματα που ψήφισαν οι «μη ανανήψαντες» το ποσοστό έφτανε στο 65%. Αυτό παράλληλα είναι και μια απόδειξη ότι το Κ.Κ.Ε πράγματι στήριξε την Δ.Π. παρά τις όποιες διαφωνίες που είχε με την ηγεσία της ΣΚ.ΕΛΔ.

Πέρα όμως από τα καθαυτά αποτελέσματα της Δ.Π. το κυριότερο ίσως στοιχείο που ανέδειξαν οι εκλογές ήταν η ύπαρξη ενός τμήματος του εκλογικού σώματος το οποίο αποδοκίμασε καθαρά την πολιτική που ακολουθήθηκε την προηγούμενη τετραετία, αποδοκίμασε δηλαδή τους νικητές του εμφυλίου. Το τμήμα αυτό του εκλογικού σώματος ήταν ιδιαίτερα σημαντικό στα αστικά κέντρα όπου ξεπερνούσε το 40% και αποτελούσε ασφαλώς τον νέο καθοριστικό παράγοντα που διαφοροποιούσε ριζικά το εκλογικό πλαίσιο σε σχέση με την προπολεμική περίοδο⁵⁴.

Η εκλογή 18 βουλευτών της «Δημοκρατικής Παράταξης» ήταν σίγουρα μια νίκη για την Κεντροαριστερά. Ωστόσο οι αντικομμουνιστικές εμμονές του Σβώλου άφηναν απ' έξω ένα μεγάλο κομμάτι της Αριστεράς και αυτό όπως ήταν φυσικό ανησυχούσε προσωπικότητες όπως ο Γιάννης Πασαλίδης, ο οποίος αντιλαμβανόταν

⁵¹ Βλ. Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 46-47

⁵² Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 12 (1994), σ.16

⁵³ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 123

⁵⁴ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 124

την ανάγκη έκφρασης όλων των τάσεων της Αριστεράς. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από τα λεγόμενά του στο γράμμα του προς τα μέλη του πολιτικού γραφείου του ΣΚΕ μετά τις εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου:

«Αγαπητοί σύντροφοι, Τώρα που τελειώσαν οι εκλογές πρέπει να συσκεφθούμε για την μελλοντική πορεία του κόμματος μας. Η δικιά μου γνώμη είναι πως το κόμμα μας θα εμφανιστεί τότε μόνον, όταν θα δοθεί γενική αμνηστία. Τότε θα συγκαλέσουμε την Κ.Ε. στην οποία θα λογοδοτήσουμε όλοι μας, και θα καθορίσουμε την περαιτέρω πολιτική γραμμή του κόμματος. Σε εκείνο που θέλω να επιστήσω την προσοχή όλων σας είναι ότι κανείς να μην προβεί σε καμία ενέργεια εν αγνοία μου, γιατί αλλιώς, θα αναγκαστώ να μην την αναγνωρίσω...»⁵⁵.

Την ίδια μέρα ο Πασαλίδης θα στείλει γράμμα στον έμπιστο φίλο του και συνεργάτη Σταυρό Ηλιόπουλο.

«Αγαπητέ μου Σταύρο

Δεν πήρα γράμμα σου πολύ καιρό. Θα επιθυμούσα να μάθω νέα σας. Ο Μίμης μου έφερε τα ονόματα των εξόριστων που ήρθανε. Πιστεύω πως πολύ γρήγορα θα έρθουν όλοι. Εκεί κάτω στα μάρμαρα θα αρχίσουν διάφορες συζητήσεις. Θα μας κριτικάρουν, θα ακούσουμε ίσως και πικρά λόγια, μα σ' όλα αυτά πρέπει να σταθούμε ψυχραιμοί και να φροντίσουμε όλοι μας να φέρουμε το κόμμα μας ενωμένο έως την συνδιάσκεψη. Γιατί άμα θα αρχίσουμε το αλληλοφάγωμα το κόμμα θα έχει άδοξο τέλος παρ' όλες τις θυσίες που κάναμε. Θέλω εσύ να συγκρατήσεις όλα τα μέλη του κόμματος. Από αυτά τα λίγα που σου γράφω πιστεύω καταλαβαίνεις πολλά και γι' αυτό θα εφαρμόσεις πιστά αυτά που γράφω στο γράμμα που απευθύνεται στα μέλη του Πολιτικού Γραφείου

Με Αγάπη

Ιω. Πασαλίδης»⁵⁶.

Αυτός ο μαχητής της Αριστεράς παρά τα 70 του χρόνια και έχοντας φάει τις επαναστάσεις με το κουτάλι δείχνει για μια ακόμα φορά το πόσο ιδεολόγος ήταν και πόσο εμμονή με την εξουσία δεν είχε. Πάντα απώτερος σκοπός του ήταν η σύμπνοια και η ομόνοια καθώς πίστευε ότι μόνο μέσα από αυτή οι άνθρωποι μπορούσαν να φέρουν αλλαγές και αποτελέσματα.

⁵⁵ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 46

⁵⁶ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 48

Το επόμενο διάστημα ο Πασαλίδης θα παρακολουθήσει, αν και στη Θεσσαλονίκη, στενά τις πολιτικές εξελίξεις προκειμένου να αποφασίσει ποιες θα ήταν οι επόμενες του κινήσεις προκειμένου να φέρει όλο το φάσμα της Αριστεράς στο προσκήνιο.

Από την άλλη πλευρά τα αποτελέσματα των εκλογών δεν ανέδειξαν κανένα νικητή και όλα έδειχνα ότι η Κυβέρνηση θα πρόκυπτε από τη συνεργασία 3-4 κομμάτων. Τα κόμματα του Κέντρου ανέλαβαν την πρωτοβουλία να συμπράξουν μεταξύ τους προκειμένου να σχηματίσουν Κυβέρνηση. Έτσι στις 12 Μαρτίου οι Πλαστήρας, Παπανδρέου, Βενιζέλος και Τσουδερός συνυπέγραψαν και έστειλαν στον βασιλιά Παύλο το πρωτόκολλο κυβερνητικής συνεργασίας καθώς και τις θέσεις του πάνω στα καίρια ζητήματα που ταλάνιζαν τη χώρα όπως πολίτευμα, εξωτερική πολιτική κ.α.⁵⁷

Ωστόσο παρά τη φαινομενική σύμπνοια των κομμάτων του Κέντρου αλλά και τη δεδομένη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον στρατηγό Πλαστήρα θα αργήσει έναν ολόκληρο μήνα. Η αλήθεια είναι ότι ο βασιλιάς Παύλος δεν ήταν ποτέ θετικός απέναντι στο ενδεχόμενο να γίνει ο Πλαστήρας Πρωθυπουργός, όπως άλλωστε φαίνεται και από τη δήλωσή του στο στενό του περιβάλλον:

«Σ' αυτόν δεν θα δώσω ποτέ την εντολήν»⁵⁸.

Ο Παύλος προσπαθώντας να αποφύγει την πρωθυπουργοποίηση του Πλαστήρα θα έρθει σε συνεννόηση με τον αρχηγό του κόμματος των Φιλελευθέρων Σοφοκλή Βενιζέλο και θα του δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης την οποία ο τελευταίος θα δεχτεί προδίδοντας έτσι την αρχική του συμφωνία συνεργασίας με τον Πλαστήρα και τους άλλους του Κέντρου⁵⁹. Έτσι ο Σοφοκλής Βενιζέλος θα σχηματίσει Κυβέρνηση με το ΕΕΚ του Π. Κανελλόπουλου και το ΕΚΕ του Ν. Ζέρβα⁶⁰ η οποία θα ορκιστεί στις 22 Μαρτίου 1950. Ωστόσο η Κυβέρνηση Βενιζέλου θα κρατήσει μόλις 3 εβδομάδες γιατί ο αμερικανικός παράγοντας είχε διαφορετική άποψη για τα πράγματα.

⁵⁷ Σπ. Λιναρδάτος, *ό. π.*, σ. 97

⁵⁸ Γ Παπαδημητρίου, *Η Αναλαμπή της Αριστεράς. Οκτώ συγκλονιστικές αναμετρήσεις: 1950-1967 Η ΕΛΑ στο προσκήνιο*, Αθήνα 2001, σ. 16. Η στάση αυτή του Παύλου δικαιολογείται καθώς θεωρούσε τον Πλαστήρα υπεύθυνο τόσο για την εκθρόνιση του πατέρα του Κωνσταντίνου όσο και του αδερφού του Γεωργίου Β.

⁵⁹ ⁵⁹ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 125

⁶⁰ Γ. Δαφνής, *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος*, Αθήνα 1970, σ. 461

Ο Αμερικανός Πρεσβευτής στην Ελλάδα Χένρυ Γκράιφντι θα στείλει μια επιστολή⁶¹ μέσα στην οποία αποσαφηνίζονται οι θέσεις του Στέιτ Ντιπάρτμεντ οι οποίες ήταν η προώθηση της Κυβέρνησης Πλαστήρα καθώς θεωρούσε ότι μια Κυβέρνηση αποτελούμενη από άτομα τα οποία ήταν αμέτοχα στον Εμφύλιο, όπως ο Πλαστήρας, θα ήταν πιο πειστική απέναντι στον λαό.

Ο Νικόλαος Πλαστήρας ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος πίστευε, και προσπαθούσε με όλες του τις δυνάμεις γι' αυτό, ότι έπρεπε ο εμφύλιος πόλεμος να λήξει και ουσιαστικά. Ήταν ίσως ο μοναδικός αρχηγός του Κέντρου ο οποίος μπορεί να διαφωνούσε με τους κουμμουνιστές αλλά δεν τους καταδίωκε σε αντίθεση με τους Βενιζέλο και Παπανδρέου. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι και ο παράνομος μηχανισμός του Κ.Κ.Ε. είχε υποδείξει στους ψηφοφόρους του να ψηφίσουν το κόμμα του Πλαστήρα στις περιοχές που δεν κατέβαιναν υποψήφιοι της «Δημοκρατικής Παράταξης»⁶². Η στάση του Πλαστήρα φάνηκε από την αρχή καθώς από την πρώτη στιγμή ήταν κατά των εκτελέσεων, πράγμα και που έκανε μόλις ανέλαβε, αλλά ήταν επίσης και κατά των εκτοπίσεων⁶³.

Η φιλοαριστερή πολιτική του Πλαστήρα επιβεβαιώνεται κατά την άποψή μου και από τα λεγόμενα της αλληλογραφίας του Πασαλίδη με τον Ηλιόπουλο αλλά και από την αλληλογραφία του Ηλιόπουλου με τον Δημήτρη Μαραγκό. Ο Πασαλίδης θα στείλει γράμμα στον Ηλιόπουλο στις 19.4.1950:

«...Για τα ζητήματα που μου γράφεις είναι δύσκολο να συνεννοηθούμε με τη αλληλογραφία για τούτο τώρα που έγινε κάποια πολιτική αλλαγή (εννοεί λογικά την μετάβαση από τον Βενιζέλο στον Πλαστήρα), θα προσπαθήσω να κατέβω κάτω...»⁶⁴.

Στις 25.5.1950 ο Μαραγκός θα γράψει στον Ηλιόπουλο τα παρακάτω:

«...Είδα τον Γιατρό (Πασαλίδη), μιλήσαμε δια μακρόν για όλα τα ζητήματα και μείναμε σύμφωνοι... Θέλει πολύ να κατέβει κάτω και με προσωπικές επαφές με τον Πρωθυπουργό και λοιπούς επισήμους να το λύσει ευθέως ...»⁶⁵.

Βασικός λόγος για τον οποίο ήθελε να κατέβει ο Πασαλίδης στην Αθήνα ήταν για να προσπαθήσει να πείσει τον Πλαστήρα να απελευθερωθούν τουλάχιστον τα μέλη του ΣΚΕ τα οποία κρατούνταν στη Μακρόνησο. Με δεδομένο την κακή οικονομική

⁶¹ *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 175

⁶² Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 12 (1994), σ. 15

⁶³ Γ Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 18.

⁶⁴ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 57

⁶⁵ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 58

κατάσταση⁶⁶ του Πασαλίδη όπως και όλων των αριστερών εκείνη την εποχή, ο Πασαλίδης δεν επρόκειτο να μπει άσκοπα σε μια τέτοια διαδικασία. Η προσωπικότητα του Πλαστήρα ήταν εκείνη που του δημιουργούσε τις ελπίδες ότι θα μπορούσε να έχει θετικά αποτελέσματα η συνάντησή τους.

Όπως ήταν φυσικό η πρωθυπουργική θητεία ενός τέτοιου ανθρώπου δε θα κρατούσε πολύ. Ο Πλαστήρας προσπαθούσε να ενώσει την Ελλάδα ενώ οι «κεντρώου» συνεργάτες του μάχονταν τους αριστερούς, εποφθαλμιώντας τις ψήφους τους. Παράλληλα το επόμενο διάστημα θα αλλάξει και η αμερικανική εξωτερική πολιτική λόγω της εμπλοκής των Η.Π.Α. στον πόλεμο της Κορέας. Η έναρξη του Ψυχρού πολέμου δεν ευνοούσε μετριοπαθείς κυβερνήσεις όπως αυτή του Πλαστήρα και για το λόγο αυτό τόσο το παλάτι όσο και ο αμερικανικός παράγοντας θα προωθήσουν μια μεταβατική Κυβέρνηση υπό τον Παπάγο πράγμα που έβλεπε θετικά και ο Βενιζέλος⁶⁷.

Η αφορμή για τη δημιουργία κυβερνητικής κρίσης και αποπομπή του Πλαστήρα από την εξουσία θα είναι μία τοποθέτησή του στη γιορτή της Παναγίας στην Τήνο. Εκεί ο πρωθυπουργός θα δηλώσει:

«Κατηγορούμαι ως συνοδοιπόρος των κομμουνιστών. Δεν κάνω όμως τίποτα περισσότερο από ότι μου επιβάλλει η χριστιανική μου πίστη. Θέλω να καταργηθεί η ποινή του θανάτου. Εξεγείρεται η ψυχή μου ως ανθρώπου και ως χριστιανού όταν πρόκειται να αφαιρεθεί η ζωή ενός άλλου ανθρώπου...»⁶⁸.

Έτσι η αφορμή είχε δοθεί. Την άλλη μέρα κιόλας ο Βενιζέλος θα αποσύρει την στήριξή του προς την Κυβέρνηση Πλαστήρα πράγμα που θα οδηγήσει τον τελευταίο στο να υποβάλει την παραίτησή του 2 μέρες αργότερα, στις 18 Αυγούστου 1950⁶⁹.

Την ίδια κιόλας μέρα θα ορκιστεί η νέα Κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Σοφοκλή Βενιζέλο πρόεδρο του Κόμματος Φιλελευθέρων. Η Κυβέρνηση θα προκύψει από τη συνεργασία Βενιζέλου-Παπανδρέου. Ωστόσο μέσα σε λίγες μέρες (9 Σεπτεμβρίου 1950) η Κυβέρνηση θα καταψηφιστεί από το ελληνικό κοινοβούλιο. Έτσι στη συνέχεια θα συγκροτηθεί τρικομματική Κυβέρνηση από τα κόμματα των Βενιζέλου Παπανδρέου και Τσαλδάρη⁷⁰ η οποία όμως και αυτή δε θα κρατήσει πολύ καθώς στις 6.1.1951 θα αποχωρήσουν από το λαϊκό κόμμα 25 βουλευτές ιδρύοντας το ΛΕΚ

⁶⁶ Η οικονομική κατάσταση τόσο του Πασαλίδη όσο και των υπόλοιπων αριστερών της εποχής φαίνεται καθαρά αν διαβάσει κανείς ολόκληρη την αλληλογραφία μεταξύ Πασαλίδη, Ηλιοπούλου και Μαραγκού.

⁶⁷ Σπ. Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας 1936-1975*, τ. 2, σ. 348

⁶⁸ Γ Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 18

⁶⁹ *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 17 (2010), σ. 265

⁷⁰ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 126

(Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα). Έτσι η Κυβέρνηση προκειμένου να εξασφαλίσει πάλι τη δεδηλωμένη θα στραφεί και πάλι στον Πλαστήρα ο οποίος δέχεται να τους στηρίξει με την προϋπόθεση να διεξαχθούν τον Απρίλιο δημοτικές εκλογές και τον Σεπτέμβρη Εθνικές⁷¹.

Το επόμενο διάστημα μέχρι τις εθνικές εκλογές τον Σεπτέμβρη του 51 θα είναι ένας διαρκής ανταγωνισμός ανάμεσα σε Αριστερά και Δεξιά αλλά και ένας ανταγωνισμός για το ποιος θα επικρατήσει στην κάθε παράταξη. Ο παράγοντας ο οποίος θα ανατρέψει τα δεδομένα θα είναι η δυναμική είσοδος του στρατάρχη Παπάγου στην ελληνική πολιτική σκηνή.

Οι δημοτικές εκλογές θα διεξαχθούν στις 15 Απριλίου του 1951 και θα είναι οι πρώτες που θα γίνουν μετά από 17 χρόνια καθώς οι προηγούμενες θα έχουν διεξαχθεί το 1934⁷², καθώς επίσης θα είναι και οι πρώτες εκλογές στις οποίες θα ψηφίσουν οι γυναίκες. Αυτό το οποίο είναι άξιο παρατήρησης είναι ότι εκεί που υπερερούσε η Κεντροαριστερά, δηλαδή στα μεγάλα αστικά κέντρα θα αναδειχθούν «εθνικόφρονες δήμαρχοι» ενώ η ΕΠΕΚ του Πλαστήρα θα φανεί ενισχυμένη στην περιφέρεια. Ο λόγος που συνέβη αυτό ήταν η πολυδιάσπαση του κεντρώου χώρου αφού οι 2 ηγέτες δεν κατάφεραν να αμβλύνουν τις διαφορές τους και να κατεβάσουν κοινούς υποψηφίους. Οι συγκεκριμένες εκλογές ήταν ένα καλό τεστ για όλους τους πολιτικούς χώρους προκειμένου να μετρήσουν τη δύναμή τους με δεδομένο τις επικείμενες εθνικές εκλογές.

Από την άλλη πλευρά, στον χώρο της Αριστεράς θα συνέβαιναν βαθιές τομές που έμελλε να παίξουν καταλυτικό ρόλο για την πορεία της τα επόμενα χρόνια. Αρχικά το ΚΚΕ έκανε μια προσπάθεια για αυτόνομη εκλογική καταγραφή κατεβάζοντας σε διάφορες περιοχές υποψηφίους δημάρχους⁷³. Η προσπάθεια ενεργοποίησης του κόσμου του άρχισε να γίνεται ήδη με την έναρξη της εφημερίδας «Δημοκρατικός» τον Αύγουστο του 1950 η οποία όμως κράτησε μόλις μέχρι τον Ιανουάριο του 1951 που απαγορεύτηκε. Το επόμενο βήμα του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ ήταν η δημιουργία του «Δημοκρατικού Συναγερμού» ενός αυτόνομου πολιτικού μηχανισμού ο οποίος έκανε την εμφάνισή του στις δημοτικές εκλογές του 1951 ενώ στη συνέχεια αποτέλεσε τον κύριο πόλο της Αριστεράς⁷⁴. Από την άλλη πλευρά ο Γιάννης

⁷¹ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ.12 (1994), σ.26

⁷² *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 176

⁷³ Σε κάποιες περιοχές όπως το Κερατσίνι και η Νίκαια κατάφεραν μάλιστα και να τους εκλέξουν.

⁷⁴ Τ. Βουρνάς, *Η Διάσπαση του ΚΚΕ*, Αθήνα 1983, σ. 13-14

Πασαλίδης στη Θεσσαλονίκη παρακολουθούσε τις εξελίξεις τόσο της γενικότερης πολιτικής όσο και αυτές που συντελούνταν στον χώρο της Αριστεράς με τον «Δημοκρατικό Συναγερμό». Βλέποντας όλα αυτά ο Πασαλίδης αντιλαμβανόταν ότι έπρεπε πλέον να κατέβει στην Αθήνα προκειμένου να αναλάβει ακόμα πιο ενεργή δράση στα πολιτικά πράγματα. Η άφιξη στην Αθήνα του Γιάννη Πασαλίδη θα επιταχύνει τις διεργασίες για την δημιουργία ενιαίου φορέα της Αριστεράς. Το κύρος, η πείρα, οι ήρεμοι τρόποι και η θυμοσοφία του θα τον αναδείξουν πολύ σύντομα σε ηγετικό παράγοντα του νέου αυτού φορέα⁷⁵.

Για το λόγο αυτό όλα τα ηγετικά στελέχη της Αριστεράς θα συναντηθούν στις 11 Ιουλίου 1951 προκειμένου ο καθένας από την πλευρά του να εκθέσει τις σκέψεις του για το ποιο θα έπρεπε να είναι το σχέδιο δράσης της Αριστεράς. Στη συνάντηση αυτή συμμετείχαν οι Πασαλίδης, Ηλιόπουλος και Μαραγκός από το ΣΚΕ, οι Τσιριμώκος και Στ. Κανελλόπουλος από την ΕΛΔ, ο στρατηγός Μάντακας των «Αριστερών Φιλελευθέρων», ο Μαριόλης και ο Χατζήμπεης του «Δημοκρατικού Συναγερμού» και οι Κούνδουρος, Παπαχρήστου, Σιμετζής και Παπαντωνίου της «Ένωσης Δημοκρατικών Αριστερών». Στη συνέχεια θα σας παραθέσω όλη τη συζήτηση που ακολούθησε όπως σώζεται από τον Γιώργο Λεονταρίτη στο βιβλίο του «Από τον Εμφύλιο στην Ε.Δ.Α».

«Πασαλίδης: Έχομεν προετοιμασμένο το έδαφος από την προηγούμενή μας συνεδρίαση⁷⁶, και γι' αυτό σήμερα πρέπει να προχωρήσουμε δίδοντας την μορφήν υπό την οποία θα πραγματοποιηθεί η ένωσις μας. Λέγων μορφήν, εννοώ την πραγματικήν μορφήν, διότι τον νομικόν τύπον ο οποίος θα μας κατοχειρώσει έναντι του εκλογικού νόμου, θα τον εύρωμεν. Εάν υπήρχε μεταξύ μας κανείς ο οποίος θα διέθετε τόσον πελώριαν δύναμιν μεταξύ του λαού, ώστε να μην έχει πολύ την ανάγκην των άλλων, αυτός θα μπορούσε να ειπεί ότι εγώ δεν έχω την ανάγκην σας, και προχωρώ μονάχος μου. Εγώ, εάν διέθετα την δύναμιν αυτήν, θα το έκαμνα. Αλλά μεταξύ μας, δε νομίζω ότι υπάρχει εκείνος που ημπορεί να μιλήσει αυτήν την γλώσσαν. Όλοι έχομεν την ανάγκην της βοήθειας των άλλων, και προ παντός ο αγών που είναι κοινός όλων μας, έχει ανάγκην της ενώσεως μας. Αυτό το αισθάνεται οξύτατα ο λαός, και γι' αυτό απαιτεί την ένωσιν όλων. Ας πραγματοποιήσωμεν λοιπόν την ένωσίν μας, ανταποκρινόμενοι

⁷⁵ Τ. Τρίκκας, *Η ΕΔΑ 1951-67 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα 2009, τ. 1, σ. 119

⁷⁶ Στις 6 Ιουλίου του 1951 είχαν κάνει τα ίδια άτομα μια πρώτη συζήτηση για να θέσουν κάπου αρχικά ζητήματα και συναντήθηκαν ξανά στις 11 Ιουλίου για να πάρουν τις τελικές αποφάσεις.

εις την απαίτησιν του λαού, αλλά και εις την ιδικήν μας διαπίστωσιν για την ανάγκη της ενώσεως.

Τσιριμώκος: Συμφωνώ με τον Πρόεδρόν μας ότι όλοι έχομεν ανάγκην της ενώσεως και ακόμη ότι αυτή είναι η απαίτησις του λαού. Πως όμως θα πραγματοποιηθεί η ένωσις;

Ο «Δημοκρατικός Συναγερμός» ξεκινά από την γνώμην ότι τα κόμματα της «Δημοκρατικής Παράταξης» εχρεωκόπησαν, γιατί δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν τα διάφορα προβλήματα, σύμφωνα με τους πόθους του λαού. Ιδρύθη λοιπόν ο «Δημοκρατικός Συναγερμός» δια να αντικαταστήσει τα κόμματα που απέτυχαν, χωρίς να είναι κόμμα, αλλά μια μορφή συνεργασίας. Όποιος θέλει, μπορεί να προσχωρήσει και να στείλει τον αντιπρόσωπόν του εις την υπάρχουσα Διοικούσα Επιτροπή.

Έτσι μπορεί αξιόλογα να πραγματοποιηθεί η ένωσις. Το κόμμα μας δεν δέχεται την αντίληψιν αυτήν. Το εδηλώσαμε και στην πρώτη συνεδρίασιν, το επαναλαμβάνομεν και σήμερον: Θέλομεν την ένωσιν και είμεθα πρόθυμοι να συμβάλλωμε όσον ημπορούμε εις την χρησιμοποίησιν της αλλά υπό τον τύπον, αλλά υπό τον τύπον της ισοτίμου συνεργασίας των κομμάτων. Προσχώρησιν δεν ημπορούμε να δεχθούμε. Συνεπώς απομένει εις τον «Δημοκρατικόν Συναγερμόν» να διευκρινίσει αν επιμένει εις την πρότασίν του, ή απδέχεται και άλλην μορφήν συνεργασίας.

Μαριόλης (ΚΚΕ): Ο Πρόεδρός μας θα έπρεπε να θέσει υπο συζήτησιν συγκεκριμένην πρότασιν. Αντιλαμβάνομαι την δυσχέρεια της θέσεώς του. Όπως εξηγήσαμε και προχθές, η αντιμετώπισις από τα κόμματα των προβλημάτων του λαού, δεν υπήρξε επιτυχής. Αυτό προκάλεσε πικρία και ξέρεσιν προς τον λαόν. Δι' αυτό δημιουργήθηκε εις τας δημοτικάς εκλογάς ο «Δημοκρατικός Συναγερμός». Δεν είναι ορθόν να λέγεται ότι έγινε να υποκαταστήσει τα κόμματα, διότι εις το καταστατικόν του ρητώς καθορίζεται ότι δέχεται την συνεργασίαν με Κόμματα τα οποία εξακολουθούν να διατηρούν την αυθυπαρξίαν και αυτοτέλειάν των. Κατά ποια λογικήν ο «Δημοκρατικός Συναγερμός», ο οποίος εις τας δημοκρατικάς εκλογάς έδειξε τόση δύναμιν, θα εις την ένωσιν ως μονάς; Ιδού τι δικαιούμεθα καλοπίστως να ερωτήσωμεν. Άλλως τε πρέπει να τονίσωμε ότι ο «Δημοκρατικός Συναγερμός» δεν δημιουργήθηκε εν όψει των εκλογών. Δημιουργήθηκε άσχετα από τας εκλογάς για να αντιμετωπίσει μέσα εις την Βουλήν και έξω από αυτήν τα προβλήματα του λαού.

Ηρακλής Παπαχρήστου(Κόμμα Σοφιανόπουλου): Ο «Δημοκρατικός Στρατός» στηρίζεται επί της δυνάμεως την οποίαν συγκέντρωσε εις τας δημοτικές εκλογάς. Αυτό όμως είναι φαινόμενον που παρουσιάσθηκε μόνο εις τας Αθήνας. Εδώ, ανεξαρτήτως και των εκλογών, πρόκειται περί δημιουργίας ηγετικού οργάνου δι' ολόκληρον την Ελλάδα. Προς τον σκοπόν αυτόν, έχομεν ανάγκην όλων, και κομμάτων και προσωπικοτήτων. Δεν νομίζω ότι πρέπει να παρασυρθώμεν από την παρεξήγησιν αυτήν.

Μανώλης Μάντακας⁷⁷(Αριστεροί Φιλελεύθεροι): Τι Κόμμα μου θέλει την ενότητα. Εάν δεν την πραγματοποιήσουμε θα έλθουμε πάλιν, αργά ή γρήγορα και θα παραπονεθούμε, ότι δεν εκάμαμε ότι έπρεπε για να εξυπηρετήσουμε ικανοποιητικά τα αιτήματα του λαού. Δια να επιτύχουμε πρέπει να διαθέτουμε όσο το δυνατόν μεγαλύτεραν δύναμιν. Αυτήν θα μας την δώσει η ένωσις και η συμμετοχή μας εις τας εκλογάς εις πανελλαδικήν κλίμακα. Πρέπει ακόμη να βρούμε τον τρόπο να μη μας χαρακτηρίσουν ως συνασπισμόν. Δεν θέλω να στερήσω από τον «Δημοκρατικό Συναγερμό» τον τίτλον, ο οποίος μου είναι πολύ συμπαθής. Αλλά δεν πρέπει γι αυτό να μην πραγματοποιηθεί η ένωσις. Ας χρησιμοποιήσουμε στην ανάγκη άλλο τίτλο που να προσεγγίζει. Δια να συμβιβάσω τα διεστώτα προτείνω να γίνει ένα νέον κόμμα εις το οποίον να μετάσχουν όλα τα υφιστάμενα κόμματα εν ισοτιμία. Τα κόμματα που υπάρχουν θα διατηρηθούν, αλλά θα βρίσκονται τρόπον τινά με αναστολήν της ιδιαίτερας δράσεώς των.

Πασαλίδης(ΣΚΕ): Εσύ Μιχάλη τι λες;

Μιχάλης Κύρκος(Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα): Νομίζω ότι δεν απέχω από τα πράγματα διαπιστώνων ότι η συζήτησις μας έφθασεν εις το καίριον σημείον της. Αι δύο διατυπωθείσαι απόψεις απέχουν πολύ μεταξύ των. Έχουν εντελώς διαφορετικήν βάσιν. Την τρίτην άποψιν, την διατυπωθείσα υπό του κυρίου Μαραγκού δεν τη συζητάω διότι νομίζω ότι και ο ίδιος δεν θα επιμείνη επ αυτής προς της απολύτου αδυναμίας εις την οποίαν ευρισκόμεθα να προσδιορίσωμεν την αναλογικήν εκπροσώπησιν εις το συλλογικόν όργανον την οποίαν προτείνει με την επαινετήν πρόθεσιν να συγκεράσει τα διεστώτα. Αναλογική εκπροσώπησις προυποθέτει στάθμισιν ακριβή της δυνάμεως την οποίαν διαθέτει έκαστος των μελλόντων να συμμετάσχουν. Αλλά αυτό το απαραίτητον στοιχείον είναι εκείνο ακριβώς το οποίον

⁷⁷ Ο Μανώλης Μάντακας αν και αρχηγός του κόμματος των «Αριστερών Φιλελευθέρων» υπήρξε στρατηγός του ΕΛΑΣ κατά την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης.

μας λείπει. Πρέπει να υποθέσωμεν ότι αφού διεπιστώσαμεν ότι αι δύο εκτεθείσαι απόψεις δίστανται ρυζικώς μεταξύ των, θα διαλύσωμεν την συγκέντρωσίν μας και θα κυρήξωμεν έτσι το απραγματοποίητον της ενώσεώς μας; Δεν το πιστεύω. Διότι όλοι εμείς ανεγνωρίσαμεν την αντικειμενικήν ανάγκην της πραγματοποιήσεως της ενώσεως και όλοι μας διαπιστώσαμεν ότι πόθος του Λαού, επιτακτική εντολή του Λαού προς όλους μας αποτελεί να πραγματοποιήσωμεν την ένωσιν.

Δεν ημπορούμεν να βγούμε από την αίθουσα αυτήν παρά μόνον όταν πρόκειται να εξαγγείλωμεν την πραγματοποίησιν της ενώσεώς μας. Θα είναι αυτή μία σπουδαία και θετική συνεισφορά εις τον αγώνα του Λαού, ο οποίος τόσας υπέστη και καθημερινώς υφίσταται θυσίας.

Θα μου επιτρέψη ο αγαπητός μας Πρόεδρος με τον οποίον με συνδέει τριακοντετία ολόκληρος στενών προσωπικών σχέσεων και κοινών αγώνων να μην συμφωνήσω με την γνώμην την οποίαν εξέθεσε εις την αρχήν. Αντίθετα προς αυτήν πιστεύω ότι εκείνος που συγκεντρώνει τις μεγάλες δυνάμεις έχει και τις μεγαλύτερες ευθύνες και αυτός πρέπει να ενδιαφέρεται περισσότερο δια να ακολουθήση ο αγών το σωστό δρόμο. Και όποιος από εμάς έχει για τον εαυτό του την γνώμη πως συγκεντρώνει τις μεγαλύτερες λαϊκές δυνάμεις αυτός έχει το καθήκον να συντελέση αποτελεσματικά για να πραγματοποιηθή η ενότης, την οποία διαπιστώσαμε όλοι μας ότι την απαιτεί ο Λαός και αφού την απαιτεί ο Λαός είναι χρήσιμος εις τον αγώνα. Συμμερίζομαι απολύτως τας απόψεις του Δ.Σ. περί της Δ.Π. ως συνόλου. Δεν θέλω να κάμω κριτικήν της πολιτείας των κομμάτων που την αποτέλεσαν, διότι αυτό αυτήν τη στιγμήν σε τίποτα δε θα ωφελούσε και θα έβλαπτε. Αλλά δεν μπορεί να μην κατέχωμαι και εγώ από τις ίδιες ανησυχίες που κατέχουν τον Δ.Σ. εις ότι αφορά την ανάληψιν της ηγεσίας του αγώνος από ωρισμένους εξ ημών. Ευτυχώς ότι τώρα η κατάστασις η αντικειμενική δεν είναι όπως τας παραμονάς των εκλογών του 1950. Η νέα ενοποίηση των δημοκρατικών δυνάμεων δια την οποία συζητούμε δεν παρουσιάζει τις ατέλειες που παρουσίαζε η παλαιά Δημοκρατική Παράταξις. Έχουμε ακόμη όλοι τα διδάγματα της πείρας ώστε να μην προβληθούν και εις το μέλλον αξιώσεις σαν εκείνες που προβλήθησαν εις το παρελθόν που έφεραν την διάσπασιν δια τις οποίες ωμίλησαν αρκετά. Νομίζω λοιπόν, ότι θα ήταν σωστό να αναβάλουμε την συνεδριάσί μας και εις το μεταξύ να φροντίσουμε όλοι με φιλικές επαφές να απομακρύνουμε τα εμπόδια και να βρούμε τον τρόπο που θα εξασφαλίζη την ενότητα μας και την καλύτερη καθοδήγησιν του λαϊκού αγώνος. Όταν όλους μας εμπνέει, όπως μας εμπνέει, η πίστις

στην ανάγκη του ενοποιημένου αγώνος θα βρούμε τον τρόπο να συμβιβάσουμε τις διαφορές μας»⁷⁸.

Στη συνέχεια θα μιλήσουν και άλλα σημαντικά πρόσωπα της Αριστεράς όπως οι Γ. Παπαντωνίου, Ι. Σιμεντζής, Ρ. Κούνδουρος και Στ. Κανελλόπουλος. Το σημαντικότερο ίσως πρόβλημα ήταν η έντονη διαφωνία απόψεων μεταξύ του Δ.Σ. και των υπόλοιπων κομμάτων. Ωστόσο όπως θα φανεί και παρακάτω αυτοί που πραγματικά θα δημιουργούσαν το πρόβλημα θα ήταν οι εκπρόσωποι του ΣΚ-ΕΛΔ.

Άλλα δύο θέματα τα οποία συζητήθηκαν στην δεύτερη αυτή σύσκεψη ήταν η μορφή της συνεργασίας των κομμάτων αλλά και το πρόγραμμα του νέου σχηματισμού. Το ΣΚ-ΕΛΔ και η Εν.ΔΑ πρότειναν σαν μορφή τον συνασπισμό κόμματος με πλήρη ισονομία και για την λήψη των αποφάσεων να ισχύει η αρχή της ομοφωνίας. Ο Δ.Σ. παρουσίασε κάποιες διαφωνίες σε αυτές τις προτάσεις ωστόσο θέλοντας να δείξει συνεργατικό πνεύμα δέχτηκε τις προτάσεις. Αυτό το οποίο θα ήθελα να διατυπώσω σε αυτό το σημείο είναι ότι ο Δ.Σ. και το Κ.Κ.Ε προέβαλαν αντιρρήσεις σε κάποια θέματα λόγω της σκληρής ιδεολογικής γραμμής στην οποία πίστευαν και όχι γιατί ήθελαν να εμποδίσουν την ένωση ή για να καρπωθούν κάποια οφέλη, σε αντίθεση με το ΣΚ-ΕΛΔ το οποίο όπως φάνηκε ενδιαφερόταν περισσότερο για την πολιτική του υπόσταση παρά για τον ενιαίο φορέα της Αριστεράς.

Όσον αφορά το πρόγραμμα, τα μέλη κατέθεσαν τις προτάσεις τους προς συζήτηση μέχρι να βρεθεί μια ενιαία λύση. Η διαδικασία για την δημιουργία τελικού προγράμματος φαινόταν ότι θα διαρκούσε αρκετό καιρό καθώς υπήρχε διάσταση απόψεων μεταξύ κάποιων μελών. Για τον λόγο αυτόν αποφασίστηκε να διακοπεί η σύσκεψη για 15 μέρες και στο διάστημα αυτό να γίνονται φιλικές επαφές ανάμεσα σε αυτούς που διαφωνούσαν προκειμένου να καταλήξουν σε ένα τελικό σχέδιο το οποίο θα ψηφιστεί στην επόμενη σύσκεψη⁷⁹. Το διάστημα αυτό ο Πασαλίδης θα επιστρέψει στη Θεσσαλονίκη και θα κατέβει ξανά στην Αθήνα όταν θα τον ειδοποιήσει ο Ηλιόπουλος ότι οι εξελίξεις των συνομιλιών ήταν θετικές⁸⁰.

Με την έναρξη των διεργασιών μετά την δεκαπενθήμερη διακοπή θα συζητηθούν διάφορα θέματα όπως, το ζήτημα της υποψηφιότητας των εξόριστων αλλά

⁷⁸ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 62-68, Βλ. Τ. Τρίκκας, *Η ΕΛΔΑ 1951-67 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα 2009, τ. 1, σ. 120-123

⁷⁹ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 120-124

⁸⁰ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 72

και τη μορφή του νέου σχηματισμού⁸¹. Μετά από ώρες διαβουλεύσεων η συμφωνία κατάφερε να ολοκληρωθεί και έτσι ορίστηκε επόμενη συνάντηση για την υπογραφή των σχετικών εγγράφων.

Αν και φεύγοντας όλοι από τη σύσκεψη θετικοί, τα πράγματα θα ανατρέπονταν στην επόμενη συνάντηση. Στην επόμενη συνάντηση ο εκπρόσωπος της ΣΚ-ΕΛΔ, Αλ. Σβώλος, ανακοίνωσε ότι ήταν σύμφωνος σε όλα και ότι θα ήταν πρόθυμος να υπογράψει το συμφωνητικό, αλλά ένα νέο γεγονός μετέβαλε τις συνθήκες. Το τυχαίο αυτό γεγονός ήταν η απόφαση του στρατάρχη Παπάγου να πολιτευθεί, και για το λόγο αυτό, ο Σβώλος θεωρούσε ότι έπρεπε σύσσωμη η Αριστερά να έρθει σε συνεννόηση με τον Πλαστήρα, πριν τη δημιουργία του νέου ενιαίου σχηματισμού. Για το λόγο αυτό ζητούσε προθεσμία 48 ωρών προκειμένου να βολιδοσκοπηθεί ο Πλαστήρας⁸².

Και αυτή ακριβώς ήταν η κίνηση που καθιστά το ΣΚ-ΕΛΔ το βασικό κόμμα το οποίο στην ουσία δεν είδε ποτέ θετικά την συνένωση της Αριστεράς κάτω από έναν ενιαίο σχηματισμό, καθώς για τα ηγετικά της στελέχη προτεραιότητα είχε η πορεία του κόμματος και ύστερα της ευρύτερης Αριστεράς. Ο λόγος που ο Σβώλος ζητούσε αυτή την 48ωρη προθεσμία ήταν γιατί παράλληλα με τις συζητήσεις που είχε για τη δημιουργία της ΕΔΑ είχε και συζητήσεις με τον Πλαστήρα για την πιθανότητα να κατέβουν μαζί στις επερχόμενες εκλογές. Πολλά στελέχη διαφώνησαν με τη στάση αυτή του Σβώλου. Ο Πασαλίδης δεν έβλεπε βάσιμα τα όσα κατέθετε ο Σβώλος και για τον λόγο αυτόν του ζήτησε αν υπάρχουν άλλοι λόγοι να τους καταθέσει. Ωστόσο ο Σβώλος επέμεινε και έτσι η σύσκεψη διακόπηκε για 48 ώρες⁸³.

Με τη λήξη των 48 ωρών ο Γιάννης Πασαλίδης θα καλέσει και πάλι τους εκπροσώπους όλων των κομμάτων της Αριστεράς προκειμένου να προχωρήσουν στη δημιουργία του ενιαίου σχηματισμού. Στη συγκεκριμένη συνάντηση τα στελέχη του ΣΚ-ΕΛΔ δεν εμφανίστηκαν. Ύστερα από αρκετή αναμονή οι υπόλοιπες ηγετικές προσωπικότητες της Αριστεράς προχώρησαν στην υπογραφή του πρωτοκόλλου και του κοινού προγράμματος. Παράλληλα εκλέχτηκε η Διοικούσα Επιτροπή που αποτελούνταν από έναν εκπρόσωπο από κάθε κόμμα της Αριστεράς ενώ πρόεδρος

⁸¹ Σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο της εποχής ένα κόμμα για να μπει στη δεύτερη κατανομή έπρεπε να έχει λάβει στην πρώτη το ποσοστό του 17%. Σε περίπτωση όμως συνασπισμού κομμάτων το ποσοστό αυτό ανέβαινε στο 20%. Για το λόγο αυτό τα μέλη της Αριστεράς συμφώνησαν ότι η συνεργασία θα έπρεπε να πάρει τον τύπο του ενιαίου κόμματος. Βλ. Τ. Τρίκκας, *Η ΕΔΑ 1951-67 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα 2009, τ. 1, σ. 125

⁸² Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 125, Βλ. Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 75

⁸³ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 76

ορίστηκε ο Γιάννης Πασαλίδης του οποίου, όπως παραδέχτηκαν όλοι, ήταν η πρωτοβουλία αυτού του ενωτικού σχηματισμού⁸⁴.

Η δημιουργία της ΕΔΑ ήταν πλέον γεγονός. Εκείνο το βράδυ της 2ας προς 3^η Αυγούστου 1951 άνοιγε μια νέα σελίδα για την ιστορία της ελληνικής Αριστεράς καθώς είχε δημιουργηθεί το κόμμα εκείνο το οποίο έμελλε να ηγηθεί τον αγώνα της Αριστεράς την δύσκολη αυτή περίοδο της καχεκτικής δημοκρατίας.

---

⁸⁴ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 126

Ε΄ Κεφάλαιο

Ο Γιάννης Πασαλίδης και η ΕΔΑ

5.1. Από την πρώτη εκλογική συμμετοχή της ΕΔΑ μέχρι την πτώση Πλαστήρα

Στις 9 Αυγούστου 1951 ο Γιάννης Πασαλίδης θα καταθέσει στον Άρειο Πάγο τον τίτλο και το έμβλημα της ΕΔΑ για τη συμμετοχή της στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1951⁸⁵. Μέσα σε ένα μήνα τα στελέχη της Αριστεράς θα έπρεπε να εργαστούν σκληρά, προκειμένου αυτό το νέο κόμμα να καταφέρει να κερδίσει την πίστη του ελληνικού λαού. Ωστόσο, παρά το επείγον της κατάστασης, μέσα σε αυτό το μήνα θα προκληθούν τεράστια προβλήματα, όχι όμως από εξωγενείς παράγοντες αλλά μέσα από το ίδιο το κόμμα.

Ο Μήτσος Μαριολής επικεφαλής του «Δημοκρατικού Συναγερμού» έθεσε θέμα σχετικά με τις υποψηφιότητες εξόριστων, φυλακισμένων και παράνομων κουμμουνιστών. Φυσικά η θέση αυτή του Μαριολή δεν ήταν δική του. Τις προηγούμενες μέρες ο Μαριολής έλαβε μέσω του Πλουμπίδη το ραδιογράφημα του Νίκου Ζαχαριάδη, ηγέτη του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στο εξωτερικό, να θέσει το θέμα της εισόδου στα ψηφοδέλτια παράνομων κουμμουνιστών. Το συγκεκριμένο ραδιογράφημα μάλιστα υποδείκνυε και συγκεκριμένα πρόσωπα⁸⁶. Την αξίωση αυτή μάλιστα υποστήριζε εν γένει το ΚΚΕ από το εξωτερικό μέσω του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα»⁸⁷.

Η σημαντικότερη διαμάχη η οποία όμως προέκυψε, ήταν τα ονόματα του Νίκου Μπελογιάννη, επικεφαλής του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στην Ελλάδα, ο οποίος μάλιστα είχε συλληφθεί, και του Νίκου Πλουμπίδη ο οποίος είχε αναλάβει εκ νέου την οργάνωση του μηχανισμού⁸⁸. Τα δύο αυτά πρόσωπα ήταν στην κορυφή του ΚΚΕ στην Ελλάδα, πράγμα που ήταν γνωστό στην ασφάλεια η οποία είχε εκδώσει και ένταλμα για τον Πλουμπίδη ενώ τον Μπελογιάννη είχε μόλις προλάβει να τον συλλάβει. Όπως ήταν φυσικό, οι εκπρόσωποι των υπόλοιπων κομμάτων που αποτελούσαν την ΕΔΑ, διαφώνησαν έντονα με την πρόταση αυτή καθώς θεωρούσαν

⁸⁵ Τ. Τρίκκας, *Η ΕΔΑ 1951-67 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα 2009, τ. 1, σ. 127

⁸⁶ Ντ. Κουσίδου- Στ. Σταυρόπουλος, *Η υπόθεση Νίκου Πλουμπίδη*, Αθήνα 1999, σ. 361

⁸⁷ Γ. Α. Λεονταρίτης, *Από τον εμφύλιο στην ΕΔΑ: Τα άγνωστα παρασκήνια (1946-1953)*, Αθήνα 2001, σ. 78

⁸⁸ Ο Νίκος Πλουμπίδης ήταν επικεφαλής του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στην Ελλάδα μέχρι το Γενάρη του 51 όταν έλαβε εντολή να παραδώσει στον Μπελογιάννη και να αναχωρήσει στο εξωτερικό. Με τη σύλληψη όμως του Μπελογιάννη έλαβε εκ νέου εντολή στις 9/8/1951 να αναλάβει πάλι την ηγεσία του μηχανισμού.

ότι μια τέτοιου είδους επιλογή θα έθετε την ΕΔΑ εκτός νόμου και έτσι θα χανόταν μια ευκαιρία για νόμιμη εκπροσώπηση της Αριστεράς⁸⁹.

«Πασαλίδης: Τι πάτε να κάνετε; Να καταστρέψετε μια δουλειά που μόλις αρχίσαμε;

Κύρκος: Τα τινάζετε όλα στον αέρα. Εγώ δεν υπογράφω αυτές τις υποψηφιότητες. Καλύτερα, αν θέλετε να βάλουμε υποψήφιο τον ίδιο τον Ζαχαριάδη⁹⁰.

Μαριολής: Αν δεν μπει υποψήφιος ο Μπελογιάννης, τότε θα αναγκαστώ να αποχωρήσω από την ΕΔΑ»⁹¹.

Στη συνάντηση αυτή τα μέλη της ΔΕ της ΕΔΑ δεν θα καταφέρουν να βρουν διάυλους επικοινωνίας και έτσι ο Μαριολής θα αποχωρήσει. Ο Γιάννη Κοκορέλης θα προτείνει τη συγγραφή άρθρου προκειμένου να ενημερωθεί ο κόσμος για την αποχώρηση του «Δημοκρατικού Συναγερμού» από την ΕΔΑ. Ωστόσο ο ψυχραιμότερος Γιάννης Πασαλίδης θα τους συγκρατήσει λέγοντας να μη δοθεί ακόμη η είδηση στη δημοσιότητα.

Η συγκεκριμένη στάση του ΚΚΕ απέναντι στην ΕΔΑ συνδυάστηκε και από ένα ακόμα γεγονός που θα δημιουργούσε πονοκέφαλο τόσο στον Πασαλίδη όσο και στα υπόλοιπα μέλη της ΔΕ της ΕΔΑ. Οι Τριάδης Σωτηράκος και Γιώργος Δαμασκηνός δικηγόροι και οι δύο θα καταθέσουν στον Άρειο Πάγο την ίδρυση ενός νέου κόμματος το οποίο σχηματίστηκε από το κέντρο Αβέρωφ. Δηλαδή από αριστερούς κρατούμενους που βρίσκονταν στις φυλακές Αβέρωφ. Επικεφαλής ήταν ο Νίκανδρος Κεπέσης ενώ πίσω από αυτόν ήταν ο Νίκος Πλουμπίδης. Το κόμμα αυτό λεγόταν ΕΛΑ (Ενιαίος Λαϊκός Αγών) και για πολλούς ήταν μια διασπαστική τάση του ΚΚΕ προς τη νεοσύστατη ΕΔΑ, ίσως ως αντίποινα για την άρνηση να συμμετάσχουν στα ψηφοδέλτια παράνομοι αριστεροί.

Μια άλλη εκδοχή δίνει ο Μανώλης Γλέζος ο οποίος ήταν μέλος του ΕΛΑ καθώς εκείνη την εποχή βρισκόταν κλεισμένος στις φυλακές Αβέρωφ. Όπως μας λέει

⁸⁹ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 12 (1994), σ.30-31

⁹⁰ Η στάση του Κύρκου έχει ένα ενδιαφέρον καθώς διατηρούσε σχέσεις και επαφές με υψηλόβαθμα στελέχη του παράνομου μηχανισμού στην Ελλάδα όπως φαίνεται και από σωζόμενη αλληλογραφία μεταξύ αυτού και του Πλουμπίδη και του Πορφυρογένη. Παράλληλα όμως ο Κύρκος έδειξε απροθυμία αναγνώρισης του Μπελογιάννη ως αντικαταστάτη του Πλουμπίδη. Συνεπώς η έντονη αντίδραση του Κύρκου στην υποψηφιότητα Μπελογιάννη ίσως δεν βασιζόταν μόνο στο επικίνδυνο της πρόταση αλλά και σε μια αντιπάθεια προς το πρόσωπο του Μπελογιάννη. Βλ. Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 130

⁹¹ Η εντολή του Ζαχαριάδη στον Μαριολή μέσω του Πλουμπίδη, για την υποψηφιότητα Μπελογιάννη ήταν «θα είσαι ανένδοτος» βλ. Ντ. Κουσίδου - Στ. Σταυρόπουλος, *ό. π.*, σ. 365 και Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 79

ο Γλέζος ο ΕΛΑ δε δημιουργήθηκε για λειτουργήσει ως ανεξάρτητος σχηματισμός αλλά για να αποτελέσει ένα ισχυρό μοχλό πίεσης απέναντι στην ΕΔΑ προκειμένου τα μέλη της να παίρνουν ορθότερες αποφάσεις όπως δηλώνει και ο ίδιος:

«... η άποψη που συζητούσαμε τότε μέσα στις φυλακές και που μας διακατείχε όλους ήταν να ασκήσουμε μια ευεργετική πίεση ώστε να συγκροτηθεί και να ακολουθήσει η ΕΔΑ έναν καλύτερο δρόμο»⁹².

Ο Γλέζος μάλιστα τις επόμενες μέρες θα γράψει και ένα άρθρο το οποίο θα εκδοθεί σε εφημερίδα της Αθήνας ενώ θα σχολιαστεί έντονα και από τον ξένο τύπο. Ο τίτλος του ήταν «Ελάτε να θάψουμε τους νεκρούς μας». Συγκεκριμένα έλεγε:

«Απευθύνομαι σε εσένα τον δεξιό ψηφοφόρο, τον εργαζόμενο, τον βασανισμένο, από τη φυλακή μου μέσα σου γράφω τούτο το γράμμα νύχτα, κατάνυχτα, στο μικρό φως μιας λάμπας πετρελαίου. Λίγο μακρύτερα από το δικό μου το κελί, στο νεκροθάλαμο, περνάει τις τελευταίες του ώρες ο μελλοθάνατος συγκρατούμενός μου Γιώργος Ηλιόπουλος. Αύριο το πρωί με την ανατολή του ήλιου θα τον εκτελέσουν... Την ίδια ώρα οι κομματάρχες φτάνουν μπροστά στην πόρτα σου και ζητούν να σε δουν. Βρισκόμαστε σε προεκλογική περίοδο... Όλοι τους είναι δεμένοι στο άρμα των ξένων... Αν θέλεις να σωθεί η πατρίδα, και το ξέρω ότι το θέλεις, το μόνο που έχεις να κάνεις είναι να ψηφίσεις την Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά, την ΕΔΑ. Μόνον έτσι ψηφίζεις την αληθινή ομαλότητα, την ησυχία, την ανεξαρτησία, την επιβίωση, τη δουλειά, το ψωμί που ποθείς...»⁹³.

Ωστόσο για άλλους η τακτική αυτή την οποία αποφάσισε να ακολουθήσει το ΚΚΕ μέσω του ΕΛΑ ήταν διασπαστική για τον χώρο της Αριστεράς ο οποίος μάλιστα έδειχνε για πρώτη φορά να ανακάμπτει, μέσω της ΕΔΑ, μετά από το τέλος του εμφυλίου. Ταυτόχρονα αυτό το οποίο έχει ειπωθεί είναι ότι το ΚΚΕ ήθελε να εκβιάσει, μέσω του ΕΛΑ τα στελέχη της ΕΔΑ προκειμένου αυτά να δεχτούν στα ψηφοδέλτια τους Μπελογιάννη και Πλουμπίδη, κάτι μάλιστα το οποίο για πολλούς ήταν προσχεδιασμένο από το ΚΚΕ σε περίπτωση που τα στελέχη της ΕΔΑ θα έφερναν αντιρρήσεις στις θέσεις του ΚΚΕ γενικότερα.

Το σίγουρο είναι ότι μερικές μέρες πριν από τις εκλογές στις τάξεις της ΕΔΑ υπήρχε αναβρασμός ο οποίος θα μπορούσε να φέρει πολύ σημαντικά προβλήματα στην

⁹² Λ. Μαυροειδής, *Αγωνιστές: Η ελληνική αριστερά χθες, σήμερα, αύριο*, Αθήνα 2002, σ. 23

⁹³ Λ. Μαυροειδής, *ό. π.*, σ.25

ΕΔΑ όσον αφορά τα εκλογικά της ποσοστά. Ωστόσο όπως αναφέρει ο Γιώργος Λεονταρίτης χάρις στην ψυχραιμία του προέδρου της ΕΔΑ Γιάννη Πασαλίδη η διαφορές γεφυρώθηκαν και το ΚΚΕ δέχτηκε την απουσία των Μπελογιάννη και Πλουμπίδη από τα ψηφοδέλτια παράλληλα όμως και η ΕΔΑ δέχτηκε να μπουν στα ψηφοδέλτια οι εξόριστοι Σ. Σαράφης, ο Μ Χατζημιχάλης, ο Κ. Γαβριηλίδης, ο Ηλίας Ηλιού, ο Λ Λυκούρης, ο Ν. Τσόχας, ο Ν. Χαραγκιώνης, ο Γιάννης Ιμβριώτης και οι φυλακισμένοι Μ. Γλέζος, Νίκανδρος Κέπεσης και Μάνθος Τσιμπουκίδης⁹⁴.

Σημαντικό ρόλο σε αυτήν την εξέλιξη έπαιξε και ο επικεφαλής του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ στην Ελλάδα Νίκος Πλουμπιδης πράγμα το οποίο φαίνεται και από σημειώματά του:

«Μπροστά μου είχα δύο δρόμους : Ο πρώτος με την ΕΔΑ. Εκεί θα είχαμε ένωση των προοδευτικών δυνάμεων πράγμα που θα τραβούσε , θα ξεσήκωνε και θα κινητοποιούσε τις πλατιές μάζες για όλα και την ειρήνη. Θα είχαμε υποψηφίους και βεβαίως βουλευτές τους φυλακισμένους και εξόριστους. Θα είχαμε συνδυασμούς σ όλη την Ελλάδα και τη δυνατότητα αποστολής ανθρώπων στις επαρχίες. Θα είχαμε το απαραίτητο κάλυμμα. Θα είχαμε ένα μικρό μηχανισμό που θα συγκέντρωνε και θα δραστηριοποιούσε πολλούς ανθρώπους απαραίτητους για την εκλογική μάχη. Δεν θα είχαμε τον Μπελογιάννη βουλευτή και θα εκινδύνευε η ζωή του περισσότερο αλλά με τη νίκη που θα κερδίζαμε θα είχαμε μεγαλύτερο κύρος και δύναμη να κινητοποιήσουμε τις πλατιές μάζες και να επιβάλουμε τη σωτηρία του... Ο δεύτερος με την ΕΛΑ, εκεί όλα θα ήσαν ορθόδοξα. Ορθόδοξα και πρόγραμμα και υποψήφιοι φυλακισμένοι και εξόριστοι και Μπελογιάννης και Πλουμπίδης. Δεν θα είχαμε ένωση αλλά διάσπαση... Θα είχαμε Μπελογιάννη βουλευτή θα κινδύνευε λιγότερο η ζωή του τυπικά όμως ο αντίκτυπος ήττας οι λίγοι ψήφοι και η μη πλατιά κινητοποίηση των μαζών θα ήταν σε βάρος του Μπελογιάννη και σε βάρος του κινήματος...»⁹⁵.

Ωστόσο τα προβλήματα για την ΕΔΑ δε θα σταματούσαν εκεί. Αυτήν τη φορά το πρόβλημα ξεκίνησε από εξωγενή παράγοντα. Όπως αναφέραμε η ΕΔΑ τελικά αποφάσισε να συμπεριλάβει στα ψηφοδέλτιά της εξόριστους και φυλακισμένους. Η ασφάλεια που είχε όλες τις πληροφορίες⁹⁶ ενημέρωσε την Κυβέρνηση Βενιζέλου η

⁹⁴ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, Αθήνα 2001, σ. 86

⁹⁵ Δ. Παπαχρήστος, *Ν. Πλουμπίδης-Ντοκουμέντα*, Αθήνα 1997, σ. 113

⁹⁶ Όσον αφορά την ασφάλεια είναι ακόμα άγνωστο το πώς κατάφερε να έχει πληροφορίες για τις κινήσεις της Αριστεράς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η επίσκεψη το Πασαλίδη στο σπίτι του Σοφιανόπουλου για να τον ενημερώσει για τα θέματα που συζητήθηκαν στον πρώτη σύσκεψη για την ίδρυση της ΕΔΑ στις αρχές Ιουλίου. Με μεγάλη του έκπληξη ο Πασαλίδης διαπίστωσε ότι ο

οποία δεν ήταν καθόλου θετική με αυτή την εξέλιξη συνεπώς και έσπευσε να περάσει διάταξη στον εκλογικό νόμο η οποία αφαιρούσε το δικαίωμα του εκλέγειν στους εκτοπισμένους συνεπώς και το δικαίωμα το εκλέγεσθαι. Σημαντικό πρόβλημα για την Κυβέρνηση, πέρα από το γεγονός ότι ο Σοφοκλής Βενιζέλος ήταν φανατικός αντικομμουνιστής, ήταν η υποψηφιότητα του στρατηγού Στέφανου Σαράφη ο οποίος ήταν παλιός Βενιζελικός, αρχηγός του ΕΛΑΣ, και συνεπώς είχε μεγάλη ακτινοβολία στον δημοκρατικό κόσμο⁹⁷. Ωστόσο, παρά τα όποια εμπόδια, η ΕΔΑ δεν πτοήθηκε και έβαλε τους εξόριστους και τους φυλακισμένους στα ψηφοδέλτια.

Μετά την κατάρτιση των ψηφοδελτίων όλα ήταν έτοιμα και η ΕΔΑ ριχνόταν στην εκλογική μάχη με απόλυτη αφοσίωση. Πρώτη κίνηση ήταν ο χαιρετισμός της ΔΕ προς τον ελληνικό λαό μέσω ενός άρθρου το οποίο δημοσιεύτηκε στην «Δημοκρατική»⁹⁸ και υπογραφόταν από τους Πασαλίδη, Κύρκο, Κοκορέλη, Μαριολή και Χατζήμπεη. Στις 31 Αυγούστου ο Νεόκοσμος Γρηγοριάδης θα εκφωνήσει προεκλογικό λόγο εκ μέρους της ΕΔΑ στον ραδιοφωνικό σταθμό Αθηνών ενώ την 1^η Σεπτεμβρίου η «Δημοκρατική» θα εκδώσει λόγο του Μιχάλη Κύρκου ο οποίος δεν εκφωνήθηκε στην ΕΙΡ ύστερα από απόφαση της Κυβέρνησης⁹⁹.

Στις 3 Σεπτεμβρίου θα πραγματοποιηθεί, με ιδιαίτερη προσέλευση, στη Θεσσαλονίκη η προεκλογική συγκέντρωση της ΕΔΑ με κύριο ομιλητή τον Γιάννη Πασαλίδη. Η παρουσία του Πασαλίδη έγινε δεκτή με μεγάλο ενθουσιασμό καθώς ο Πασαλίδης έμενε στη Θεσσαλονίκη από το 1923 και ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στον κόσμο από τη δράση του ως μαιευτήρας. Ο Πασαλίδης μεταξύ άλλων θα πει:

«Εμείς είμαστε οι Έλληνες που αγωνιζόμαστε για τα δίκαια του λαού μας. Εμείς είμαστε οι Έλληνες που δοξάζουμε τον Παρθενώνα σαν ενσάρκωση του ελεύθερου πνεύματος του ελληνισμού, που είναι ολότελα αντίθετο προς το σκοτεινό πνεύμα που συμβολίζει η Μακρόνησος. Εμείς είμαστε οι Έλληνες που δοξάζουμε τη βασανισμένη Ελλάδα και τρεις φορές θα δοξάσουμε την Ελλάδα της ειρήνης της δημοκρατίας της αμνηστίας...»¹⁰⁰.

Σοφιανόπουλος ήταν πλήρως ενημερωμένος και όπως του διημήνυσε ο τελευταίος τις πληροφορίες του τις έδωσε η Ασφάλεια. Βλ. Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 84

⁹⁷ Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, Αθήνα 2001, σ. 33

⁹⁸ Η «Δημοκρατική» ήταν η επίσημη εφημερίδα της ΕΔΑ η οποία άρχισε να κυκλοφορεί στις 28.8.1951 με εκδότη-διευθυντή τον Γιάννη Αγγέλου και πολιτικό συντάκτη τον Μιχάλη Κύρκο. Βλ. Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 140

⁹⁹ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 92

¹⁰⁰ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 93

Η προεκλογική εκστρατεία θα κλείσει στις 7 Σεπτεμβρίου με την μεγάλη συγκέντρωση της Αθήνας με ομιλητές τους Πασαλίδη, Εφραιμίδη και Μπασιάκο. Για μία ακόμα φορά ο λόγος του Πασαλίδη θα είναι πύρινος:

«...Οι κυβερνόντες φροντίζουν να δικαιολογούν την επέμβαση των ξένων στη χώρα μας, με τον μύthon ότι απειλείται η εθνική μας ανεξαρτησία. Η πολιτεία των κυβερνήσεων της εξαετίας υπήρξε πολιτεία των καταχρήσεων, της ηθικής καταπτώσεως και διαφθοράς που υποδούλωσε τη χώρα μας στα ξένα συμφέροντα, κατήγγησε τις συνταγματικές ελευθερίες και οδήγησε τον λαό μας κάτω από τους υπέρογκους εξοπλισμούς, στην οικονομική εξαθλίωση. Η ΕΔΑ θα αγωνιστεί να πάνουν να στέλνονται τα παιδιά της Ελλάδας στην Κορέα για τα ξένα συμφέροντα. Θα αγωνιστεί για την δημοκρατικοποίηση της Ελλάδας για την κατάργηση του νόμου 509 και των επιτροπών ασφαλείας. Η ΕΔΑ θα επιδιώξει ίση φιλία με όλες τις δυνάμεις που θα αναγνωρίσουν και θα σέβονται την ανεξαρτησία της Ελλάδος και τα κυριαρχικά δικαιώματα του λαού...»¹⁰¹.

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1951 διεξάχθηκαν οι εκλογές οι οποίες έφεραν τα παρακάτω αποτελέσματα¹⁰²:

Ελληνικός Συναγερμός	36,53%	114 έδρες
ΕΠΕΚ	23,49%	74 έδρες
Κόμμα Φιλελευθέρων	19,04%	57 έδρες
ΕΔΑ	10,57%	10 έδρες
Λαϊκό Κόμμα	6,6%	2 έδρες

Πρώτο κόμμα στις εκλογές ήρθε ο «Συναγερμός» του Παπάγου καταλαμβάνοντας 114 έδρες χωρίς όμως να μπορεί να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Σημαντικά ποσοστά συγκέντρωσε και η ΕΠΕΚ του Πλαστήρα όπως και το «Κόμμα Φιλελευθέρων». Το σημαντικό όμως ήταν ότι η ΕΔΑ στην πρώτη της εκλογική αναμέτρηση κατάφερε να συγκεντρώσει 10% και να εκλέξει 10 βουλευτές. Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο είναι ότι το κόμμα του Γεωργίου Παπανδρέου το ΔΣΚ δεν κατάφερε να μπει στην Βουλή.

¹⁰¹ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 95

¹⁰² Γ. Ο. Αναστασιάδης, *Πολίτευμα και κομματικοί μηχανισμοί στην Ελλάδα 1952-1967*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 18

Ο Βασιλιάς Παύλος βλέποντας τα αποτελέσματα θα προτείνει να σχηματιστεί Κυβέρνηση με τα τρία μεγάλα κόμματα με πρωθυπουργό τον Παπάγο. Ο στρατάρχης όμως θα αρνηθεί και θα ζητήσει εκ νέου εκλογές με πλειοψηφικό αυτήν τη φορά προκειμένου η χώρα να αποκτήσει κυβέρνηση σταθεράν και αντιπολιτευσιν εθνικήν αξιόλογο¹⁰³. Ο Βασιλιάς βλέποντας την επιμονή του Παπάγου θα δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης στον Πλαστήρα ο οποίος θα συνεργαστεί με τους φιλελεύθερους του Βενιζέλου και θα σχηματίσει Κυβέρνηση στις 27 Οκτωβρίου 1951.

Η ΕΔΑ όμως παρά το γεγονός ότι εξέλεξε 10 βουλευτές βρέθηκε μπροστά σε ένα νέο πρόβλημα. Το νέο αυτό πρόβλημα ήταν ότι οι 10 αυτοί βουλευτές ήταν οι 7 εξόριστοι και οι 3 φυλακισμένοι. Στην αρχή οι 7 εξόριστοι θα μεταβούν στην Αθήνα με περιπολικό του στόλου από τον Άγιο Ευστράτιο, προκειμένου να ορκιστούν βουλευτές στις 12 Νοεμβρίου¹⁰⁴. Ωστόσο ο Βενιζέλος θα καταθέσει μια τροπολογία του εκλογικού νόμου και το εκλογοδικείο ακύρωσε την εκλογή τους παρά το γεγονός ότι η απόφαση στηρίχτηκε στην αντισυνταγματική διάταξη του άρθρου 35 του ν. 1878/1951¹⁰⁵. Έτσι οι εξόριστοι αντικαταστάθηκαν από άλλα μέλη της ΕΔΑ ενώ ο υπουργός εσωτερικών Κ. Ρέντης θα ακυρώσει τις αποφάσεις εκτόπισής τους. Σημαντικό ρόλο στην απόφαση αυτή θα παίζει και η απεργία πείνας του Μανώλη Γλέζου στις φυλακές Αβέρωφ. Ο Γλέζος είχε εκλεγεί και αυτός βουλευτής ωστόσο οι φυλακισμένοι δεν είχαν αυτό το δικαίωμα έτσι ο Γλέζος στις 9 Οκτωβρίου θα ξεκινήσει απεργίας πείνας προκειμένου να γίνουν αποδεκτοί οι φυλακισμένοι και οι εξόριστοι. Με την πίεση αυτή κατάφερε ο Γλέζος να επιστρέψουν οι εξόριστοι βουλευτές και να ορκιστούν¹⁰⁶ και για αυτήν του την κίνηση η Κυβέρνηση Πλαστήρα δεν τους έστειλε ξανά πίσω¹⁰⁷.

Ωστόσο τα προβλήματα, εσωτερικά και εξωτερικά, δε θα σταματούσαν εκεί για την ΕΔΑ. Η ΕΔΑ θα βρεθεί στο ελληνικό πολιτικό γίνεσθαι σε μια πολύ δύσκολη στιγμή όχι μόνο για την Αριστερά αλλά και για ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο. Με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου όλος ο κόσμος βρίσκεται σε μια σύγκρουση μεταξύ ανατολής και δύσης κουμμουνισμού και καπιταλισμού. Η Ελλάδα βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής των Η.Π.Α οι οποίες δεν ήταν διατεθειμένες να επιτρέψουν την οποιαδήποτε κίνηση που θα έδινε ανάσα ζωής στους αριστερούς στην Ελλάδα.

¹⁰³ *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 179

¹⁰⁴ Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 33

¹⁰⁵ Γ. Ο Αναστασιάδης, *ό. π.*, σ. 22

¹⁰⁶ Λ. Μαυροειδής, *ό. π.*, σ. 29

¹⁰⁷ Για το θέμα της αποφυλάκισης των εξόριστων Βλ. Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 101-104

Σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις θα παίξει ο Αμερικανός πρεσβευτής Πιουριφόνι ο οποίος στην ουσία ασκεί πίεση για την προώθηση των συμφερόντων της αμερικανικής πολιτικής. Όπως θα δούμε ο εξωτερικός παράγοντας είχε αποφασίσει ότι τα συμφέροντά της τα διασφάλιζε πλέον μόνο Κυβέρνηση της Δεξιάς και για αυτόν τον λόγο θα προσπαθήσει να φέρει στην πρωθυπουργία τον στρατάρχη Παπάγο.

Μέσα σε αυτό το παιχνίδι λοιπόν η ΕΔΑ προσπαθούσε να βρει το χώρο να αναπνεύσει πολιτικά και να ασκήσει τον πολιτικό της αγώνα. Τα πρώτα προβλήματα ήρθαν από το ίδιο το εσωτερικό της ΕΔΑ καθώς οι βουλευτές Μιχάλης Κύρκος¹⁰⁸, Νεόκοσμος Γρηγοριάδης και Σταμάτης Χατζήμπεης δηλώνουν ότι σταματούν να συμμετέχουν στην ΕΔΑ¹⁰⁹. Αυτό ήταν ένα βασικό εσωτερικό πλήγμα για την ΕΔΑ τόσο γιατί προκαλούσε διάσπαση στις γραμμές της¹¹⁰ όσο και για το γεγονός ότι ο αριθμός των βουλευτών (κάτω από 10) δεν της επέτρεπε να εμφανίζεται σαν κόμμα στη Βουλή αλλά σαν ομάδα σύμφωνα με τον τότε κανονισμό της Βουλής¹¹¹.

Ο Πλαστήρας κατά την προεκλογική του εκστρατεία δήλωνε ότι άμεσός του στόχος ήταν η ειρήνευση της Ελλάδας και η συμφιλίωση των δύο αντιμαχόμενων πλευρών του εμφυλίου. Για τον λόγο αυτόν ο Πλαστήρας είχε ανακοινώσει ότι θα έπαιρνε μέτρα ειρήνευσης. Ωστόσο ο εξωτερικός παράγοντας δε θέλει ειρήνευση στην Ελλάδα αλλά αφανισμό της Αριστεράς και αντιλαμβάνεται ότι τα μέτρα αυτά κάθε άλλο παρά τα σχέδιά του ευνοούν. Γι' αυτό και όπως προαναφέραμε στόχος της Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής είναι να μεθοδεύσει τα πράγματα προκειμένου να έρθει στην εξουσία ο Παπάγος¹¹². Σημαντικός σύμμαχος σε αυτό το σχέδιο θα είναι και ο παράνομος μηχανισμός ΙΔΕΑ που δρα στο εσωτερικό του στρατού και είναι απόλυτα πιστός στον Παπάγο.

Στόχος του εξωτερικού παράγοντα είναι να εκτεθεί ο Πλαστήρας προκειμένου να αναγκαστεί να αποχωρήσει από την πρωθυπουργία, ώστε να έρθει ο Παπάγος. Σε αυτό το παιχνίδι μπαίνει και ο ΙΔΕΑ ο οποίος τον Οκτώβριο του 51 συγκαλεί έκτακτο στρατοδικείο για τους 92 συλληφθέντες κομμουνιστές της περιόδου 1947-50 για τα αδικήματα του Α.Ν. 509. Ο Πλαστήρας όμως είχε υποσχεθεί τη ματαίωση των

¹⁰⁸ Πέρα από αγανάκτηση που υπήρχε απέναντι στη στάση του ΚΚΕ ο Μ. Κύρκος πιθανότατα είχε και προσωπικούς λόγους καθώς κατά τη δημιουργία της ΕΔΑ είχε τη φιλοδοξία να εκλεγεί αυτός πρόεδρος πράγμα που δηλώνει και αργότερα ο γιός του Λεωνίδας Κύρκος Βλ. Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 72

¹⁰⁹ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 169

¹¹⁰ Η αποχώρησεις αυτές ήταν σημαντικότερες αν σκεφτούμε ότι ο Μ. Κύρκος ήταν ο ηγέτης του ΔΡΚ ενώ οι Γρηγοριάδης και Χατζήμπεης ηγέτες των «Αριστερών Φιλελευθέρων»

¹¹¹ Γ. Δ. Νισύριος, *Γιάννης Πασαλίδης*, χ. τ., χ. χ., σ. 84

¹¹² Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 34

έκτακτων στρατοδικείων και την αντικατάσταση της θανατικής ποινής σε ισόβια κάθειρξη. Έτσι στις 17 Νοεμβρίου 1951 ο Πλαστήρας δηλώνει ότι:

«Ο Μπελογιάννης και οι μετ' αυτού καταδικασθέντες σε θάνατο από το έκτακτο στρατοδικείο Αθηνών δεν θα εκτελεστούν»¹¹³.

Το σημαντικότερο πλήγμα για την Αριστερά όμως είχε έρθει 3 ημέρες νωρίτερα καθώς στις 14 Νοεμβρίου η Ασφάλεια Αθηνών θα αναφέρει ότι εντοπίστηκαν ασύρματοι του ΚΚΕ στη Γλυφάδα και στην Καλλιθέα. Αυτό θα αναζωπυρώσει το εμφυλιακό κλίμα καθώς η Δεξιά μέσω εφημερίδων θα κατηγορήσει την Αριστερά για κατασκοπευτικό δίκτυο ενώ παράλληλα βάλλεται και ο Πρωθυπουργός Πλαστήρας, πως με την ανέχειά του και τα μέτρα ειρήνευσης δίνει την ευκαιρία στην Αριστερά για τέτοιες ενέργειες.

Φυσικά αποδέκτης όλων αυτών των κατηγοριών θα είναι η ΕΔΑ, η οποία και θα πληρώσει τις άστοχες επιλογές τη ζαχαριαδικής ηγεσίας. Με αφορμή την υπόθεση των ασυρμάτων η Κυβέρνηση θα εκτοπίσει τον Γ. Γραμματέα της ΕΔΑ Κ. Γαβριηλίδη ο οποίος μάλιστα θα πεθάνει στον Άγιο Ευστράτιο μερικούς μήνες αργότερα. Το δεύτερο χτύπημα που θα δεχτεί η ΕΔΑ θα είναι η απαγόρευση της κυκλοφορίας της επίσημης εφημερίδας της, «Δημοκρατικής», καθώς και του περιοδικού «Φρουροί Ειρήνης»¹¹⁴ που ήταν όργανο της νεολαίας της ΕΔΑ¹¹⁵.

Σε αυτή τη δύσκολη στιγμή για την Αριστερά θα ορθώσει το ανάστημά του ο Γιάννης Πασαλίδης ο οποίος θα περάσει στην αντεπίθεση και θα γράψει το ιστορικό άρθρο «ΜΙΑ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ-SAPIENTIS SATIS»¹¹⁶ και με τον πύρινο λόγο του θα απαντήσει στις χυδαιότητες της Δεξιάς.

«Πολύ θόρυβο ξεσήκωσαν οι εφημερίδες της Δεξιάς γύρω από τις τελευταίες συλλήψεις και τις κρύπτες που ανακάλυψαν τα όργανα της Ασφάλειας.

Απ' αφορμή των ανακαλύψεων αυτών, ολόκληρος ο αντιδραστικός τύπος, χωρίς την εξαίρεση των κυβερνητικών εφημερίδων, επετέθη, εναντίον της ειλικρινούς πολιτικής της ειρηνεύσεως της ΕΔΑ. Εμείς θα μιλήσουμε τίμια ειλικρινά και ελεύθερα, γιατί ποτέ δε συνηθίσαμε να χρησιμοποιούμε τη μέθοδο της στρουθοκαμήλου. Γιατί η

¹¹³ *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 17 (2010), σ. 280

¹¹⁴ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 181

¹¹⁵ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 12 (1994), σ. 39

¹¹⁶ Το συγκεκριμένο άρθρο είχα την τύχη να το δω από ένα απόκομμα της «Δημοκρατικής» το οποίο βρίσκεται στο αρχείο του Γιάννη Πασαλίδη

μέθοδος αυτή είναι μέθοδος των ανελεύθερων πολιτικών συστημάτων. Στηρίζεται βασικά στο φόβο μιας ελεύθερης και ανεπηρέαστης αντιμετώπισης της αλήθειας και της τιμίας και ειλικρινούς αντιμετώπισης της πραγματικότητας. Και αυτός που υποκρίνεται στην πολιτική, παραποιεί την αλήθεια, διαστρεβλώνει τα γεγονότα, νομίζοντας ότι μπορεί να δημιουργήσει αυταπάτες στους τρίτους σαν τη στρουθοκάμηλο, που βουτώντας το κεφάλι στην άμμο, νομίζει ότι μένει αθέατη.

Αυτήν τη εικόνα μας όσοι εξ αφορμής των τελευταίων ανακοινώσεων του υπουργείου φροντίζουν να κάνουν πολιτική εις βάρος της ΕΔΑ.

Είναι καιρός γράφουν να εκλέξει η ΕΔΑ οδόν. Η εξυπνάδα της θολούρας δεν έχει πέραση.

Δεν μπορεί κανείς να παίζει σε δύο ταμπλώ. Το ταμπλώ της ειρηνεύσεως και της νομιμότητας και το ταμπλώ του ασύρματου και της καταπακτής. Αυτή η πρόκληση στην απλή γλώσσα λέγεται Φαρισαϊσμός. Διότι γνωρίζουν πολύ καλά ότι η ΕΔΑ στη γέννησή και ανάπτυξή της πολιτικής ζωής της, είναι γιομάτη από το φως της αλήθειας.

Η πολιτική της Εξυπνάδας και της θολούρας δεν είναι η πολιτική της ΕΔΑ. Είναι η πολιτική των αντιπάλων της. Η δική μας πολιτική είναι ξάστερη και καθαρή. Εμείς δεν έχουμε δύο ταμπλώ. Έχουμε το ταμπλώ της αληθινής Δημοκρατίας. Και μόνον αυτό. Άλλοι είναι εκείνοι που από τη μια μεριά έχουν το ταμπλώ της δήθεν Δημοκρατίας και από την αντίθετη μεριά το ταμπλώ των φασιστικών μεθόδων της μεταχειρίσεως των πολιτών. Από την μία την ελευθερία και από την άλλη τον επαίσχυντο θεσμό των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων.

Εμείς έχουμε μία και μοναδική πολιτική: Την πολιτική της αληθινής ειρηνεύσεως και της συμφιλίωσης. Και την πολιτική αυτή την διακηρύσσουμε περήφανα. Και κάνουμε το παν να της δώσουμε σάρκα και οστά. ΓΙ ΑΥΤΟ ΚΑΙ ΣΤΗΛΑΜΕ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Για την ΕΔΑ είναι ακατανόητο, γιατί οι τελευταίες ανακαλύψεις έδωσαν τόση άφθονη τροφή στις σκοτεινές δυνάμεις που είναι ενάντιες στην ειρήνευση της χώρας μας. Γιατί αυτές είναι οι δυνάμεις εκείνες που με τη στάση τους δημιουργούν την πολιτική ανωμαλία. Το ίδιο όμως γίνεται δυστυχώς με τις δυνάμεις αυτές, που πίσω από το ταμπλώ της λεγόμενης Δημοκρατίας, ισοπολιτείας, και ισονομίας κρύβουν το άλλο ταμπλώ της καταπίεσεως της εξουθενώσεως και της μισαλλοδοξίας. Αυτό λέγει η κρύπτη.

Η κρύπτη δεν μπορεί να κρίνει την πολιτική της ΕΔΑ. Κρίνει όμως την πολιτική της Δεξιάς, βάζει τον δάκτυλων στον τύπον των ήλων. Θίγει ένα από τα βασικά ζητήματα που εμποδίζουν την ελεύθερη δημοκρατική ζωή της χώρας μας την

αβίαστη πρόοδο των δημοκρατικών θεσμών. Εάν από την κρύπτη ο ασύρματος μετέδιδε στις ξένες χώρες μυστικά του κράτους, αυτό είναι ζήτημα που θα το κρίνει η δικαιοσύνη. Αυτό είναι το έργο της. Το θέμα όμως που πρέπει να μας απασχολήσει όλους μας είναι καθαρά πολιτικό. Η εμμονή στη διατήρηση του αστυνομικού καθεστώτος, η άρνηση της χορηγήσεως γενικής πολιτικής αμνηστίας και η θέση εκτός νόμου μιας πολιτικής μερίδας του πολιτικού κόσμου οδηγεί στις κρύπτες και στην πολιτική ανωμαλία. Κρύπτες και καταπακτές και κατακόμβες κάνουν μόνο οι διωκόμενοι. Αυτά μας διδάσκει η Ιστορία από το παρελθόν και από το παρόν.

Τα πολιτικά και θρησκευτικά κινήματα δεν χτυπιούνται με τη δίωξη και με τη θέση εκτός νόμου. Αποτέλεσμα των Νερωνικών βαναυσοτήτων είναι ο ηρωισμός των χριστιανών και οι κατακόμβες. Η στέρηση νόμιμης ζωής του χριστιανικού κόσμου, γέμισε φως στα έγκατα της. Και η ιστορία των λαών είναι γεμάτη από κατακόμβες αμυντικών θέσεων. Γιατί στην Αγγλία, την Ιταλία, την Γαλλία, και σε άλλες χώρες δεν υπάρχουν κρύπτες; Γιατί εκεί λειτουργούν ελεύθερα οι θεσμοί και όλα τα πολιτικά κόμματα είναι νόμιμα και δρουν και ενεργούν δημοκρατικά. Αυτό είναι το πολιτικό θέμα που φροντίζει με το θόρυβο να θολώσει μια μερίδα του τύπου με ακατανόητες προκλήσεις προς την ΕΔΑ. Αν αληθινά όπως ισχυρίζονται, η ελευθερία θα υπάρξει για όλους, ας φροντίσουν να αποκαταστήσουν ελεύθερο πολιτικό βίο σ όλο τον Ελληνικό Λαό. Τότε να είναι βέβαιοι πως δεν θα υπάρχουν ούτε κρύπτες, ούτε κρυπτόμενοι, ούτε κατακόμβες, ούτε καταπακτές.

Εάν αληθινά πιστεύουν όσα διακηρύττουν, αν δε θέλουν ν αγνοούν την Ιστορία, αλλά και την ελληνική πολιτική πραγματικότητα, ας αφήσουν την πολιτική της θολούρας και της εξυπνάδας και ας διακηρύξουν όπως και εμείς διαλαλούμε ότι για να ειρηνεύσει ο τόπος, πρέπει να δοθεί Γενική Αμνηστία και να τερματισθεί η περίοδος των πολιτικών ανωμαλιών.

Με την πολιτική του Φαρισαϊσμού και της θολούρας η ΕΔΑ δεν μπορεί να έχει καμία σχέση. Ο δρόμος της είναι δρόμος προς την αληθινή Δημοκρατία, που θα φέρει την Ειρήνευση του Ελληνικού λαού. SAPIENTIS SATIS. Για τον σοφό είναι αρκετό.

I. Πασαλίδης».

Ο Πασαλίδης όμως δε θα σταθεί απλά σε ένα άρθρο ξέρει ότι οι αντίπαλοί του είναι αποφασισμένοι να χτυπήσουν την Αριστερά με κάθε τρόπο. Πράγματι στις 19 Ιανουαρίου θα έρθει, όπως προαναφέραμε, το κλείσιμο της «Δημοκρατικής» και του

περιοδικού «Φρουροί της Ειρήνης». Η απάντηση του Πασαλίδη θα είναι άμεση καθώς θα δώσει συνέντευξη στην εφημερίδα «Προοδευτική Αλλαγή»¹¹⁷ στις 21.1.1952. Ο Πασαλίδης στη συγκεκριμένη συνέντευξη θα θίξει δύο θέματα. Το πρώτο είναι το κλείσιμο της «Δημοκρατικής» για το οποίο θα πει:

«Δεν πρόκειται περί μέτρων εσωτερικής ασφάλειας. Πρόκειται μόνον περί αντιδημοκρατικών μέτρων τα οποία εμφανίζονται ως δήθεν εξυπηρετούντα την εσωτερικήν ασφάλεια».

Το δεύτερο θέμα που θα θίξει είναι η σύλληψη και η εκτόπιση του Γ. Γραμματέα της ΕΔΑ Κ. Γαβριηλίδη. Για την ενέργεια αυτή θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση δηλώνοντας ότι πρόκειται για πολιτική δίωξη και ότι υπήρχε σκοπιμότητα. Τέλος θα κλείσει τη συνέντευξη λέγοντας:

«Ο τρόπος της απαγωγής εν μέσω οδώ του Γαβριηλίδη, ο οποίος δεν φυγοδικούσε, αποδεικνύει ότι εκείνοι που εκτελούν τις διαταγές της κυβερνήσεως δεν ενεργούν εις τα πλαίσια και εις το φως της νομιμότητος»¹¹⁸.

Η πιο σημαντική όμως κίνηση που θα κάνει ο Πασαλίδης είναι ο ιστορικός του λόγος στη Βουλή στις 19 Μαρτίου 1952 με τον οποίο ο ευφυής αυτός πολιτικός θα δώσει μια ηχηρή απάντηση σε όσους κατηγορούσαν την ΕΔΑ και την Αριστερά καταρρίπτοντας όλα τους τα επιχειρήματα, σε μια μάλιστα κρίσιμη περίοδο καθώς η δίκη Μπελογιάννη βρισκόταν στην κορύφωσή της. Ο Πασαλίδης στον λόγο του θα μιλήσει για το δίλημά που υπήρχε εκείνη την εποχή σχετικά με το εκλογικό σύστημα αλλά και για της εκτελέσεις των αριστερών. Η άποψή του σχετικά με τα συγκεκριμένα θέματα ήταν ότι όλα αυτά ήταν κατά βάση προωθήσεις των Αμερικάνων και κατηγορήσε την Κυβέρνηση για επίσημη εμπλοκή ξένων δυνάμεων στην πολιτική της χώρας.

«Σε εμάς βέβαια δεν έκανε κατάπληξη αυτή η επέμβαση, διότι αυτό δεν έγινε σήμερα μόνον. Όλη η πολιτική των κυβερνόντων τον τελευταίον καιρόν στην χώραν μας ήταν τέτοια που ανεχόταν και επιζητούσε πολλές φορές την επέμβαση των ξένων. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Εις ημάς καμιάν έκπληξιν δεν έκαμε η τελευταία επέμβαση της Πρεσβείας των Η.Π.Α δια το εκλογικόν σύστημα».

¹¹⁷ Πρόκειται για την ιστορική εφημερίδα «Προοδευτική Αλλαγή» που θα φιλοξενήσει αργότερα τη μοναδική συνέντευξη που θα δώσει ο Μπελογιάννης μέσα από τη φυλακή.

¹¹⁸ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 91

Τα λόγια του Πασαλίδη προκάλεσαν τόσο την αντίδραση του Υπουργού Εσωτερικών κ. Ρέντη όσο και του πολιτικού Π. Κανελλόπουλου. Ωστόσο ο μαχητικός πολιτικός δεν δίστασε και συνέχισε θέλοντας να απαντήσει στις κατηγορίες περί Σταλινισμού εξηγώντας μάλιστα το τι είναι «Σταλινισμός» και δηλώνοντας ευθαρσώς ότι τόσο ο ίδιος όσο και η ΕΔΑ δεν επιθυμούν την επέμβαση καμίας ξένης δύναμης είτε αυτή λέγεται Η.Π.Α. είτε ΕΣΣΔ.

«Τα πολιτικά κόμματα εκπροσωπούν τις οικονομικές αντιθέσεις που υπάρχουν μέσα στην κοινωνία. Όπου όμως δεν υπάρχουν οικονομικές αντιθέσεις, εκεί υπάρχει ένα μόνον κόμμα όπως εις την Σοβιετική Ένωση. Και αυτό το κόμμα με το χρόνο θα συγχωνευθεί με το έθνος. Αυτός είναι ο Σταλινισμός».

Παρά τις έντονες αντιδράσεις του κοινοβουλίου ο Πασαλίδης δε σταμάτησε και συνέχισε να βάλει εναντίον των διωκτών της ΕΔΑ:

«Μακάρι να έστελναν και σε μένα ρούβλια όπως λέτε. Θα είχα και εγώ λιμουζίνες όπως εκείνοι που παίρνουν δολάρια. Εμένα ούτε ο χρυσός ούτε η εξουσία με εξαγοράζει. Πιστεύω ότι η εξουσία διαφθείρει τον άνθρωπο».

Στη συνέχεια θα πλέξει το εγκώμιο του ΕΛΑΣ και θα τονίσει τη σημασία του για την απελευθέρωση της Ελλάδας. Όπως ήταν φυσικό το εγκώμιο στον ΕΛΑΣ προκάλεσε τεράστιες αντιδράσεις. Ωστόσο ο Πασαλίδης θα συνεχίσει τον λόγο του κατηγορώντας την Κυβέρνηση ότι δεν τηρεί τις προεκλογικές της υποσχέσεις σχετικά με το θέμα των εξόριστων, ενώ δεν παραλείπει να σχολιάσει το γεγονός ότι δόθηκε αμνηστία στον ΙΔΕΑ και στον σφαγέα της Κρήτης Αντρέ¹¹⁹, όμως κάτι τέτοιο δε γίνεται για τους εξόριστους.

«Από της πλευράς της η κυβέρνηση δεν εξετέλεσε τις υποσχέσεις που έδωσε εις τον Ελληνικόν λαόν. Ο Στρατηγός Πλαστήρας είπε ότι θα δοθή αμνηστεία πλήρης. Εδόθη αμνηστεία εις το κίνημα του ΙΔΕΑ και εις τον δήμιον της Κρήτης στρατηγό Αντρέ... Εδόθη αμνηστεία εις τον δήμιον της Κρήτης Αντρέ, και εις εκείνους που πολέμησαν αυτόν τον δήμιον δεν εδόθη αμνηστεία».

Επόμενο θέμα της ομιλίας του θα είναι το εκλογικό σύστημα όπου θα κατηγορήσει τον Π. Κανελλόπουλο και τους υποστηρικτές της πλειοψηφικού

¹¹⁹ Ο Αντρέ ήταν αξιωματικός του Γερμανικού στρατού στην Κρήτη κατά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά το τέλος του πολέμου εκδίδεται στην Ελλάδα όπου και καταδικάζεται σε έξι φορές ισόβια. Ωστόσο στη φυλακή θα κάτσει μόλις τέσσερα χρόνια λόγω βασιλικής χάριτος.

εκλογικού συστήματος ενώ θα θίξει πάλι την εμπλοκή ξένων δυνάμεων και σε αυτό το θέμα.

«...ο κ. Κανελλόπουλος είπε ότι το εκλογικόν σύστημα πρέπει να είναι πλειοψηφικόν, όπως το θέλουν οι φίλοι μας. Είναι ιδική του αντίληψις αυτή. Διατί πλειοψηφικόν; Με πλειοψηφικόν ημπορεί να γίνει κυβέρνησις ισχυρά, λέγει ο κ. Κανελλόπουλος και όχι με αναλογικόν. Το πλειοψηφικόν σύστημα νοθεύει την γνήσιαν θέλησιν του λαού και μόνον εκείνη η Κυβέρνησις, η οποία στηρίζεται εις την γνήσιαν θέλησιν του λαού είναι κυβέρνησις ισχυρά».

Στη συνέχεια, ο Πασαλίδης θα θίξει και το θέμα των ασυρμάτων υποστηρίζοντας την άποψη ότι όσο δεν αναγνωρίζεται το ΚΚΕ και συνεχίζονται οι διώξεις των υποστηρικτών του, τόσο αυτός ο κόσμος θα εξαναγκάζεται σε τέτοιες πρακτικές και καλεί μάλιστα το κοινοβούλιο να νομιμοποιήσει το ΚΚΕ:

«Εάν θέλετε να λείψουν αι κρύπται, να δώσετε την ευχέριαν εις το ΚΚ να κατέλθη ως κόμμα εις τας εκλογάς μέσα εις τα δημοκρατικά πλαίσια και να δείξει εκεί τη δύναμή του».

Στη συνέχεια ο Πασαλίδης θα μιλήσει για τον υπερήφανο κόσμο της Αριστεράς που κυνηγήθηκε αλλά αυτό δεν τον εμπόδισε να παραμείνει πιστός στις ιδέες του και τα ιδανικά του.

«Ξέρει πολύ καλά ο κ Κανελλόπουλος ότι εις το παρελθόν μεταχειρίσθησαν τα στρατοδικεία και αναμορφωτήρια εις την Μακρόνησον δια να καθυποτάξουν αυτόν τον λαόν. Βεβαίως παρεμορφώθησαν σώματα αλλά την ψυχήν αυτού του λαού δεν ημπορέσατε να την κατακτήσετε...Είναι λαός, ο οποίος πιστεύει σε μίαν ιδεολογίαν και περιφρονεί τον θάνατον. Και δε μπορείτε αυτόν τον λαόν να τον αγοράσετε ούτε με δολλάρια ούτε με τίποτα».

Επιπρόσθετα, θα αποδοκιμάσει τις εκτελέσεις των αριστερών και θα δηλώσει ότι τέτοιες πράξεις δεν βοηθούν στον εκδημοκρατισμό της χώρας. Παράλληλα θα προκαλέσει τον Παπάγο, προκειμένου να πάρει επιτέλους θέση ανοιχτά σχετικά με αυτό το θέμα, πράγμα που μέχρι τότε απέφευγε τεχνηέντως και τέλος θα κλείσει την ομιλία του με την παρακάτω φράση:

«Ανήκουμε όλοι εις μίαν Ελληνικήν οντότητα και ζώμεν κάτω από μίαν στέγην. Εγνωρίσαμεν κατά το παρελθόν αλλήλους εις το μίσος και εις την έχθραν. Ας γνωρίσομεν τώρα αλλήλους με αγάπη και με ειρήνη».

Σε αυτό του το λόγο ο Πασαλίδης θα διδάξει για μια ακόμα φορά ποιο πρέπει να είναι το ήθος ενός πολιτικού και ενός ηγέτη. Ο Πασαλίδης σε μια πολύ δύσκολη περίοδο για την Ελλάδα είναι ένας από τους λίγους ο οποίος προσπαθεί και με τα λόγια του και με τις πράξεις του να δηλώσει ότι μόνο μέσα από τη γεφύρωση των διαφορών η Ελλάδα μπορούσε να πάει μπροστά.

Δυστυχώς όμως, όλες οι προσπάθειες που έγιναν, δεν κατάφεραν να εμποδίσουν τις επιδιώξεις της Δεξιάς και ο Μπελογιάννης μαζί με άλλους τρεις συντρόφους του θα εκτελεστεί στις 30 Μαρτίου του 1952. Στην ουσία, αυτή η εκτέλεση θα είναι και η έναρξη της αντίστροφης μέτρησης της Κυβέρνησης Πλαστήρα.

Στις 4 Ιουνίου 1952 η ΔΕ της ΕΔΑ θα εκδώσει την απόφασή της με τίτλο «Για την πολιτική κατάσταση της χώρας» με την οποία θα ασκήσει έντονη κριτική στην Κυβέρνηση Πλαστήρα για τις ανεκπλήρωτες προεκλογικές της υποσχέσεις. Συγκεκριμένα, θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση ότι υποσχέθηκε ειρήνευση κι έχυσε νέο αίμα, ότι υποσχέθηκε κατάργηση του αστυνομικού κράτους, την κατάργηση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων και υποσχέθηκε πανηγυρικά γενική αμνηστία¹²⁰.

Όλα τα στοιχεία έδειχναν ότι η χώρα όδευε προς τις εκλογές και η μόνη εκκρεμότητα που υπήρχε ήταν αυτή του εκλογικού νόμου. Η Κυβέρνηση Πλαστήρα δεχόταν πιέσεις για το πλειοψηφικό αν και πολλά στελέχη της ήταν υπέρ της απλής αναλογικής. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Αμερικανού πρεσβευτή στην εφημερίδα «Ακρόπολις» όπου δηλωνόταν σαφώς η επιθυμία του αμερικανικού παράγοντα για την επικράτηση του πλειοψηφικού.

«Μόνη υπάρχουσα οδός είναι η διεξαγωγή εκλογών και μόνον σύστημα δια την δι' αυτών ανάδειξιν ισχυράς κυβερνήσεως είναι το πλειοψηφικόν»¹²¹.

Η απάντηση της Αριστεράς θα είναι άμεση καθώς ο Πασαλίδης θα δηλώσει στις 30 Αυγούστου 1952 ότι ο σκοπός του εκλογικού νόμου πρέπει να είναι η πραγματική ελεύθερη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης και ότι μόνο η απλή αναλογική θα αμβλύνει τα πάθη μεταξύ των κομμάτων και θα οδηγήσει στην ομαλότητα και την ειρήνευση της χώρας¹²².

¹²⁰ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 186

¹²¹ Π. Παρασκευόπουλος, *Φιλελεύθερα ανοίγματα στην Ελλάδα μετά τον Εμφύλιο: Η άνοδος και η Πτώση του Πλαστήρα*, Αθήνα 1987, σ. 136

¹²² Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 95

Παράλληλα με αυτές τις εξελίξεις, ο Πασαλίδης συνδεδεικτοποιούσε ότι μετά το κλείσιμο της «Δημοκρατικής» η ΕΔΑ έπρεπε να δημιουργήσει ένα νέο μέσο με το οποίο θα ερχόταν σε επαφή με τους υποστηρικτές της. Έτσι αποφασίστηκε η δημιουργία μιας νέας εφημερίδας, της «Αυγής». Ωστόσο ο Πασαλίδης αντιλαμβανόταν ότι να εκδοθεί άδεια για κάτι τέτοιο θα ήταν αρκετά δύσκολο. Και πράγματι ο υπουργός τύπου Γ. Νόβας δεν έδινε άδεια για την έκδοση της Αυγής. Ο Εφραιμίδης, στέλεχος της ΕΔΑ, θα επισκεφτεί τον Βενιζέλο ο οποίος εκτελούσε χρέη πρωθυπουργού λόγω της ασθένειας του Πλαστήρα, για να διαμαρτυρηθεί έντονα. Ο Βενιζέλος θα δώσει τη σχετική άδεια ωστόσο κανένας ιδιοκτήτης τυπογραφείου δεν τολμούσε να διαθέσει τις εγκαταστάσεις του για την έκδοση της «Αυγής». Εξαίρεση αποτέλεσε ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας «Εμπρός», Αλκιβιάδης Καλαποθάκης, ο οποίος ενημερώθηκε για τα εμπόδια που συναντούσε η ΕΔΑ και αποφάσισε να βοηθήσει. Πρέπει να τονίσω ότι αυτή η συμβολή του Καλαποθάκη είναι ιδιαίτερα σημαντική, αν σκεφτούμε ότι ο Καλαποθάκης ήταν εντελώς διαφορετικής πολιτικής ιδεολογίας, πράγμα που φαίνεται και από τα όσα δήλωσε στον Εφραιμίδα:

«Ακούστε κ. Εφραιμίδα, μπορεί να διαφωνώ με την πολιτική ιδεολογία σας, αλλά δεν ανέχομαι τον διωγμό που υφίστασθε. Οι μεθοδεύσεις αυτές είναι αντιδημοκρατικές. Μπορείτε λοιπόν να βγάλετε την εφημερίδα σας στις δικές μου εγκαταστάσεις, κι όποιος θέλει, ας έρθει να μου ζητήσει τον λόγο».

Έτσι χάρη στην αποφασιστικότητα του Καλαποθάκη το όνειρο θα πάρει σάρκα και οστά στις 24 Αυγούστου του 1952, όταν και θα εκδοθεί το πρώτο φύλλο της «Αυγής»¹²³.

Ωστόσο η χαρά για την έκδοση της «Αυγής» δε θα κρατήσει για πολύ. Η Κυβέρνηση σε μια προσπάθεια να πάρει αποστάσεις από την Αριστερά θα προβεί στη διάλυση της ΕΔΝΕ που ήταν η επίσημη νεολαία της ΕΔΑ ενώ παράλληλα καταδίκασε σε εκτόπιση πολλούς αριστερούς πολίτες¹²⁴. Στις 5 Σεπτεμβρίου 1952 η Επιτροπή Ασφάλειας του Νομού Αττικής αποφάσισε ότι η ΕΔΝΕ είναι παραφυάς του ΚΚΕ αναπληρούσα εις όλας τα αντεθνικά εκδηλώσεις την διαλυθείσαν κομμουνιστικήν οργάνωσιν ΕΠΟΝ¹²⁵. Η απάντηση του Πασαλίδη σε αυτό το αντιδημοκρατικό ξέσπασμα δε θα αργήσει να έρθει. Στο προσωπικό αρχείο του Γιάννη Πασαλίδη

¹²³ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 159

¹²⁴ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 12 (1994), σ.42

¹²⁵ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 189

σώζεται η ιδιόχειρη επιστολή που έστειλε στον πρόεδρο της Βουλής διαμαρτυρόμενος, εκ μέρους της ΕΔΑ, για το εκλογικό σύστημα και το κλείσιμο της ΕΔΝΕ¹²⁶.

Τελευταίο ισχυρό πλήγμα για τον Πασαλίδη θα είναι η έλευση της είδησης για τον θάνατο του Κώστα Γαβριηλίδη. Ο γραμματέας της ΕΔΑ ο οποίος διώχθηκε για τις αριστερές του ιδέες θα πεθάνει στην εξορία τον Οκτώβριο του 1952. Ο Πασαλίδης θα είναι συντετριμμένος για τον θάνατο του καλού του φίλου και ηγέτη του «Αγροτικού Κόμματος». Ωστόσο θα ξεπεράσει τις όποιες συναισθηματικές του εμπλοκές και θα αφοσιωθεί στον εκλογικό αγώνα της ΕΔΑ.

Στις 10 Οκτωβρίου 1952 ο Νικόλαος Πλαστήρας θα διαλύσει τη Βουλή και θα οδηγήσει την Ελλάδα σε εκλογές οι οποίες έμελλε να σημάνουν και τον πολιτικό του θάνατο ακόμα και αν δεν τον γνώριζε. Μετά την εκλογική μάχη του 1952 και την έξοδο του Πλαστήρα, η Ελλάδα δεν θα είναι η ίδια και μία ακόμα δύσκολη σελίδα για την Αριστερά θα άνοιγε.

5.2. Από την Κυβέρνηση Παπάγου μέχρι την έλευση Καραμανλή

Η Κυβέρνηση Πλαστήρα είχε προκηρύξει εκλογές για τις 16 Νοεμβρίου 1952 και τα κόμματα είχαν μόλις ένα μήνα για να δράσουν προκειμένου να έχουν όσο το δυνατόν καλύτερα αποτελέσματα. Στην εκλογική αυτή μάχη ρίχτηκε και η ΕΔΑ γνωρίζοντας πλέον τη δύναμή της από τις εκλογές του 51, αλλά γνωρίζοντας και ότι το πλειοψηφικό σύστημα θα ήταν και ένα σημαντικό πρόβλημα για την ανάδειξη των βουλευτών της.

Ο Πασαλίδης αντιλαμβανόταν ότι η δύναμη του «Συναγερμού» αυξανόταν και ότι το πλειοψηφικό θα έδινε σε αυτόν και στην Δεξιά μια παντοδυναμία. Για τον λόγο αυτόν πίστευε ότι για να αντιμετωπιστεί ο Παπάγος θα έπρεπε να συμμαχήσουν το Κέντρο και η Αριστερά. Για τον λόγο αυτόν θα βρεθεί με τον Πλαστήρα στις 23 Οκτωβρίου προκειμένου να του προτείνει συνεργασία. Ωστόσο ο «Μαύρος Καβαλάρης» δε θα δεχτεί¹²⁷. Πρέπει να πούμε ότι η άνοδος και η παντοδυναμία της Δεξιάς για την επομένη δεκαετία, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε αυτές τις ιδεολογικές αγκυλώσεις που είχαν οι εκπρόσωποι του Κέντρου καθώς δεν ήθελαν να συνεργαστούν-ταυτιστούν με την Αριστερά.

¹²⁶ Φωτογραφία της επιστολής βρίσκεται στο παράθεμα

¹²⁷ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 196

Ωστόσο, ακόμα και θετική να ήταν η στάση του Πλαστήρα, ο Πασαλίδης θα είχε να αντιμετωπίσει την έντονη αντίδραση της ηγεσίας του ΚΚΕ, που αποτελούσε και τη μεγαλύτερη μερίδα της ΕΔΑ. Ήδη από την περίοδο της δίκης του Μπελογιάννη, η ηγεσία του ΚΚΕ από το εξωτερικό κατηγορούσε την Κυβέρνηση Πλαστήρα για υποταγή στα αμερικανικά συμφέροντα, λέγοντας μάλιστα ότι το κεφάλι του Μπελογιάννη θα είναι το αντίτιμο της Κυβέρνησης Πλαστήρα, προκειμένου να πάρει τη συμπαράσταση του αμερικανικού παράγοντα¹²⁸. Όλη αυτή η στάση του ΚΚΕ απέναντι στον Πλαστήρα κορυφώθηκε με το προεκλογικό σύνθημα: «Τι Παπάγος; Τι Πλαστήρας;».

Συνεπώς για την ΕΔΑ, η κάθοδος στις εκλογές χωρίς καμία συνεργασία ήταν μονόδρομος. Ωστόσο, αυτό δεν πτόησε τα στελέχη της τα οποία ρίχτηκαν με ενθουσιασμό στον προεκλογικό αγώνα. Στις 10 Νοεμβρίου θα πραγματοποιηθεί μεγάλη συγκέντρωση της ΕΔΑ στη Θεσσαλονίκη όπου μίλησε ο Πασαλίδης και ο Σαράφης. Στο λόγο του ο Πασαλίδης θα δείξει τη συμπαράστασή του στις συνδικαλιστικές οργανώσεις της εργατικής τάξης, δηλώνοντας παράλληλα για το κυνήγι που υφίσταται ο κόσμος της Αριστεράς λέγοντας ότι:

«Τα στρατοδικεία, οι εκτελέσεις, τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων, οι επιτροπές ασφαλείας, στέρησαν τον Έλληνα πολίτη από τα απαραβίαστα δικαιώματά του και τον άφησαν ανυπεράσπιστο στην νοοτροπία του αστυνομικού κράτους»¹²⁹.

Στη συνέχεια θα δηλώσει ότι η ΕΔΑ είναι το κόμμα το οποίο αγωνίζεται πραγματικά για την ειρήνευση του τόπου, απλώνοντας το χέρι προς πάσα κατεύθυνση προκειμένου να διατηρηθούν τα μίση και τα πάθη του παρελθόντος. Κλείνοντας, θα αναφερθεί στις προεκλογικές δηλώσεις της ΕΠΕΚ για ειρήνευση, οι οποίες όμως διαψεύστηκαν κατά τις χρονιές 50, 51.

Η προεκλογική μάχη θα ολοκληρωθεί με τις ομιλίες των Πασαλίδη και Σαράφη στην Ομόνοια και στην Κοκκινιά στις 13 και 14 Νοεμβρίου αντίστοιχα. Στην ομιλία του στην Ομόνοια ο Πασαλίδης θα αναφερθεί μεταξύ άλλων στην περίοδο της κατοχής και στην ηρωική πράξη του Μανώλη Γλέζου. Τέλος θα κατηγορήσει τον Παπάγο ότι:

¹²⁸ Γ. Δ. Κατσούλη, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος*, Αθήνα 1978, τ. 7, σ. 101

¹²⁹ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 162

«...ξεχωρίζει τους Έλληνες σε καλούς και κακούς και δεν ημπορεί να μιλά για χρηστή δικαιοσύνη¹³⁰».

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 16^{ης} Νοεμβρίου 1952 αποτέλεσαν μια ηχηρή νίκη της Δεξιάς απέναντι στο Κέντρο και την Αριστερά, αν κρίνουμε από τα αποτελέσματα:

Ελληνικός Συναγερμός	49,22%	247 έδρες
ΕΠΕΚ	34,22%	51 έδρες
ΕΔΑ	9,55%	0 έδρες

Η ΕΔΑ θύμα του νέου εκλογικού νόμου δε κατάφερε να εκλέξει κανένα βουλευτή. Στην ίδια παγίδα έπεσε και ο Πλαστήρας καθώς η ΕΠΕΚ κατάφερε να πάρει μόλις 51 έδρες, ενώ απόλυτος νικητής των εκλογών ήταν ο Παπάγος που με 247 έδρες είχε την απόλυτη κυριαρχία του κοινοβουλίου.

Μετά τα αποτελέσματα των εκλογών ο Πασαλίδης από τη Θεσσαλονίκη θα δηλώσει:

«Η εκλογική μάχη έληξε. Οι πολιτικοί αγώνες της ΕΔΑ όμως συνεχίζονται. Ο λαός μας παρόλα τα εμπόδια, τη φοβία και τη σύγχυση που εξαπέλυσαν οι αντίπαλοί μας, στάθηκε ακλόνητα πιστός στη σημαία της Δημοκρατίας και της ΕΔΑ. Ο λαός μας με την ψήφο που έδωσε στην ΕΔΑ, καταδίκασε εκείνους που απέρριψαν τις προτάσεις της για την ενότητα των δημοκρατικών δυνάμεων. Έτσι αποδείχτηκε άλλη μια φορά ότι ο λαός ίσως αργεί αλλά δεν λησμονεί»¹³¹.

Ο Πασαλίδης δικαίως ήταν μαχητικός στις δηλώσεις του μετά τα αποτελέσματα καθώς η ΕΔΑ, μπορεί να μην εξέλεξε κανένα βουλευτή, χάρη στο πλειοψηφικό σύστημα που ήθελε ο Παπάγος και οι Αμερικάνοι, αλλά διατήρησε τα ποσοστά της από τις εκλογές του 51. Μπορεί εκ πρώτης όψεως τα ποσοστά της να φαίνονται χαμηλότερα κατά 1%, ωστόσο αν συνυπολογίσουμε τους 3 συνδυασμούς δημοκρατικής συνεργασίας στην Κέρκυρα τη Λέσβο και τα Χανιά, το ποσοστό της φτάνει στο 11,4%. Τέλος πρέπει να πούμε ότι σε αυτές τις εκλογές η ΕΔΑ δεν παρουσίασε υποψήφιους σε 37 περιφέρειες στις οποίες την προηγούμενη φορά έλαβε 8136 ψήφους. Συνεπώς η ΕΔΑ όχι μόνο δε

¹³⁰ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 163

¹³¹ Γ. Α. Λεονταρίτης, *ό. π.*, σ. 168

μείωσε τα ποσοστά της αλλά τα κράτησε σταθερά έχοντας μάλιστα και μια μικρή ανοδική τάση¹³².

Ένα μήνα μετά τις εκλογές, περίπου στα μέσα Δεκεμβρίου, θα πεθάνει αιφνιδίως ο βουλευτής του «Συναγερμού» Μπακονίκας¹³³. Για την κάλυψη της θέσης αυτής θα πραγματοποιηθούν στις 18 Ιανουαρίου 1953 αναπληρωματικές εκλογές στη Θεσσαλονίκη. Η ΕΔΑ θα θέσει ως υποψήφιο για τη θέση τον Πασαλίδη, ο οποίος ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής στην πόλη. Από την άλλη μεριά ο «Συναγερμός» και η ΕΠΕΚ θα κατεβάσουν γυναίκες υποψήφιες. Ο «Συναγερμός» την Ελένη Σκούρα και η ΕΠΕΚ την Βιργινία Ζάννα. Παράλληλα με αυτές τις υποψηφιότητες θα κατεβεί και ο πρώην βουλευτής του «Συναγερμού» Απόστολος Αηδονάς¹³⁴.

Ο Πασαλίδης αν και θα πάρει το πολύ υψηλό ποσοστό του 30,64% δεν θα καταφέρει να κερδίσει την έδρα την οποία θα καταλάβει η Ελένη Σκούρα με ποσοστό 33,62% και θα γίνει η πρώτη Ελληνίδα βουλευτής. Πέρα από τη δύναμη που είχε ο «Συναγερμός» πανελλαδικά, γνώριζε ότι έπρεπε να προσπαθήσει σκληρά για να κερδίσει τον Πασαλίδη που όπως αποδείχτηκε ήταν πολύ δυνατός. Για τον λόγο αυτόν και επέλεξε γυναίκα υποψήφιο προκειμένου να παίξει το επικοινωνιακό παιχνίδι της πρώτης γυναίκας βουλευτίνας. Η διαφορά της Σκούρα με τον Πασαλίδη ήταν 4000 ψήφοι πράγμα ελάχιστο αν σκεφτεί κανείς ότι η Σκούρα ήταν υποψήφια ενός κόμματος που είχε 247 βουλευτές στη βουλή και ο αντίπαλος της ήταν ο πρόεδρος ενός κόμματος που δεν μπήκε στη Βουλή.

Τα αποτελέσματα των εκλογών αυτών ήταν μια νίκη για την ΕΔΑ, η οποία έδειχνε να εδραιώνεται στον πολιτικό χώρο εκτοπίζοντας μάλιστα το Κέντρο το οποίο εκείνη την εποχή έμοιαζε να ψάχνει την πολιτική του υπόσταση. Για τον λόγο αυτόν είναι δίκαιος και ο χαρακτηρισμός του Πασαλίδη ότι:

«Από σήμερα, έστω και έξω από τη Βουλή, η ΕΔΑ είναι η πραγματική αξιωματική αντιπολίτευση»¹³⁵.

Ο Πασαλίδης είχε απόλυτο δίκιο αν αναλογιστεί κανείς ότι και στις επαναληπτικές εκλογές στην Καρδίτσα και τον Πειραιά η ΕΔΑ αυξάνει αλματωδώς τα ποσοστά της. Επιπρόσθετα, ο Πασαλίδης θα έχει ακόμα μία ευκαιρία να διεκδικήσει την έδρα της

¹³² Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 172-173

¹³³ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ.12 (1994), σ.47

¹³⁴ Ο Απόστολος Αηδονάς ήταν βουλευτής του «Συναγερμού» αλλά ύστερα από μία έντονη διαφωνία με τον Παπάγο διαγράφηκε από το κόμμα

¹³⁵ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 209

Θεσσαλονίκης στις 24.1.54. Αν και πάλι δεν θα μπορέσει να κερδίσει θα καταφέρει να αυξήσει τα ποσοστά του σχεδόν κατά 5%.

Μετά τις επαναληπτικές εκλογές του 1953, ο Πασαλίδης θα ζητήσει συνάντηση με τον Παπάγο. Ο Παπάγος προς έκπληξη πολλών θα δεχτεί και έτσι ο «Γέρο Όλυμπος»¹³⁶ της Αριστεράς θα εκθέσει τις απόψεις του, ενώ παράλληλα θα διαμαρτυρηθεί για διώξεις αριστερών αλλά και την μεθοδευμένη προσπάθεια της Ασφάλειας να κλείσει το δημοσιογραφικό όργανο της ΕΔΑ την «Αυγή». Ο Παπάγος ήταν ειλικρινής απέναντι στον Πασαλίδη λέγοντάς του ότι είχε δεχτεί πολλά γράμματα για να κλείσει την «Αυγή» ωστόσο του απάντησε:

«Εγώ όμως πρέπει να σας πω ότι εκτιμώ το γεγονός ότι μου κάνετε σκληρή κριτική σε όλα τα επίπεδα, αλλά δεν με βρίζετε. Πηγαίνετε και θα το φροντίσω»¹³⁷.

Και πράγματι η «Αυγή» δεν έκλεισε. Η επιτυχία αυτής της συνάντησης με τον Παπάγο καθιστούσε τον Πασαλίδη ως τον αδιαμφισβήτητο ηγέτη της Αριστεράς¹³⁸.

Ο Παπάγος σε ένα βαθμό κράτησε το λόγο του απέναντι στον Πασαλίδη καθώς δεν κινήθηκε ποτέ προς το κλείσιμο της ΕΔΑ παρά τις ανάλογες υποδείξεις στελεχών του «Συναγερμού». Ωστόσο, ο στόχος του ήταν να φροντίσει ο «Συναγερμός» να ελέγξει όλα τα νευραλγικά πόστα της διοίκησης προκειμένου να έχει τον απόλυτο έλεγχο. Για τον λόγο αυτόν θα ξεκινήσουν μαζικές διώξεις κατά στελεχών της Αριστεράς και του Κέντρου. Αρχικά ο Παπάγος θα αντικαταστήσει, αρχικά, την ηγεσία του στρατού και της αστυνομίας. Σε δεύτερη φάση, θα αρχίσουν «εκκαθαρίσεις» και στο χώρο της αυτοδιοίκησης, καθώς διώκονται δήμαρχοι και δημοτικοί σύμβουλοι. Χαρακτηριστικό είναι ότι στον νομό Φλώρινας απολύονται 90 κοινοτικοί σύμβουλοι οι οποίοι κατά 99% ανήκουν στο «Κόμμα Φιλελευθέρων»¹³⁹. Η απάντηση του Πασαλίδη θα είναι σκληρή απέναντι στην Κυβέρνηση Παπάγου.

«Το γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν μπορεί να ανεχθεί τον θεσμό της Αυτοδιοικήσεως είναι όχι μόνο έμπρακτη χρεοκοπία των διακηρύξεών της για Χρηστή Διοίκηση, αλλά και του ότι αισθάνεται πια να χάνει ολοένα και περισσότερο την εμπιστοσύνη του λαού.

¹³⁶ Το χαρακτηρισμό αυτό του τον είχαν δώσει οι ψηφοφόροι του σύμφωνα με τη μαρτυρία του εγγονού του Πασαλίδη Γιάννη Φίλη.

¹³⁷ Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 34

¹³⁸ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 100

¹³⁹ *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 17 (2010), σ. 311

Γι' αυτό αναγκάζεται κάθε τόσο να καταφύγει σε αντισυνταγματικές ενέργειες (23-10-1953)»¹⁴⁰.

Παράλληλα όμως, ξεκινάει ένας μεγάλος κύκλος συλλήψεων στελεχών του ΚΚΕ. Ωστόσο, οι συλλήψεις αυτές δεν συσχετίστηκαν με την ΕΔΑ λόγω κυβερνητικών παρεμβάσεων. Σίγουρα όμως δημιούργησαν ένα κλίμα φόβου στον λαό απέναντι στην ΕΔΑ¹⁴¹.

Την ίδια περίοδο, και συγκεκριμένα στις 12 Οκτωβρίου 1953, η Κυβέρνηση Παπάγου θα υπογράψει μια συμφωνία ανάμεσα στην Ελλάδα και τις Η.Π.Α. προκειμένου η δεύτερη να εγκαταστήσει βάσεις στην Ελλάδα¹⁴². Κατά την άποψη του Πασαλίδη μία τέτοια κίνηση έβαζε την Ελλάδα σε μία κατάσταση χειραγώγησης από τον ξένο παράγοντα και εμπόδιζε την ελεύθερη ανάπτυξη της χώρας. Συγκεκριμένα θα αναφέρει:

«Αντιθέτως προς τους αποικιακούς λαούς που έχουν ξεσηκωθεί και αγωνίζονται σκληρά για να αποτινάξουν τον ξενικό ζυγό, η κυβέρνηση του Συναγερμού ολοκληρώνει την αποικιοποίηση της χώρας μας».

Παράλληλα ο Πασαλίδης θα καλέσει όλους τους δημοκρατικούς βουλευτές του Κοινοβουλίου να υποβάλουν την παραίτησή τους και να μην αρκεστούν στην απλή καταψήφιση της συμφωνίας¹⁴³.

Το 1953 είναι γενικά μία κομβική χρονιά για την πορεία της ΕΔΑ. Κατά την προσωπική μου άποψη, αποτελεί την αφετηρία της ανοδικής πορείας της ΕΔΑ που θα κορυφωθεί στις εκλογές του 1958, όταν η ΕΔΑ θα γίνει αξιωματική αντιπολίτευση. Μέσα στο 1953 θα γίνουν σημαντικές αλλαγές στο χώρο του Κέντρου, οι οποίες θα δώσουν στην ΕΔΑ την ευκαιρία να δημιουργήσει νέες συμμαχίες και να εδραιώσει τη δύναμή της. Ο Γεώργιος Παπανδρέου θα αποσχιστεί από τον «Συναγερμό» και θα επανιδρύσει το κόμμα του, ενώ στη συνέχεια θα συνεργαστεί με τον Σοφοκλή Βενιζέλο και το κόμμα των Φιλελευθέρων. Η ΕΠΕΚ μετά τον θάνατο του Πλαστήρα θα συνεργαστεί με το ΣΚ-ΕΛΔ. Παράλληλα ο πολιτικός Γ. Καρτάλης θα ιδρύσει με άλλους βουλευτές της ΕΠΕΚ το «Δημοκρατικό Κόμμα» το οποίο θα συνεργαστεί με το ΣΚ-ΕΛΔ από το οποίο θα ξεπηδήσει το ΔΚΕΛ. Στο χώρο του ΔΚΕΛ θα μαζευτεί

¹⁴⁰ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 106

¹⁴¹ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 215

¹⁴² *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 181

¹⁴³ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 106

μια μεγάλη μερίδα του Κέντρου η οποία διαφοροποιούσε τη θέση της από τις θέσεις Παπανδρέου-Βενιζέλου, θέλοντας μια δυναμική συνεργασία με την ΕΔΑ. Αυτή η συμμαχία ΕΔΑ και ΔΚΕΛ, δηλαδή Αριστεράς και Κέντρου ήταν και ο οραματισμός του Γιάννη Πασαλίδη ο οποίος σε κάθε περίπτωση από την ίδρυση της ΕΔΑ επιδίωκε τέτοιες συμμαχίες. Η ορθότητα της άποψης αυτής του Πασαλίδη θα αποδειχτεί, όπως θα δούμε, με τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών του 1954.

Τον Νοέμβριο του 1954 έχουν προγραμματιστεί να γίνουν οι δημοτικές εκλογές. Οι εκλογές αυτές θα είναι μια σφυγμομέτρηση για όλα τα κόμματα προκειμένου να μετρήσουν τις δυνάμεις τους μετά τις εκλογές του 1952. Βασικός στόχος της ΕΔΑ είναι να δημιουργηθεί ένα αντισυναγερμικό τόξο από όλα τα κόμματα της Κεντροαριστεράς προκειμένου να χτυπηθεί ο «Συναγερμός». Η αρχή είχε γίνει με τη συνεργασία του ΔΚΕΛ και της ΕΔΑ. Παράλληλα όμως, θετική σε μια τέτοια συνεργασία ήταν στελέχη του «Κόμματος Φιλελευθέρων» παρά τις έντονες αντιδράσεις του Γεωργίου Παπανδρέου.

Αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων, θα είναι η δημιουργία κοινών ψηφοδελτίων για τις εκλογές του 1954. Τα κοινά ψηφοδέλτια θα παρασύρουν τους ψηφοφόρους της Κεντροαριστεράς αναδεικνύοντας τους υποψηφίους τους νικητές στους 3 μεγαλύτερους δήμους της χώρας. Στο δήμο της Αθήνας θα εκλεγεί από τον Α΄ γύρο ο Π. Κατσώτας (ανεξάρτητος φιλελεύθερος) με ποσοστό 41%. Παράλληλα στον Πειραιά θα εκλεγεί, επίσης από τον Α΄ γύρο ο Δ. Σαπουνάκης (ανεξάρτητος συνεργαζόμενος με την ΕΔΑ) με ποσοστό 44,1%. Τέλος στη Θεσσαλονίκη θα εκλεγεί στο Β΄ γύρο ο πρώην βουλευτής της ΕΠΕΚ Μ. Πατρίκιος (ΔΚΕΛ), ως κοινός υποψήφιος με την ΕΔΑ συγκεντρώνοντας το 56,6%¹⁴⁴.

Πέρα όμως από τους 3 μεγάλους δήμους στους οποίους επικράτησε η Κεντροαριστερά, επιτυχίες σημείωσε και σε άλλους μεγάλους δήμους της χώρας όπως ο Βόλος, η Λάρισα και η Καβάλα. Τέλος αυτό που είναι άξιο παρατήρησης είναι ότι σε σύνολο 27 δήμων, του λεκανοπεδίου Αττικής, η Δημοκρατική συνεργασία εξέλεξε 18 δημάρχους εκ των οποίων οι περισσότεροι ανήκαν στην ΕΔΑ¹⁴⁵.

Ο Πασαλίδης με την ΕΔΑ αλλά και άλλες σημαντικές δυνάμεις του Κέντρου φάνηκε ότι είχαν πάρει το μήνυμα που τους είχε ήδη σταλεί από τις διάφορες επαναληπτικές εκλογές. Αυτό που ανέδειξαν οι επαναληπτικές εκλογές του

¹⁴⁴ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 187

¹⁴⁵ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 248-249

προηγούμενου διαστήματος ήταν ότι αν η αντιπολίτευση παρουσιαζόταν ενωμένη, θα είχε καταφέρει να κερδίσει κάποιες από αυτές αλλά κυρίως να στείλει ένα σημαντικό πολιτικό μήνυμα¹⁴⁶. Το Νοέμβριο του 1954 λοιπόν μεγάλη μερίδα του Κέντρου αντιλήφθηκε αυτό για το οποίο πάλευε ο Πασαλίδης και η ΕΔΑ όλο το προηγούμενο διάστημα, δηλαδή την ανάδειξη ενός αντισυναγερμικού τόξου. Ο μόνος που έμεινε σταθερά αντίθετος σε αυτή την συνεργασία ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου. Οι λόγοι αυτής της αντίθεσης του Παπανδρέου είναι πιθανόν δύο. Ο πρώτος είναι σίγουρα ο αντικομμουνιστικός του χαρακτήρας. Ο δεύτερος πιθανόν βασίζεται στο γεγονός ότι ο Γ. Παπανδρέου επιδίωκε να ηγεμονεύσει στο χώρο του Κέντρου και αυτό το άνοιγμα του Κέντρου προς την Αριστερά έδινε μεγάλη άνοδο στην ΕΔΑ που θα την καθιστούσε λίγα χρόνια αργότερα σημαντικό «αντίπαλο» για τις επιδιώξεις του.

Η ήττα στις δημοτικές εκλογές θα είναι το πρώτο σοβαρό πλήγμα για την Κυβέρνηση Παπάγου η οποία αν και κατείχε την απόλυτη πλειοψηφία στην Βουλή εξέλεξε 103 δημάρχους σε αντίθεση με τους 116 της Κεντροαριστεράς. Η παντοδύναμη Κυβέρνηση του «Συναγερμού» άρχισε να παρουσιάζει τους πρώτους τριγμούς, που σιγά σιγά θα αυξάνονται και θα οδηγήσουν σταδιακά στο τέλος του «Συναγερμού».

Το δεύτερο σοβαρό πλήγμα που θα δεχτεί ο «Συναγερμός» θα είναι η αποχώρηση του Μαρκεζίνη από το κόμμα, ο οποίος μαζί με άλλους Βουλευτές του «Συναγερμού» θα ιδρύσουν το «Κόμμα Προοδευτικών». Οι διαφωνίες μεταξύ Παπάγου και Μαρκεζίνη είχαν είδη ξεκινήσει το προηγούμενο διάστημα και υπήρχε μια ψυχρότητα ανάμεσα στους δύο άντρες. Το επόμενο διάστημα, ο Παπάγος θα κατηγορήσει τον Μαρκεζίνη στη Βουλή για επαφές με τον Γερμανό ομόλογό του Εκχαρτ, με τις οποίες δεσμευόταν η Κυβέρνηση απέναντι σε δύο μεγάλες γερμανικές εταιρίες, τη Ζίμενς και την Τελεφούνκεν¹⁴⁷.

Το επόμενο χτύπημα για τον «Συναγερμό» θα είναι οι εξελίξεις στο Κυπριακό το οποίο οξυνόταν ειδικά ύστερα από την απόφαση του ΟΗΕ να αρνηθεί στην Ελλάδα την προσφυγή της για το θέμα του Κυπριακού. Τον Απρίλιο του 1955 θα ξεκινούσε και ο ένοπλος αγώνας της ΕΟΚΑ ο οποίος και αυτός με τη σειρά του ήταν ένα χτύπημα για την Κυβέρνηση. Η όξυνση του Κυπριακού ήταν σίγουρα το δυσκολότερο πρόβλημα το οποίο έπρεπε να λύσει ο «Συναγερμός»

¹⁴⁶ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ.12 (1994), σ. 55

¹⁴⁷ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 187

Τα πάντα όμως είχαν δρομολογηθεί ήδη από τη στιγμή της επιβάρυνσης της υγείας του Παπάγου, η οποία από τα μέσα του 55 δεν του επέτρεπε να ασκεί πλήρως τα καθήκοντά του. Το Παλάτι βλέποντας την αστάθεια της Δεξιάς, την παράλληλη άνοδο της Κεντροαριστεράς και την όξυνση του Κυπριακού θα αρχίσει να αναζητά νέα ελπιδοφόρα πρόσωπα στον χώρο της Δεξιάς τα οποία θα μπορούσαν να φέρουν σε πέρας την αποστολή της δημιουργίας μιας ισχυρής Δεξιάς παράταξης. Στις 4 Οκτωβρίου ο Παπάγος θα πεθάνει από ακατάσχετη αιμορραγία και ο βασιλιάς Παύλος θα δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Κ. Καραμανλή προκειμένου να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές. Αν και ο Παπάγος πέθανε τον Οκτώβριο το στέμμα είχε ήδη αποφασίσει την επιλογή Καραμανλή ήδη από τον Σεπτέμβριο¹⁴⁸ πράγμα που εξηγεί και τον παραγκωνισμό των δύο αντιπροέδρων του «Συναγερμού» (Σ. Στεφανόπουλου-Π. Κανελλόπουλου) από την πρωθυπουργία.

Με τον θάνατο του Παπάγου και την έλευση του Κ. Καραμανλή η πολιτική ζωή της Ελλάδας θα περάσει σε μία νέα σελίδα. Οι ισχυροί αυτοί τριγμοί στο χώρο της Δεξιάς θα δώσουν την ευκαιρία στην Αριστερά να ανακάμψει αλλά και να εδραιωθεί στα πολιτικά πράγματα. Το 1956 αποτελεί ορόσημο για την ζωή της ΕΔΑ καθώς τελειώνει η πρώτη περίοδος της ζωής η οποία ήταν ευθυγραμμισμένη με τις απόψεις του ΚΚΕ. Από το 1956 και μετά η ΕΔΑ μπαίνει σε μια νέα περίοδο που θα διαρκέσει μέχρι και την έλευση της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Την περίοδο αυτή η ΕΔΑ, παύει να εκπροσωπεί την νόμιμη πολιτική έκφραση της κομμουνιστικής Αριστεράς¹⁴⁹. Η μεταστροφή της αυτή θα είναι η βάση πάνω στην οποία θα οικοδομήσει την ανοδική της πορεία, που θα την οδηγήσει στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης το 1958.

Και σε αυτήν την περίοδο της ΕΔΑ ο κύριος πρωτεργάτης της θα είναι ο εμπνευστής και πρόεδρος της Γιάννης Πασαλίδης. Αυτός ο μετριοπαθής Μενσεβίκος που σε όλα τα χρόνια της ζωής του δε σταμάτησε να υπηρετεί πιστά, χωρίς ιδεολογικές και κομματικές ιδεοληψίες, το θεσμό της Δημοκρατίας.

5.3. Οι δύο κυβερνήσεις Καραμανλή, η ανάδειξη της ΕΔΑ σε αξιωματική αντιπολίτευση και οι εκλογές βίας και νοθείας

Με την έλευση του Καραμανλή στην εξουσία, ύστερα από την εύνοια του παλατιού, η πολιτική ζωή της Ελλάδας θα αναδιαμορφωθεί καθώς ο νέος εκλογικός

¹⁴⁸ Γ. Ράλλης, *Πολιτικές εκμυστηρεύσεις 1950-1989*, Αθήνα 1990, σ. 34

¹⁴⁹ Γ. Δ. Κατσούλη, *ό. π.*, σ. 107

νόμος του Καραμανλή¹⁵⁰, θα δημιουργήσει την ανάγκη για θέσπιση νέων συμμαχιών προκειμένου να προσπεραστεί ο σκόπελος του νέου εκλογικού συστήματος. Η πολιτικές συνθήκες του 1956 επιβεβαίωναν για μια ακόμα φορά τη διορατικότητα του Γιάννη Πασαλίδη, ο οποίος ήδη από το 1954 προέβαλε το αίτημα της συνεργασίας Κέντρου και Αριστεράς.

Το αίτημα αυτό θα αφογκραστούν 31 σημαντικές προσωπικότητες ευρύτερου φάσματος της αντιπολίτευσης οι οποίες θα προχωρήσουν στην δημιουργία ενός κομματικού σχηματισμού με το όνομα «Κίνησης Εθνικής Δημοκρατικής Πρωτοβουλίας»¹⁵¹. Η συγκεκριμένη κίνηση αποτελούνταν από μέλη του ΔΚΕΛ, της ΕΠΕΚ αλλά και μέλη του ΦΔΚ, τα οποία ήταν θετικά σε μια συνεργασία Αριστεράς και Κέντρου προκειμένου να πέσει η Δεξιά. Από την άλλη πλευρά τα δύο μεγάλα κόμματα του Κέντρου, το «Κόμμα Φιλελευθέρων» του Γ. Παπανδρέου και το ΦΔΚ του Σ. Βενιζέλου ήταν αρνητικά σε μια συνεργασία με την ΕΔΑ και πρότειναν τη σύμπραξη των κομμάτων του Κέντρου και τη δημιουργία του «Δημοκρατικού Μετώπου».

Η αντικομμουνιστική ιδεολογία των 2 μεγάλων ηγετών του Κέντρου έδωσε τη δυνατότητα στην ΕΔΑ και στις άλλες προοδευτικές δυνάμεις της Αριστεράς να προχωρήσουν στη συγκρότηση μιας πολύ σημαντικής κίνησης. Στις 14 Ιανουαρίου του 1956 η ΕΔΑ το ΔΚΕΛ και η «Κίνηση Εθνικής Δημοκρατικής Πρωτοβουλίας» συγκροτούν πολιτικό σχηματισμό με το όνομα «Εθνική Κίνησης Αλλαγής»¹⁵². Η δημιουργία της ΕΚΑ θα ενθουσιάσει μεγάλη μερίδα των στελεχών της Κεντροαριστεράς τα οποία το επόμενο διάστημα αρχίζουν να προσχωρούν σε αυτή.

Η δημιουργία της ΕΚΑ ήταν μια μεγάλη νίκη για την ΕΔΑ. Όμως για τα στελέχη της η μεγαλύτερη επιτυχία θα ήταν η δημιουργία ενός ευρύτερου σχηματισμού που θα περιείχε όλα τα κόμματα της Κεντροαριστεράς. Παρά το γεγονός ότι η ΕΚΑ βρισκόταν σε πλεονεκτικότερη θέση από το «Δημοκρατικό Κέντρο» (Παπανδρέου Βενιζέλος), επιδιώκει να συναντήσει τον Γ. Παπανδρέου προκειμένου να τον πείσει όχι μόνο να ενταχθεί στην ΕΚΑ, αλλά και να ηγηθεί αυτού του ενιαίου μετώπου. Έτσι στις 14 Ιανουαρίου 1956 ο Ηλίας Ηλιού, εκπρόσωπος της ΕΔΑ, θα συναντηθεί με τον Γ.

¹⁵⁰ Το λεγόμενο τριφασικό, Βλ. Γ. Δ. Κατσούλη, *ό. π.*, σ. 234

¹⁵¹ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 342

¹⁵² Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 199

Παπανδρέου στο Καστρί όπου θα συζητήσουν και εν τέλει θα συμφωνήσουν στη μαζική σύμπραξη της Κεντροαριστεράς¹⁵³.

Ύστερα από μερικές μέρες στη σύμπραξη αυτή θα συνδράμει και ο Σ. Βενιζέλος παρά τις αρχικές του αντιρρήσεις. Το αποτέλεσμα αυτής της ένωσης θα είναι ένας νέος σχηματισμός ο οποίος περιείχε στην ουσία το ΔΚ και την ΕΚΑ και ονομάστηκε «Δημοκρατική Ένωση». Η δημιουργία της «Δημοκρατικής Ενώσεως» θα αποτελούσε ένα νέο πονοκέφαλο στην Κυβέρνηση Καραμανλή, η οποία δεν περίμενε ποτέ ότι θα γινόταν αυτή η συσπείρωση Αριστεράς και Κέντρου.

Η επιτυχία της «Δημοκρατικής Ένωσης» είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα και της ΕΔΑ, η οποία αντιλαμβανόταν έγκαιρα τις απαιτήσεις των καιρών και προσαρμοζόταν σε αυτές. Προσαρμοζόταν όμως σε αυτές όχι με μια λογική ενδοτική, αλλά με τη λογική της μείωσης των συμφερόντων του κόμματος έναντι των συμφερόντων της Δημοκρατίας. Ο Γιάννης Πασαλίδης μπορεί να μην έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις διαδικασίες της δημιουργίας αυτού του μετώπου, ήταν σίγουρα όμως πολύ χαρούμενος γιατί οι ιδέες του για ενότητα υπέρ του καλού του λαού έβρισκαν πλέον ανταπόκριση και έξω από την ΕΔΑ.

Στο αντίπαλο στρατόπεδο, ο Καραμανλής θα προχωρήσει στις 4 Ιανουαρίου 1956 στην ίδρυση ενός νέου κόμματος της «Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης» (ΕΡΕ) η οποία θα εξέφραζε το χώρο της Δεξιάς. Στην ουσία επρόκειτο για το κόμμα του «Συναγερμού» καθώς σχεδόν το σύνολό του στελέχωσε την ΕΡΕ.

Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν στις 19 Φεβρουαρίου 1956 και η μάχη ήταν ιδιαίτερα σκληρή, καθώς και οι δύο βασικοί πρωταγωνιστές ήταν δυνατοί όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα:

ΕΡΕ	47,38%	165 έδρες
Δημοκρατική ένωση	48,15%	132 έδρες

Τις 3 υπόλοιπες έδρες τις κέρδισε ο «Ανεξάρτητος Δημοκρατικός Συνδυασμός» στην περιφέρεια Ρεθύμνης, του οποίου οι βουλευτές προσχώρησαν αμέσως στη ΦΔΕ¹⁵⁴. Οι υπόλοιπες έδρες όπως βλέπουμε μοιράστηκαν στα 2 μεγάλα κόμματα. Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι ενώ ο Κ. Καραμανλής πήρε ελαφρώς μικρότερο ποσοστό κέρδισε τις εκλογές και σχημάτισε αυτοδύναμη Κυβέρνηση. Όπως είπε και ο Γ. Παπανδρέου :

¹⁵³ Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 42

¹⁵⁴ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 203

«Αδίστακτον υπήρξε το εκλογικόν όργιον της Κυβερνήσεως των νέων Ανδρών»¹⁵⁵

Αντίστοιχα σκληρές δηλώσεις κάνει και ο Γιάννης Πασαλίδης:

«Με τη βοήθεια του καλπονοθευτικού εκλογικού νόμου, της νοθείας και της ψυχολογικής βίας η νεοσύστατη Κυβέρνηση προσπαθεί να εμφανιστεί ως πλειοψηφία»¹⁵⁶.

Πράγματι το εκλογικό σύστημα το οποίο εμπνεύστηκαν οι Γ. Ράλλης και Σ. Συριώτης¹⁵⁷ ήταν αυτό το οποίο κατάφερε να δώσει τη νίκη στην ΕΡΕ. Η τελειότητά του μάλιστα ήταν τέτοια που και με 50,4% η ΔΕ θα έχανε τις εκλογές¹⁵⁸.

Από τις 132 έδρες που πήρε η ΔΕ η κατανομή έγινε ως εξής:

Φιλελευθέρα Δημοκρατική Ένωση	43 έδρες ¹⁵⁹
Κόμμα Φιλελευθέρων	26 έδρες
Δημοκρατικό κόμμα Εργαζομένου Λαού	20 έδρες
ΕΔΑ	18 έδρες
ΕΠΕΚ	15 έδρες
Αγροτικόν και Εργατικόν Κόμμα	7 έδρες
Λαϊκό Κόμμα	3 έδρες

Η Κυβέρνηση Καραμανλή θα ορκιστεί στις 29 Φεβρουαρίου 1956 και μετά από λίγες μέρες θα ξεκινούσε στη Βουλή η συζήτηση περί προγραμματικών δηλώσεων. Ο πρόεδρος της ΕΔΑ θα τοποθετηθεί πάνω στις προγραμματικές δηλώσεις με λόγο του στη Βουλή¹⁶⁰, με το οποίο θα θίξει όλα εκείνα τα θέματα που ταλάνιζαν την ελληνική κοινωνία αλλά θα δώσει και κατευθύνσεις οι οποίες εδράζονταν στις αρχές και της αξίες της Αριστεράς.

¹⁵⁵ Γ Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 49

¹⁵⁶ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 371-372

¹⁵⁷ *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 192

¹⁵⁸ Γ. Ο. Αναστασιάδης, *Πολίτευμα και κομματικοί σχηματισμοί στην Ελλάδα 1952-1967*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 29

¹⁵⁹ Στους 43 βουλευτές της ΦΔΕ προσμετρούνται και οι τρεις ανεξάρτητοι του Ρεθύμνου. Τας στοιχεία προέρχονται από το Γ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 119. Από την άλλη ο Ηλίας Νικολακόπουλος αναφέρει ότι η ΦΔΕ έλαβε 42 έδρες και το ΚΦ 25 αλλά μάλλον πρόκειται για λάθος Βλ. Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 213

¹⁶⁰ Ο συγκεκριμένος λόγος του Πασαλίδη εκδόθηκε από την οργάνωση της ΕΔΑ και βρέθηκε στο προσωπικό του αρχείο.

Αρχικά ο Πασαλίδης θα αναφέρει ότι η χώρα διανύει μια βαρύτατη κρίση και θα κατηγορήσει την ΕΡΕ ότι αν και αντιλαμβάνεται αυτήν την κρίση, δε φαίνεται μέσα από τις προγραμματικές της δηλώσεις, ότι δίνει λύση. Παράλληλα, αναφέρει ότι για να προσπεράσει η Ελλάδα την κρίση αυτή, χρειάζεται θάρρος προκειμένου να βρεθούν τα αίτια και στη συνέχεια να καταπολεμηθούν.

Στη συνέχεια, ο πρόεδρος της ΕΔΑ θα αναφερθεί στο εκλογικό αποτέλεσμα το οποίο χαλκεύει την πραγματική επιλογή του λαού, μέρος του οποίου περιπλανήθηκε ή εκβιάστηκε με παροχές, προνόμια, νοθεία και παράνομους διορισμούς που κατασπατάλησαν το δημόσιο χρήμα. Θα πει χαρακτηριστικά πως:

«Όλα αυτά αποτέλεσαν τους όρους για να αναδειχθεί η πλασματική κοινοβουλευτική πλειοψηφία, στην οποία στηρίζεται σήμερα ο κ. Πρωθυπουργός, για να προΐσταται σήμερα μιας κυβερνήσεως μειοψηφίας του ελληνικού λαού»¹⁶¹.

Το επόμενο θέμα το οποίο θα θίξει ο Πασαλίδης, θα είναι και το πιο φλέγον ζήτημα, το οποίο απασχολούσε την κοινή γνώμη, το Κυπριακό. Συγκεκριμένα ο Πασαλίδης θα παρατηρήσει πως η Κυβέρνηση, με βάση τα όσα ανέφερε στις προγραμματικές δηλώσεις, περισσότερο χαντακώνει¹⁶² το τόσο φλέγον ζήτημα του Κυπριακού, παρά το προωθεί. Παράλληλα θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση ότι δεν κινείται στο σωστό άξονα καθώς αντί να διεθνοποιεί το Κυπριακό, το εγκλωβίζει μόνο ως θέμα της Αγγλίας, της Τουρκίας, της Ελλάδας και του ΝΑΤΟ, ενώ παράλληλα δεν στηρίζει την αυτοδιάθεση των λαών. Επιπρόσθετα, θα αναφέρει ότι υποθηκεύεται το μέλλον της Κύπρου στο όνομα των αγγλικών βάσεων στο νησί. Κλείνοντας το θέμα, θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση ότι κρατάει την Ελλάδα σε μια συμμαχία, όπου οι εταίροι της δεν φαίνεται να τη σέβονται καθόλου.

Με αφορμή το Κυπριακό, θα ασκήσει έντονη κριτική και για την εξωτερική πολιτική της Κυβέρνησης γενικότερα. Θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση ότι έχει δέσει την Ελλάδα με το άρμα της Αμερικής απομονώνοντας έτσι τα οικονομικά συμφέροντα της χώρας. Συγκεκριμένα θα πει:

«Αυτή η εξωτερική πολιτική που δεν εξυπηρετεί ούτε τα εθνικά και οικονομικά μας συμφέροντα, ούτε την ασφάλεια της χώρας, έχουμε τη γνώμη ότι χρειάζεται αναθεώρησιν. Δεν είμαστε εμείς που θα υποστηρίξουμε αποχώρησιν από τη δυτική

¹⁶¹ ΕΔΑ, *Αι αγορεύσεις στη Βουλή*, Αθήνα 1956, σ. 5-17

¹⁶² Πράγματι η Κυβέρνηση Καραμανλή είχε επιλέξει να επιλέξει να προωθήσει μια πιο συμβιβαστική διευθέτηση του Κυπριακού. Βλ. Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 218

συμμαχία και ένταξιν στην ανατολική. Εμείς υποστηρίζουμε ότι η θέση της χώρας, τα συμφέροντά της, την τοποθετούν έξω και από το δυτικό και από το ανατολικό συνασπισμό».

Κλείνοντας τον λόγο του ο Πασαλίδης θα μιλήσει για το πιο σημαντικό εσωτερικό πρόβλημα της ελληνικής κοινωνίας, που ήταν η ειρήνευση του τόπου και ο τερματισμός των εμφυλιακών παθών. Ο Πασαλίδης θα κατηγορήσει για μια ακόμα φορά την Κυβέρνηση, ότι σε αυτό το θέμα έδειξε οπισθοδρόμηση και ότι καλλιέργησε την μισαλλοδοξία.

Ο λόγος του Πασαλίδη πάνω στις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης είναι καθοριστικός για την εξέλιξη κάποιων πολιτικών θεμάτων της Ελλάδας, σύμφωνα με τα όσα συνέβησαν τους επόμενους μήνες. Η κυβέρνησή Καραμανλή θα ευθυγραμμιστεί με τις απόψεις Πασαλίδη, στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, έστω και άθελά της. Με την ανάληψη του Υπουργείου Εξωτερικών από τον Ευάγγελο Αβέρωφ, η ΕΡΕ θα αλλάξει τη στάση της απέναντι στο Κυπριακό και θα κάνει επιλογές που δεν ταιριάζουν σε χώρα που είναι απόλυτα δεμένη με τις πολιτικές του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ. Η πρώτη θα είναι η πρώτη επίσκεψη Σοβιετικού Υπουργού εξωτερικών στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 1956. Στη συνέχεια η Κυβέρνηση θα αρνηθεί να υποστηρίξει την Αγγλογαλλική επέμβαση στο Σουέζ¹⁶³ τον Οκτώβριο του 1956. Και τέλος ο Πρωθυπουργός θα επισκεφτεί την Γιουγκοσλαβία τον Δεκέμβριο του 1956 προκειμένου να αναθερμανθούν οι σχέσεις Γιουγκοσλαβίας-Ελλάδας¹⁶⁴.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η Κυβέρνηση Καραμανλή προσπάθησε να αλλάξει στάση στον τομέα της Εξωτερικής πολιτικής. Σίγουρα σημαντικό ρόλο σε αυτή την αλλαγή στάσης δεν έπαιξαν ρόλο οι απόψεις του Προέδρου της ΕΔΑ αλλά η εκτόπιση του αρχιεπισκόπου Μακάριου της Κύπρου στις Σευχέλλες και οι μεγάλες διαδηλώσεις που έγιναν στην Ελλάδα για το Κυπριακό. Ωστόσο η αλλαγή αυτή είναι αρκετή για να επιβεβαιώσει για μια ακόμα φορά την διορατικότητα του Γιάννη Πασαλίδη, αλλά και όλα εκείνα τα σημαντικά πολιτικά αισθητήρια που τον διέκριναν.

Το επόμενο διάστημα και συγκεκριμένα στις 15 με 17 Ιουλίου 1956 θα πραγματοποιηθεί η Α΄ Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ. Η συνδιάσκεψη θα είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός για την πορεία του κόμματος, καθώς θα γίνει από τα μέλη της μια αναδρομή στην πορεία του κόμματος, θα εντοπισθούν λάθη και θα τεθούν νέοι

¹⁶³ Η απόφαση του Αιγύπτιου πρωθυπουργού Γκαμάλ Άμπντελ Νάσερ να κρατικοποιήσει την διώρυγα του Σουέζ είχε ξεσηκώσει τότε θύελλα αντιδράσεων σε όλο τον κόσμο

¹⁶⁴ *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 196

στόχοι. Σημαντικό κομμάτι της συνδιάσκεψης θα είναι και η και η αλλαγή τακτικής του ΚΚΣΕ μετά το θάνατο του Στάλιν, αλλά και οι αποφάσεις της 6^{ης} ολομέλειας του ΚΚΕ και πως αυτές επηρεάζουν την τακτική της ΕΔΑ.

Παράλληλα θα γίνουν εκτενείς συζητήσεις για διάφορα θέματα όπως η σχέσεις της ΕΔΑ με τα κόμματα του Κέντρου, η ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική, η ελληνική οικονομία, η αυτοδιοίκηση, θέματα που αφορούν τους εργατοϋπαλλήλους, τους αγρότες, τους επαγγελματιοβιοτέχνες, τις γυναίκες, την παιδεία και τη νεολαία.

Η πολιτική απόφαση που θα πάρει η συνδιάσκεψη θα είναι ότι για να πετύχει η Εθνική Δημοκρατική Αλλαγή θα πρέπει να συγκεντρωθούν και να συνεργαστούν όλες οι δημοκρατικές δυνάμεις. Παράλληλα κρίνεται η ανάγκη χάραξης μια συγκεκριμένης εξωτερικής πολιτικής που θα επιδιώκει την ανεξαρτησία του κράτους κατά τα πρότυπα άλλων κρατών όπως οι Ινδίες, η Αίγυπτος και Γιουγκοσλαβία. Παράλληλα τονίστηκε ότι πρέπει να βρεθεί μια ισορροπία στις σχέσεις τη χώρας με το ΝΑΤΟ, χωρίς αυτές να εμποδίζουν τις σχέσεις με άλλες χώρες όπως η Σοβιετική Ένωση. Επίσης κρίθηκε σημαντικό να διευρυνθούν οι σχέσεις και με χώρες του αντιαποικιακού στρατοπέδου, προκειμένου να προωθηθεί καλύτερα το θέμα του Κυπριακού. Επιπρόσθετα, επισημάνθηκαν τα λάθη της περιόδου 1951-54, ενώ τονίστηκε και η ανάγκη να διαμορφωθεί στην ΕΔΑ μια καινούρια νοοτροπία πλατύτητας και δημοκρατικότητας, ώστε να συσπειρωθούν στις τάξεις της τα καλύτερα μέλη όλων των κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων¹⁶⁵.

Αυτό που είναι άξιο παρατήρησης είναι ότι αν κάποιος μελετήσει διεξοδικά τον λόγο του Πασαλίδη στη Βουλή για τις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης, τα βασικά σημεία του συνεδρίου αλλά και τις αποφάσεις που εν τέλει πάρθηκαν, θα διαπιστώσει πολλές ομοιότητες αν όχι ταύτιση. Παραθέτω αυτήν την παρατήρηση, καθώς η ταύτιση αυτή αποδεικνύει είτε την απήχηση που είχαν τα λόγια του Πασαλίδη στα στελέχη της ΕΔΑ, είτε τη διορατικότητα που διέκρινε τον πραγματικά καταλληλότερο άνθρωπο για την ηγεσία της ΕΔΑ.

Το σημαντικότερο όμως στοιχείο σχετικά με την Α΄ Πανελλαδική Συνδιάσκεψη είναι ότι με την εκλογή της νέας ΔΕ, ουσιαστικά παραμερίζεται ο χαρακτήρας της ΕΔΑ ως συνασπισμός κομμάτων και ότι υπάρχει πλέον μια κομματική αυτοτέλεια. Ο όρος συνασπισμός υποδηλώνει πλέον την πολυμέρεια και την ευρύτητα των πολιτικών καταβολών.

---

¹⁶⁵ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 423-425

Το 1957 θα είναι η χρονιά που θα αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση για τον Καραμανλή, καθώς μια σειρά γεγονότων θα οδηγήσει σιγά σιγά στις εκλογές του 1958. Από το Δεκέμβριο του 1956 αλλά και μέσα στο 1957 θα αρχίσουν να βγαίνουν στο φως μιας σειρά από σκάνδαλα όπως αυτό του Σισμανογλείου Νοσοκομείου¹⁶⁶ ή αυτό το «βραχωδών οικοπέδων»¹⁶⁷, τα οποία θα χρησιμοποιήσει το Κέντρο προκειμένου να φθείρει την εικόνα του Καραμανλή στο ευρύ κοινό.

Στο χώρο του Κέντρου οι δύο βασικοί πρωταγωνιστές, ο Γ. Παπανδρέου και ο Σ. Βενιζέλος αποφασίζουν για μια ακόμα φορά να συνεργαστούν προκειμένου να ενώσουν υπό τη σκέπη τους το Κέντρο, κρατώντας την ΕΔΑ έξω από αυτή τη συμμαχία. Έτσι στις 28 Φεβρουαρίου ανακοινώνεται και επίσημα ότι στο ΦΔΕ επικρατεί το σύστημα της δυαρχίας με επικεφαλής τους Βενιζέλο και Παπανδρέου.

Το Μάρτιο το ΔΚΕΛ θα ανοίξει ένα ακόμα μέτωπο για την Κυβέρνηση αρχίζοντας πιέσεις για την απελευθέρωση όλων των πολιτικών κρατουμένων και για την παροχή γενικής αμνηστίας με στόχο την ειρήνευση του κράτους. Στον ίδιο δρόμο κινείται και η ΕΔΑ η οποία ζητά την κατάργηση του νόμου περί κατασκοπίας (Α.Ν. 375) αλλά και του νόμου Α.Ν 509 με το αίτημα για νομιμοποίηση του ΚΚΕ. Ωστόσο η Κυβέρνηση Καραμανλή θα ξεγλιστρήσει καθώς ο πρωθυπουργός θα ζητήσει την άποψη των κομμάτων του Κέντρου και εκεί ο Γ. Παπανδρέου δε θα στηρίξει τους παλιούς του συμμάχους.

Στις 27 Απριλίου 1957 ο Κ. Καραμανλής και ο εκπρόσωπος του προέδρου Αιζενχάουερ θα ανακοινώσουν την προσχώρηση της Ελλάδας στο δόγμα Αιζενχάουερ. Η αντιπολίτευση καταγγέλλει την Κυβέρνηση ότι εκχωρεί κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας, ενώ ο Πασαλίδης θα δηλώσει:

«Η υπαγωγή της χώρας μας στο δόγμα Αιζενχάουερ που επιδιώκει τη συντριβή του ανταποικιακού κινήματος στη Μέση Ανατολή την φέρνει σε ολοκληρωτική αντίθεση με τους αραβικούς λαούς και κυρίως με την Αίγυπτο και τη Συρία οι οποίοι είναι πολύτιμοι σύμμαχοί μας στον αγώνα για την απελευθέρωση της Κύπρου»¹⁶⁸.

Τον Ιούνιο του 1957 η ΕΔΑ θα έχει μια ανυπολόγιστη απώλεια. Ο Στρατηγός Στέφανος Σαράφης θα σκοτωθεί σε ηλικία 66 ετών. Ο Αμερικανός επισμηνίας Μάριο Μουζάλι θα χτυπήσει θανάσιμα τον λαοφιλή στρατηγό. Για πολλούς ο θάνατος του

¹⁶⁶ Βλ. Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 12 (1994), σ.79

¹⁶⁷ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 516

¹⁶⁸ Βλ. Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 12 (1994), σ.82

Σαράφη δεν ήταν ατύχημα αλλά δολοφονία πράγμα που δεν αποδείχτηκε ποτέ. Για τον Πασαλίδη, ο θάνατος του Σαράφη ήταν μια μεγάλη απώλεια καθώς τους έδενε μακροχρόνια αλληλοεκτίμηση και φιλία.

Στις 17 Ιουλίου θα παραιτηθεί για αδιευκρίνιστους λόγους ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Α. Αποστολίδης, ο οποίος θα είναι πρώτη από μια σειρά αποχωρήσεων που θα ακολουθήσουν και θα οδηγήσουν στην απώλεια της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.

Τον Νοέμβριο του 1957 ο βασιλιάς Παύλος θα προσεγγίσει τον Καραμανλή υποδεικνύοντάς του μια συνεννόηση με τον Γ. Παπανδρέου πάνω στο θέμα του εκλογικού νόμου. Ο εκλογικός νόμος με βάση τον οποίο θα διεξάγονταν οι προσεχείς εκλογές, ήταν ένα θέμα που απασχολούσε τόσο το παλάτι όσο και τους Αμερικάνους. Συγκεκριμένα, η CIA με την έγκριση της αμερικανικής πρεσβείας κατασκεύασε ένα εκλογικό σύστημα που εξασφάλιζε ευρύτερη υποκλοπή ψήφων. Κατά την έκφραση ενός ανωτέρου υπαλλήλου της πρεσβείας:

«θα ήταν ασυγχώρητο να επαναληφθεί το σφάλμα του 1956 τότε που η Δεξιά γλίτωσε από του Χάρου τα δόντια»¹⁶⁹.

Η σύνταξη του σχετικού νόμου έγινε σε μυστική συνεννόηση ΕΡΕ-Παπανδρέου¹⁷⁰. Βασικός σκοπός ήταν η ελάττωση της κοινοβουλευτικής δύναμης της ΕΔΑ και η προώθηση του δικομματισμού ΕΡΕ-Κεντρώοι¹⁷¹. Στις 27 Φεβρουαρίου ο Καραμανλής θα παρουσιάσει το σχέδιο νόμου στην κοινοβουλευτική του ομάδα η οποία θα τον, υποστηρίξει έχοντας όμως κάποιες απώλειες. Οι βουλευτές Γ. Ράλλης και Π. Παπαληγούρας θα διαφωνήσουν έντονα με τον Καραμανλή και θα παραιτηθούν από το κόμμα¹⁷².

Το νομοσχέδιο θα έρθει στη Βουλή προς ψήφιση την 1^η Μαρτίου 1958 κα θα περάσει. Ωστόσο, την ίδια μέρα, 13 βουλευτές της ΕΡΕ θα άρουν την εμπιστοσύνη τους προς την Κυβέρνηση με αποτέλεσμα ο Καραμανλής να χάσει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ο επικεφαλής της ΕΠΕΚ Σ. Παπαπολίτης θα προσφερθεί να στηρίξει τον Καραμανλή με τους 14 βουλευτές του αλλά ο Καραμανλής θα επιλέξει να παραιτηθεί και να ζητήσει από τον βασιλιά υπηρεσιακή Κυβέρνηση που

¹⁶⁹ Γ. Κάτρη, *Η Γέννηση του Νεοφασισμού-Ελλάδα 1960-1970*, Αθήνα 1974, σ. 54

¹⁷⁰ Σ. Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα*, τ. 3, σ. 296

¹⁷¹ Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 64

¹⁷² *Ιστορία του ελληνικού Έθνους*, τ. 16 (1978), σ. 197

θα οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές. Έτσι στις 5 Μαρτίου 1956 θα ορκιστεί η υπηρεσιακή Κυβέρνηση Γεωργακόπουλου.

Τις επόμενες μέρες θα γίνει πάλι συζήτηση για τον νέο εκλογικό νόμο καθώς υπήρχε πλήθος αντιδράσεων. Χαρακτηριστική είναι η φράση του προέδρου της ΕΔΑ Γιάννη Πασαλίδη που θα πει:

«όσοι έσκαψαν το λάκκο της ΕΔΑ θα πέσουν μέσα οι ίδιοι γιατί ο λαός θα αντιδράσει κατά του εκλογικού αυτού τερατουργήματος και θα ανατρέψει τα σχέδιά τους»¹⁷³.

Ο προεκλογικός αγώνας των κομμάτων πραγματοποιήθηκε μέσα σε ένα περίεργο κλίμα λόγω των εξελίξεων στο Κυπριακό αλλά και λόγω της διαμάχης που είχε ξεσπάσει για το θέμα της εγκατάστασης πυραυλικών συστημάτων του ΝΑΤΟ στην Ελλάδα. Τέλος, ημέρα των εκλογών ορίστηκε η 11^η Μαΐου 1958. Κατά τον προεκλογικό αγώνα παρατηρήθηκε τεράστιος ενθουσιασμός για τις ομιλίες της ΕΔΑ ακόμα και σε περιοχές που δεν ήταν δημοφιλής τα προηγούμενα χρόνια. Εκτός όμως από την κοσμοσυρροή, άλλο ένα σημαντικό στοιχείο ήταν ότι τα ημερήσια φύλλα της «Αυγής» είχαν φτάσει τις 70.000

Όλα αυτά τα ενθαρρυντικά στοιχεία ήρθαν να επιβεβαιώσουν και τα αποτελέσματα της εκλογικής διαδικασίας:

ΕΡΕ	41,16%	171 Έδρες
ΕΔΑ	24,42%	79 Έδρες
Κόμμα Φιλελευθέρων	20,67%	36 Έδρες
ΠΑΔΕ	10,67%	10 Έδρες
Ένωση Λαϊκού κόμματος	2,94%	4 Έδρες

Επτά χρόνια μετά την ίδρυσή της, η ΕΔΑ, κατάφερε να πετύχει ένα όνειρο, να φέρει στο προσκήνιο την Αριστερά και να την καταστήσει όχι απλώς μια σημαντική δύναμη, αλλά αξιωματική αντιπολίτευση. Μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων ο εμβληματικός αρχηγός της ΕΔΑ θα δηλώσει:

«Η ΕΔΑ θα καταβάλει κάθε προσπάθεια να ανταποκριθεί στην τιμητική εντολή του Λαού και να μην διαψεύσει τις Ελπίδες που στηρίζει σε αυτήν το έθνος... Από την υπεύθυνη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης απευθύνουμε στον λαό μήνυμα

¹⁷³ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 521

αισιοδοξίας. Με τις προσπάθειες όλων των πατριωτών είναι δυνατόν να ανατείλουν καλύτερες μέρες για την Ελλάδα»¹⁷⁴.

Η μόνη κακιά είδηση για την ΕΔΑ ήταν η δολοφονική επίθεση τρομοκρατών στον εκλογικό αντιπρόσωπο της ΕΔΑ Γιάννη Θωμόπουλο στην Κατερίνη¹⁷⁵. Δυστυχώς όμως η δολοφονική επίθεση αυτή δεν θα είναι απλά ένα ατυχές γεγονός θα είναι η αρχή μιας ανελέητης καταδίωξης της Αριστεράς, σχεδόν μια δεκαετία μετά τη λήξη του εμφυλίου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι από το Μάιο μέχρι τον Νοέμβριο του 1958 θα εκτοπιστούν στον Αϊ-Στράτη 170 αριστεροί¹⁷⁶ ανάμεσα στους οποίους και στελέχη της ΕΔΑ¹⁷⁷. Δυστυχώς η άνοδος της ΕΔΑ θα ενεργοποιήσει τις παρακρατικές και παραστρατιωτικές οργανώσεις που η δράση τους ήταν ουσιαστικά ανεξέλεγκτη και που εννιά χρόνια μετά οδήγησαν τη χώρα στη δικτατορία.

Ωστόσο ο Πασαλίδης δεν θα πτοηθεί από αυτά και θα είναι μαχητικός μέσα στο κοινοβούλιο. Χαρακτηριστική είναι η ομιλία του επί των προγραμματικών δηλώσεων της Κυβέρνησης τον Ιούνιο του 1958. Ο Πασαλίδης θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση ότι επιστρέφει πάλι σε παλιές πρακτικές προκειμένου να καταδιώξει την ΕΔΑ. Παράλληλα θα προειδοποιήσει την Κυβέρνηση ότι η ΕΔΑ είναι αξιωματική αντιπολίτευση που έχει πλήρη επίγνωση του έργου της.

Όμως η Κυβέρνηση δεν σταμάτησε εκεί τα καταπιεστικά μέτρα κατά της Αριστεράς. Η προκλητική στάση της ΕΡΕ κορυφώθηκε¹⁷⁸ όταν ανακοίνωσε τη σύλληψη του αρχισυντάκτη της Αυγής Μανώλη Γλέζου στις 5 Δεκεμβρίου 1958. Ο Γλέζος θα συναντηθεί με τον γραμματέα του ΚΚΕ Κώστα Καλογιάννη, ο οποίος είχε έρθει παράνομα στη χώρα. Η συνάντηση αυτή θα γίνει αντιληπτή από την Ασφάλεια η οποία θα προβεί στη σύλληψη του Γλέζου¹⁷⁹.

Παράλληλα με όλες αυτές τις εξελίξεις όλο το καλοκαίρι η Κυβέρνηση είχε να ασχοληθεί και με τα νέα δεδομένα του Κυπριακού καθώς είχε εκδοθεί το σχέδιο

¹⁷⁴ Γ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 133

¹⁷⁵ Γ Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 69

¹⁷⁶ Νούμερο υπερβολικά μεγάλο αν σκεφτεί κανείς ότι την προηγούμενη πενταετία είχαν εκτοπιστεί συνολικά 81 άτομα. Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 256

¹⁷⁷ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 572

¹⁷⁸ Η Σύλληψη το Γλέζου αποτελεί τη Κορύφωση καθώς το προηγούμενο διάστημα είχαν εκτοπιστεί υποψήφιοι βουλευτές της ΕΔΑ, δημοτικοί σύμβουλοι Δημοσιογράφοι, Συνδικαλιστές αι οπαδοί της ΕΔΑ

¹⁷⁹ Π. Δημητρίου, *Εκ βαθέων*, Αθήνα 1997, σ. 225

Μακμίλαν¹⁸⁰ για την επίλυση του Κυπριακού. Η στάση της ΕΔΑ είναι αρνητική και μάλιστα ο Πασαλίδης θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση:

«Η απάντηση της Κυβέρνησης στο αγγλικό σχέδιο αποτελεί συνέχεια και συνέπεια της όλης εξωτερικής της πολιτικής και ιδιαίτερα του Κυπριακού. Διότι απορρίπτει μεν το αγγλικό σχέδιο αλλά τυπικά εγκαταλείπει το πανεθνικό αίτημα της Αυτοδιάθεσης»¹⁸¹.

Το επόμενο διάστημα ο Πασαλίδης θα είναι πιο σκληρός στη κριτική του απέναντι στους χειρισμούς της Κυβέρνησης σε σχέση με το Κυπριακό όπως φαίνεται από την ομιλία του στη Βουλή στις 12 Δεκεμβρίου 1959:

«Οφείλω να είπω, ότι μετά την χθεσινήν έκθεσιν της κυβερνητικής πολιτικής, μου ενισχύθηκε η πεποίθησις, ότι το Κυπριακόν διατρέχει τον έσχατον των κινδύνων, όχι από την δράσιν των Άγγλων και των Τούρκων, αλλα από την συνθηκολόγον και ηττοπαθή νοοτροπίαν από την οποίαν αθεράπευτα κατέχεται η κυβέρνησις»¹⁸².

Στα τέλη Φεβρουαρίου θα αρχίσει στη Βουλή η συζήτηση για τη συμφωνία Ζυρίχης Λονδίνου¹⁸³. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης θα εκφράσουν έντονη δυσαρέσκεια και θα κάνουν έντονη κριτική στην Κυβέρνηση και στις επιλογές της για το Κυπριακό. Χαρακτηριστική θα είναι η στάση του βουλευτή της ΕΔΑ Ηλ. Μπρεδήμα ο οποίος θα πει:

«Μεγάλος ένοχος είναι παράγων έξω του κοινοβουλίου ευρισκόμενος που κινείται παρασκηνιακώς, τα πάντα εποπτεύων και τα πάντα κινών».

Ωστόσο η συνθήκη θα περάσει από τη Βουλή, παρά τις έντονες αντιδράσεις, με 170 ψήφους υπέρ και 118 κατά¹⁸⁴.

Στις 5 Απριλίου 1959 είναι να διεξαχθούν οι δημοτικές εκλογές και η Κυβέρνηση Καραμανλή έχει ως στόχο τη μείωση της δύναμης της ΕΔΑ με κάθε θεμιτό ή αθέμιτο τρόπο. Σε αυτή την προσπάθεια της Κυβέρνησης, θα συνδράμει και ο αμερικανικός παράγοντας ο οποίος και αυτός έχει ανησυχήσει με την άνοδο της ΕΔΑ και για το λόγο αυτό θα επεξεργαστεί συγκεκριμένα σχέδια δράσης, που θα

¹⁸⁰ Βλ. Π. Μ. Δίγκλη, *Πικρές Αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004*, Αθήνα 2006, σ. 98-100 και Χ. Οικονομίδη, *Η απομυθωποιημένη ιστορία του Κυπριακού*, Λευκωσία 2008, σ. 164-165

¹⁸¹ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 583

¹⁸² Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 141

¹⁸³ Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσας, *Ιστορία των χαμένων ευκαιριών*, Αθήνα 1982, τ. 2, σ. 271-293

¹⁸⁴ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 600

ενεργοποιήσουν τα μη κομμουνιστικά στοιχεία ώστε να μην κερδίσουν έδαφος οι κομμουνιστές¹⁸⁵.

Η ΕΔΑ φιλοδοξεί να δώσει πολιτικό χρώμα στις εκλογές, πράγμα όμως που δεν θέλει η ΕΡΕ και για τον λόγο αυτόν θα προχωρήσει στην ψήφιση ενός εκλογικού νόμου προκειμένου να απομονωθεί η συμπαγής δύναμη της Αριστεράς. Η ΕΔΑ θα προσπαθήσει να πετύχει μια ενότητα όλων των αντικυβερνητικών δυνάμεων, πράγμα που η Κυβέρνηση Καραμανλή θα προσπαθήσει να εμποδίσει. Για τον λόγο αυτόν έχει επιλεγεί ένα εκλογικό σύστημα αναλογικής, το οποίο δίνει ευκαιρία εκλογής και στα μικρά κόμματα προκειμένου αυτά να μην έχουν λόγο να συνεργαστούν με την ΕΔΑ¹⁸⁶.

Ωστόσο η Κυβέρνηση δεν έμεινε μόνο στους νόμιμους τρόπους, καθώς κατά την προεκλογική περίοδο θα ξεκινήσει μια μαζική καταδίωξη εναντίον της Αριστεράς και της ΕΔΑ. Θα υπάρξει μια πρωτοφανή προεκλογική βία με συνεχείς συλλήψεις, απαγόρευση συγκεντρώσεων, κλήσεις στην Ασφάλεια και άλλα. Αποτέλεσμα αυτής της βίας θα είναι να περιοριστεί σημαντικά, στην επαρχία αλλά και στους περιφερειακούς δήμους της πρωτεύουσας, η δημοτική επιρροή που είχε αποκτήσει η ΕΔΑ από τις εκλογές του 1954.

Έτσι η ΕΔΑ θα χάσει σημαντικούς και μεγάλους περιφερειακούς δήμους όπως η Λάρισα, η Πάτρα, ο Βόλος και η Καβάλα. Θα καταφέρει να κερδίσει, έστω και οριακά, μόνο στον δήμο της Μυτιλήνης. Στη Θεσσαλονίκη πρώτη θα έρθει η ΕΡΕ με ποσοστό 48,9% ενώ ο υποψήφιος της ΕΔΑ Ι. Παπαηλιάκης θα πάρει το 46,3%. Ωστόσο ο Παπαηλιάκης θα καταφέρει να εκλεγεί δήμαρχος καθώς τον στήριξαν οι δημοτικοί σύμβουλοι άλλου κεντρικού κόμματος. Κάτι αντίστοιχο έγινε και στον Πειραιά όπου ο υποψήφιος της ΕΔΑ Π. Ντεντιδάκης θα καταλάβει το 43,6% έναντι του υποψηφίου της ΕΡΕ (45,4%) αλλά θα εκλεγεί Δήμαρχος γιατί και αυτόν τον στήριξαν οι κεντρικοί δημοτικοί σύμβουλοι. Στο δήμο της Αθήνας θα εκλεγεί ο φιλελεύθερος Α. Τσουκαλάς τον οποίο στήριξε και η ΕΔΑ, με ποσοστό 39,8%¹⁸⁷. Τα αποτελέσματα των εκλογών της αυτοδιοίκησης είχαν κάποια θετικά στοιχεία για την ΕΔΑ ωστόσο ήταν εμφανές ότι οι πιέσεις της Δεξιάς έπιασαν τόπο.

Στα τέλη Νοεμβρίου του 1959 θα πραγματοποιηθεί στην Αθήνα το Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΔΑ στο οποίο θα συμμετέχουν συνολικά 355 σύνεδροι από

¹⁸⁵ Α. Παπαγελάς, *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, Αθήνα 1997, σ. 64

¹⁸⁶ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 640

¹⁸⁷ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 259

όλη την Ελλάδα¹⁸⁸. Την έναρξη των εργασιών θα κηρύξει ο στρατηγός Αυγερόπουλος εκ μέρους της Δ.Ε. Στο συνέδριο παραβρέθηκαν επίσης σημαντικοί πολιτικοί της Αριστεράς, όπως ο Η. Τσιριμώκος, πρυτάνεις, τέως βουλευτές, εκπρόσωποι της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών, καθώς και αντιπροσωπεία της Νεολαίας.

Στο συνέδριο όμως κλήθηκαν να παραστούν και επιφανείς πολιτικοί, πνευματικοί και συνδικαλιστικοί παράγοντες του προοδευτικού κινήματος διαφόρων χωρών, όπως ο βραβευμένος με Νόμπελ Ειρήνης, πρόεδρος του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης Τζων Μπέρναλ, ο Γάλλος πρώην υπουργός Πιέρ Κοτ αλλά και ο μεγάλος συγγραφέας Λουί Αραγκόν. Δυστυχώς όμως η Κυβέρνηση Καραμανλή θα απαγορέψει την είσοδό τους και θα αρνηθεί να θεωρήσει τα διαβατήριά τους.

Η αντίδραση του Πασαλίδη θα είναι άμεση καθώς η επιθετική στάση της Κυβέρνησης είχε αγανακτήσει ακόμα και αυτόν τον ήρεμο άνθρωπο.

«Διαμαρτηρόμεθα κατά τον πλέον έντονο τρόπο δια την καταπληκτικήν, εκθέτουσα δεινότητα την χώραν, και αντίθετον προς τα πάγια διεθνή πολιτικά έθιμα, άρνησιν της κυβερνήσεως να θεωρήσει διαβατήρια σε επίσημους προσκεκλημένους του συνεδρίου ΕΔΑ εξ όλων των χωρών της Ανατολής και της Δύσεως, κορυφαίων της παγκοσμίου πολιτικής, πνευματικής, κοινωνικής και συνδικαλιστικής ζωής. Καταγγέλομεν δημόσια την ενέργειαν αυτήν αποτελούσαν το αποκορύφωμα των αυθαιρεσιών και παρανομιών δι ων η κυβέρνησις επεχείρησε να παρεμποδίσει το Συνέδριον του μεγαλύτερου κόμματος της αντιπολιτεύσεως»¹⁸⁹.

Ο Πασαλίδης ως πρόεδρος του κόμματος θα είναι ο πρώτος που θα ανέβει στο βήμα και θα κάνει μια μακροσκελή ομιλία αναφερόμενος σε όλα τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά θέματα που απασχολούσαν την χώρα. Αρχικά ο Πασαλίδης θα μιλήσει για την κρίσιμη οικονομική κατάσταση της χώρας, η οποία προωθεί την εξάρτηση από τα ξένα μονοπώλια, καθώς η Κυβέρνηση έχει γίνει όργανο του μονοπωλιακού κεφαλαίου έχοντας εμμονή στην μονόπλευρη πρόσδεση. Στη συνέχεια θα ανοίξει το θέμα του Ψυχρού πολέμου και το μεγάλο πρόβλημα της ειρήνης. Έπειτα ο Πασαλίδης θα αναφερθεί και στο Κυπριακό αλλά και για την πολιτική των διωγμών που έχει υιοθετήσει και πάλι, η Κυβέρνηση. Επόμενο θέμα που θα θίξει ο Πασαλίδης, θα είναι οι αγώνες που έδωσε το λαϊκό κίνημα τα τρία τελευταία χρόνια. Στη συνέχεια,

¹⁸⁸ ΕΔΑ, *Το Α΄ Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ 28-11 έως 2-12-1958 εισηγήσεις αποφάσεις*, Αθήνα 1960, σ. 3

¹⁸⁹ ΕΔΑ, *Το Α΄ Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ 28-11 έως 2-12-1958 εισηγήσεις αποφάσεις*, Αθήνα 1960, σ. 11

θα αναφερθεί στις συνέπειες της πολιτικής υποτέλειας και της συνέχισης της κρίσης και θα τις αναλύσει για όλες τις κοινωνικές ομάδες από τους αγρότες μέχρι την εθνική αστική τάξη. Συνοψίζοντας ο Πασαλίδης θα αναφερθεί στη γενική γραμμή της ΕΔΑ¹⁹⁰.

Επίσης χαρακτηριστικά θα είναι τα λόγια του όπως τα φιλοξένησε η «Αυγή» στις 29 Νοεμβρίου 1959.

«Μας κατηγορούν, αυτοί, που πάντοτε εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ξένων και της οικονομικής ολιγαρχίας. Μας κατηγορούν ότι παίρνουμε έξωθεν κατευθύνσεις ότι είμεθα αιχμάλωτοι ενώ αυτοί είναι αδέσμευτοι! Τους απαντάμε ότι δεν είμαστε αιχμάλωτοι κανενός ξένου κράτους. Αλλά είμαστε πράγματι αιχμάλωτοι της αγάπης μας για το λαό και για την ειρήνη!».

Κλείνοντας το συνέδριο, την τελευταία ημέρα των εργασιών του, θα πραγματοποιηθεί η εκλογή της νέας Δ. Ε. του κόμματος. Πριν από αυτό, οι σύνεδροι θα εκλέξουν παμψηφεί τον Γιάννη Πασαλίδη για πρόεδρο του κόμματος, πράγμα που αποδεικνύει την καταλληλότητα του προσώπου που ηγούνταν των αγώνων της ΕΔΑ, αλλά και την βαθιά εκτίμηση όλων των στελεχών της ΕΔΑ προς το πρόσωπο του. Τέλος, ο Πασαλίδης θα προτείνει την εκλογή του Μανώλη Γλέζου στη ΔΕ της ΕΔΑ, ο οποίος μάλιστα είχε στείλει με τηλεγράφημα, μέσα από τις φυλακές, χαιρετισμό που εκφωνήθηκε στην αρχή του Συνεδρίου¹⁹¹.

Το 1960 ήταν χρόνος όξυνσης των πολιτικών παθών. Στις 1 Απριλίου 1960 η ΕΔΑ κατέθεσε πρόταση δυσπιστίας κατά της Κυβέρνησης Καραμανλή, κατηγορώντας τη για το σύνολο της πολιτικής της ως «αυταρχικό» και «φατριαστικό». Το κλίμα του εμφυλίου κυριάρχησε στη Βουλή και η Κυβέρνηση δια του αντιπροέδρου της Π. Κανελλόπουλου απηύθυνε έντονη προειδοποίηση προς την Αριστερά. Η δήλωση Κανελλόπουλου φανέρωσε και επίσημα την αυταρχική διάθεση του συντηρητικού χώρου απέναντι στην Αριστερά 11 χρόνια μετά τη λήξη του Εμφυλίου¹⁹².

Αγνοώντας τις κυβερνητικές απειλές, ο πρόεδρος της ΕΔΑ Γιάννης Πασαλίδης θα δηλώσει στο κοινοβούλιο, ότι η ΕΔΑ από την ίδρυσή της αγωνίζεται για την ύφεση και την ειρήνη. Η ύφεση παρατηρεί, δε σημαίνει αλλαγή των καθεστώτων,

¹⁹⁰ ΕΔΑ, *Το Α΄ Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ 28-11 έως 2-12-1958 εισηγήσεις αποφάσεις*, Αθήνα 1960, σ. 19-77

¹⁹¹ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 708

¹⁹² Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 12 (1994), σ.98

αλλά ανάπτυξη των οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων¹⁹³ μεταξύ των κρατών, ασχέτως των καθεστώτων που έχουν. Ο Πασαλίδης θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση ότι καλλιεργεί την οξύτητα και χρησιμοποιεί το ραδιόφωνο για να διαβάλει τους πολιτικούς της αντιπάλους. Ο Πασαλίδης θα στρέψει τα πυρά του εναντίον του υφυπουργού Εσωτερικών, που οδηγεί τη χώρα σε ένα νέο Μεσαίωνα. Ζητάει τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ και να σταματήσει η «κατασκοπολογία». Τέλος ο πρόεδρος της ΕΔΑ υποστηρίζει ότι η Κυβέρνηση είναι προϊόν του ψυχρού πολέμου με τη συνέχιση του οποίου συνδέει την επιβίωσή της¹⁹⁴.

Το επόμενο διάστημα θα υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της χώρας οι οποίες θα παίξουν αργότερα σημαντικό ρόλο στις εκλογές του 1961. Συγκεκριμένα στο χώρο του Κέντρου θα υπάρξει ένας κατακερματισμός των δυνάμεων πράγμα που θα ευνοήσει την αύξηση της δύναμης της ΕΔΑ.

Μετά τις εξελίξεις στον χώρο του Κέντρου, άρχισε να τίθεται το θέμα της διενέργειας πρόωρων εκλογών και συνακόλουθα το θέμα του εκλογικού συστήματος, με στόχο το δραστικό περιορισμό της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης της ΕΔΑ. Ο Κ. Καραμανλής είχε ήδη ενημερώσει από τον Ιανουάριο του 1961 ότι τον Μάρτιο θα άρχιζαν οι συζητήσεις για τον νέο εκλογικό νόμο. Οι Αμερικάνοι που έχουν ως στόχο την επιβολή ενός δικομματισμού από «εθνικά» κόμματα, πιέζουν για το σύστημα των «συγγενών κομμάτων». Βολιδοσκοπούνται οι ηγέτες του Κέντρου και ιδιαίτερα ο Γ. Παπανδρέου. Ωστόσο ο τελευταίος αρνείται έναν τέτοιο εκλογικό νόμο.

Η ΕΔΑ που γνωρίζει το παρασκήνιο παρεμβαίνει μέσω των δηλώσεων του προέδρου της Γιάννη Πασαλίδη στις 17 Μαρτίου 1961. Ο Πασαλίδης καλεί το λαό και τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης να αναλάβουν χωρίς καθυστέρηση πρωτοβουλία, προκειμένου να εξασφαλισθεί έγκαιρα η διεξαγωγή ελεύθερων και δημοκρατικών εκλογών. Ο Πρόεδρος της ΕΔΑ υποστηρίζει ότι αποδείχθηκε πως η Κυβέρνηση αποκρούει την αναλογική, γιατί προεξοφλεί ως βέβαιη τη συντριβή της και ότι προχωράει στην προπαρασκευή εκλογικού πραξικοπήματος με την επιβολή του συστήματος των «Συγγενών Κομμάτων»¹⁹⁵.

Ωστόσο το σύστημα των «Συγγενών Κομμάτων» δε θα γίνει δεκτό από τις δυνάμεις του Κέντρου και έτσι ο πρωθυπουργός θα καταθέσει στη Βουλή, στις 5

¹⁹³ Η ΕΔΑ θα κατηγορήσει για μια ακόμα φορά την Κυβέρνηση ότι εμμένει σε ψυχροπολεμικές ιδεοληψίες και ζημιώνει έτσι οικονομικά τη χώρα αφού δεν συνάπτει εμπορικές σχέσεις με τις σοσιαλιστικές χώρες

¹⁹⁴ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 770

¹⁹⁵ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 119

Μαΐου 1961, νομοσχέδιο με το οποίο πρότεινε εκλογές όχι με το πλειοψηφικό αλλά με την ενισχυμένη αναλογική.

Στις 19 Σεπτεμβρίου ο Γ. Παπανδρέου ανακοινώνει την ενοποίηση των κεντρικών κομμάτων και την ίδρυση της «Ένωσης Κέντρου». Στην ΕΚ θα συνασπισθούν όλες οι δυνάμεις που βρισκόντουσαν ανάμεσα στην ΕΡΕ και την ΕΔΑ, και έτσι η ΕΚ θα πάρει τη μορφή ενιαίου κόμματος με πρόεδρο τον Γεώργιο Παπανδρέου. Ως ένας συνδυασμός προσωπικοτήτων από όλο το πολιτικό φάσμα της εποχής από τη Δεξιά μέχρι την Αριστερά, η ΕΚ αποτέλεσε μια συνεργασία προσωπικοτήτων και τοπικών παραγόντων, κύριος σκοπός των οποίων ήταν η απομάκρυνση της Δεξιάς από την εξουσία. Την επόμενη ακριβώς μέρα θα παραιτηθεί η Κυβέρνηση Καραμανλή και την ίδια μέρα θα ορκιστεί η Υπηρεσιακή Κυβέρνηση Δόβα και θα οριστούν οι εκλογές για τις 29 Οκτωβρίου 1961.

Λίγες μέρες όμως πριν τη δημιουργία της ΕΚ και την παραίτηση της Κυβέρνησης, θα πραγματοποιηθεί στη Βουλή ίσως η πιο σημαντική συζήτηση καθώς θα δώσει ουσιαστικές πληροφορίες για το τι έμελλε να επακολουθήσει τους επόμενους μήνες αν όχι τα επόμενα χρόνια. Στις 16 Σεπτεμβρίου, η αντιπροσωπεία της ΕΔΑ θα παρουσιάσει στη Βουλή ένα σχέδιο το οποίο έφτασε στα χέρια της, σχετικά με τις επικείμενες εκλογές στις οποίες προβλεπόταν μια εκτεταμένη άσκηση βίας και νοθείας.

Ο Πασαλίδης θα κατηγορήσει την Κυβέρνηση Καραμανλή για αδίστακτη καταπάτηση των λαϊκών ελευθεριών λέγοντας:

«Άπαντα ταύτα, εν συνδυασμό προς την παρακτικήν της κυβερνήσεως ίδια κατά το τελευταίον διάστημα, οδηγούν εις το ασφαλές συμπέρασμα ότι δεν ευρισκόμεθα ενώπιον του, κακώς έστω συνήθους φαινομένου, κατά το οποίον οι κυβερνόντες επωφελούνται εκλογικώς των προνομίων της εξουσίας αλλά πρόκειται περί σκοτεινής συνωμοσίας αποβλεπούσης εις εκλογικόν πραξικόπημα»¹⁹⁶.

Κύριος στόχος του σχεδίου¹⁹⁷ ήταν η εκλογική συντριβή της Αριστεράς που ήταν τότε αξιωματική αντιπολίτευση¹⁹⁸. Πράγματι, το εκλογικό πραξικόπημα που κατήγγειλε ο Πασαλίδης είχε ήδη αρχίσει μερικούς μήνες πριν και θα συνεχιζόταν μέχρι και τις εκλογές. Όλο το προεκλογικό διάστημα σημειώθηκαν έφοδοι σε γραφεία

¹⁹⁶ Γ. Ο Αναστασιάδης, *ό. π.*, σ. 261

¹⁹⁷ Πρόκειται για το γνωστό σχέδιο «Περικλής» το οποίο θα παρουσιάσει το 1965 ο Γεώργιος Παπανδρέου. Βλ. Γ. Ο Αναστασιάδης, *ό. π.*, σ. 251-256

¹⁹⁸ Π. Παρασκευόπουλος, *Γ. Παπανδρέου, τα δραματικά γεγονότα 1961-1967*, Αθήνα 1988, σ. 17

της ΕΔΑ, παρεμπόδιση διακίνησης έντυπου υλικού, καθώς επίσης και απειλές κατά της ΕΔΑ από σταθμάρχες της Χωροφυλακής¹⁹⁹.

Αποκορύφωμα αυτής της κατάστασης τρόμου θα είναι οι δύο δολοφονίες μελών της ΕΔΑ. Συγκεκριμένα στις 25 Οκτωβρίου στην Επτάλοφο Θεσσαλονίκης θα πέσει νεκρός ο νεαρός Στέφανος Βελδεμίρης, ο οποίος ήταν στέλεχος της νεολαίας της ΕΔΑ. Ο Βελδεμίρης μοίραζε εκλογικό υλικό του ΠΑΜΕ²⁰⁰ μέσα από ένα αυτοκίνητο, όταν μία σφαίρα από το υπηρεσιακό περίστροφο του αστυνομικού Σπύρου Φιλίππου θα τον τραυματίσει θανάσιμα. Το δεύτερο θύμα της κρατικής βίας θα είναι ο νεαρός οικοδόμος Διονύσης Κερπινιώτης, ο οποίος βρέθηκε την ημέρα των εκλογών νεκρός με σημάδια κακοποίησης και τραύμα από σφαίρα στο κεφάλι²⁰¹.

Το μόνο ίσως θετικό που συνέβη αυτή την περίοδο θα είναι η υποψηφιότητα του Γρηγόρη Λαμπράκη. Ο Λαμπράκης θα παρουσιαστεί στα γραφεία της ΕΔΑ στον Πειραιά και θα ζητήσει να είναι υποψήφιος του ΠΑΜΕ στην Α΄ εκλογική περιφέρεια του Πειραιά. Ήταν πολύ μεγάλη έκπληξη για την ΕΔΑ καθώς είχε επιχειρήσει να συνεργαστεί με τον Λαμπράκη και στις εκλογές του 1958 αλλά τότε ο ίδιος είχε δηλώσει ότι δεν τον ενδιέφερε η πολιτική. Ωστόσο η παρουσία του στα ψηφοδέλτια του ΠΑΜΕ θα ήταν ιδιαίτερα σημαντική, καθώς ο ίδιος ήταν ονομαστός γιατρός πρώην βαλκανιονίκης και έχαιρε της εκτίμησης του κόσμου, πράγμα που φάνηκε άλλωστε καθώς εξελέγη Βουλευτής έχοντας μάλιστα έρθει και δεύτερος σε σταυρούς προτίμησης²⁰².

Τα αποτελέσματα όμως αυτής της καταδίωξης απέναντι στην Αριστερά, αναπόφευκτα φάνηκαν την ημέρα των εκλογών όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε και από τα αποτελέσματα:

ΕΡΕ	50,81%	176 έδρες
Ένωσις Κέντρου	33,65%	100 έδρες
ΠΑΜΕ	14,62%	24 έδρες

Όπως είναι φανερό και από τα αποτελέσματα, η εκλογική διαδικασία πίστωνε στη Δεξιά και την ΕΡΕ μια τεράστια νίκη. Από την άλλη πλευρά η ΕΔΑ φάνηκε να έχασε

¹⁹⁹ Κυρίως στην ύπαιθρο και όχι στα μεγάλα αστικά κέντρα

²⁰⁰ Το ΠΑΜΕ ήταν ένας συνασπισμός που δημιουργήθηκε στον οποίο συμμετείχαν η ΕΔΑ και το «Εθνικό Αγροτικό Κόμμα» καθώς και άλλοι ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι με την ΕΔΑ Βουλευτές. Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 274

²⁰¹ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 872

²⁰² Γ. Παπαδημητρίου, *ό. π.*, σ. 81-82

10% από τις προηγούμενες εκλογές. Η απώλεια αυτή ήταν φανερό πως ήταν αποτέλεσμα βίας και νοθείας όπως προκύπτει από μια σειρά στοιχείων που άρχισαν να καταφθάνουν τόσο από την ΕΔΑ όσο και από την ΕΚ.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των 100.000 εκλογέων οι οποίοι ψήφησαν με «πλαστά» στοιχεία» στην Αθήνα. Επρόκειτο για φίλους της ΕΡΕ οι οποίοι με πλαστά στοιχεία που τους προμήθευσε η Ασφάλεια εμφανίζονταν ως κάτοικοι Αθηνών ενώ ήταν ετεροδημότες²⁰³, αν και κάποιοι από αυτούς ήταν και ανύπαρκτοι²⁰⁴. Από την άλλη σε πολλές περιοχές της υπαίθρου καθώς και σε εκατοντάδες χωριά στα οποία η ΕΔΑ είχε ακόμα και 300 ψήφους το 1958 δεν πήρε ούτε μια ψήφο το 1961²⁰⁵.

Στην πρώτη συνεδρίαση της Βουλής η επίθεση κατά της Κυβέρνησης Καραμανλή για το θέμα των εκλογών θα είναι σφοδρότατη τόσο από την ΕΔΑ όσο και από την «Ένωση Κέντρου». Ο Πασαλίδης θα πει:

«Ημείς και από του βήματος αυτού καταγγέλλουμε ότι την 29^η Οκτωβρίου συνετελέσθη ο πλέον στυγνός βιασμός της λαϊκής θελήσεως, αφού επί τετραετία είχε προετοιμασθή. Τούτο δεν το καταγγέλλουμε εκ των υστέρων. Την προετοιμασία που άρχισε ευθύς μετά τις εκλογές του 1958, την αποκαλύψαμε επανειλημμένως εντός και εκτός Βουλής»²⁰⁶.

Αντίστοιχη στάση θα κρατήσει και ο ηγέτης της ΕΚ Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος κατηγορήσε την Κυβέρνηση ότι ψήφησαν παράνομα περίπου 100.000 άτομα ενώ αναφέρθηκε και σε πολλά περιστατικά βίας που δέχτηκαν στελέχη του Κέντρου από παρακρατικές οργανώσεις. Ο Παπανδρέου μάλιστα θα αναφερθεί και σε περιστατικά στα οποία οι επιθέσεις έγιναν μπροστά στα παθητικά μάτια των σωμάτων ασφαλείας.

Όλες αυτές οι πρακτικές οι οποίες εναντιώνονται στη Δημοκρατία θα οδηγήσουν τον Γ. Παπανδρέου να αρνηθεί να αναγνωρίσει την Κυβέρνηση και να εγκαινιάσει τον «Ανένδοτο αγώνα» ώσπου η Δημοκρατία να νικήσει στην Πατρίδα. Η έναρξη του «Ανένδοτου» θα είναι η έναρξη ενός νέου κεφαλαίου για την ιστορία της Αριστεράς, αλλά και για την ιστορία της Ελλάδας, η οποία διαφαινόταν ότι

²⁰³ Σύμφωνα με ένα νόμο οι ετεροδημότες που εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα μετά το 1948 δεν είχαν δικαίωμα να ψηφίσουν στην Αθήνα αλλά στους τόπους καταγωγής τους. Βλ. Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 277

²⁰⁴ ΕΔΑ, *Μαύρη Βίβλος*, Αθήνα 1962, σ. 29

²⁰⁵ Τ. Τρίκκας, *ό. π.*, σ. 873

²⁰⁶ Γ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 176

οδηγούνται, όπως πολλές φορές είχε αναφέρει ο Πασαλίδης, στην εγκαθίδρυση μιας δικτατορίας.

5.4. Από τον Ανένδοτο στη Χούντα

Ύστερα από τον τρόπο διεξαγωγής των εκλογών του 1961 θα ξεκινήσει στη Βουλή μια έντονη διαμάχη ανάμεσα στις κεντρώες και αριστερές δυνάμεις με την ΕΡΕ. Σε όλη τη διάρκεια της τελευταίας πρωθυπουργίας του Κ. Καραμανλή τόσο η ΕΔΑ όσο και η ΕΚ θα αμφισβητούν τις επιλογές της Κυβέρνησης βασιζόμενες στην παράνομη εκλογή της. Τα δύο κόμματα θα δείξουν τις διαθέσεις τους από την πρώτη κιόλας στιγμή καθώς θα απέχουν από την εναρκτήρια συνέλευση της Βουλής στις 4 Δεκεμβρίου 1961.

Ο Γιάννης Πασαλίδης θα καλέσει την Κυβέρνηση να παραιτηθεί προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος προς την ακύρωση του εκλογικού πραξικοπήματος. Συγκεκριμένα ο Πασαλίδης θα πει:

«Είναι η μόνη υπηρεσία (η παραίτηση) που μπορείτε να προσφέρετε σήμερα εις τον τόπον. Η κοινοβουλευτική μας ομάδα διακηρύσσει ότι καμία ψήφος εμπιστοσύνης που προέρχεται από την πλειοψηφία αυτής της Βουλής δεν θα δώσει κύρος και νομιμότητα σε μια κατάσταση που απέρρευσε από την κατάλυση των αρχών του δημοκρατικού πολιτεύματος»²⁰⁷.

Η στάση αυτή της ΕΔΑ, αλλά κυρίως ο «Ανένδοτος Αγώνας» που είχε κηρύξει ο Γεώργιος Παπανδρέου, είχαν αρχίσει να εκφράζουν ευρύτερες μερίδες του πληθυσμού και αποκτούσαν μια κοινωνική δυναμική πράγμα που δήλωνε ότι ήταν πλέον ζήτημα χρόνου να εκφραστούν και πολιτικά.

Η ΕΔΑ και η ΕΚ, βλέποντας και την παράλληλη στήριξη του λαού στον «Ανένδοτο», θα ξεκινήσουν μια σειρά από συγκεντρώσεις για την αποκατάσταση της Δημοκρατίας. Η ΕΚ θα προγραμματίσει συγκέντρωση στις 16 Μαρτίου και παρά την απαγόρευση χιλιάδες πολίτες δήλωσαν δυναμικά το παρόν. Η κίνηση αυτή δεν έμεινε αναπάντητη, καθώς υπήρξαν συμπλοκές μεταξύ πολιτών και αστυνομικών²⁰⁸. Αντίστοιχη εκδήλωση θα πραγματοποιήσει και η ΕΔΑ στην Αθήνα, στο θέατρο «Ακροπόλ», με ομιλητή τον Γιάννη Πασαλίδη. Ο Πασαλίδης θα δείξει για μια ακόμα φορά το ήθος του λέγοντας ότι κυρίως απευθύνεται σε αυτούς που δεν ανήκουν στην

²⁰⁷ Τ. Τρίκας, *Η ΕΔΑ 1951-67 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα 2009, τ. 2, σ. 910

²⁰⁸ Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ.12 (1994), σ.115

ΕΔΑ και που είναι απλά δημοκρατικοί πολίτες και ήρθαν να τιμήσουν με την παρουσία τους τη συγκέντρωση της ΕΔΑ²⁰⁹. Τέλος, σε αυτό τον αγώνα σημαντικό ρόλο θα παίξουν και τα πανεπιστήμια με μαζικές φοιτητικές διαδηλώσεις²¹⁰.

Η Κυβέρνηση Καραμανλή θα προσπαθήσει να αντιδράσει σε αυτή τη γενικευμένη αντίδραση της Αριστεράς και του Κέντρου και για τον λόγο αυτό θα προσπαθήσει να πάρει κάποια μέτρα εκδημοκρατισμού και αποκατάστασης των εμφυλιακών παθών. Με διάταγμά της η Κυβέρνηση, θα καταργήσει το καλοκαίρι του 1962 το στρατόπεδο εκτοπισμένων στον Άγιο Ευστράτιο, χωρίς όμως να καταργεί τον θεσμό της εκτόπισης. Αν και οι κινήσεις αυτές ήταν μάλλον ημίμετρα, το θετικό ήταν ότι ο κόσμος που ήταν εκτοπισμένος επέστρεψε πίσω. Από την άλλη συνέχιζαν να υπάρχουν στις φυλακές περίπου 1500 πολιτικοί κρατούμενοι.

Την ίδια περίοδο θα ξεσπάσουν αναταράξεις και στον τομέα της παιδείας, καθώς θα αρχίσουν απεργιακές κινητοποιήσεις των εκπαιδευτικών, δημιουργώντας έτσι ένα δεύτερο σημαντικό πρόβλημα για την Κυβέρνηση. Παράλληλα με τους εκπαιδευτικούς, θα ξεκινήσουν κινητοποιήσεις και οι φοιτητές διεκδικώντας του 15% του κρατικού προϋπολογισμού για την παιδεία. Το σύνθημα των φοιτητών θα είναι το 1-1-4 το οποίο προήλθε από το ακροτελεύτιο άρθρο του Συντάγματος που έλεγε ότι η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων.

Η Κυβέρνηση θα αντιδράσει και πάλι με βία και θα υπάρξουν πάλι συμπλοκές αυτή τη φορά ανάμεσα σε φοιτητές και αστυνομικούς. Την ίδια ώρα στη Βουλή ο Πασαλίδης θα διαμαρτυρηθεί έντονα για τις επιλογές της Κυβέρνησης, κατηγορώντας τη ότι καθοδηγεί τα εγκλήματα τα οποία γίνονται σε βάρος της σπουδάζουσας νεολαίας και ότι καταργεί το πανεπιστημιακό άσυλο και το Σύνταγμα.

Το κίνημα του 1-1-4 θα συνεχιστεί δυναμικά και τους επόμενους μήνες. Οι φοιτητές θα συνεχίσουν να διεκδικούν τη βελτίωση στην παιδεία με ακόμα περισσότερες διαδηλώσεις. Ο Πασαλίδης ως άνθρωπος που έδινε βάση στην παιδεία αλλά και ως φίλος της νεολαίας τους υποστηρίζει θερμά, πράγμα που φαίνεται και από την δήλωσή του στις 7 Δεκεμβρίου 1962:

²⁰⁹ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 918

²¹⁰ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 294

«Η Πάλη των φοιτητών μαθητών για τη σωτηρία και την ανανέωση της παιδείας χαράσσει τις διαστάσεις ενός αληθινά εθνικού κινήματος. Στην εποχή μας η πρόοδος είναι συνυφασμένη με την επιστήμη και την πάλη κατά του σκοταδισμού»²¹¹.

Επίσης το Δεκέμβριο του 1962 θα διεξαχθεί και το Β΄ Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ, μέσα από το οποίο πάρθηκαν αποφάσεις για την πορεία του κόμματος καθώς και για την στρατηγική που έπρεπε να ακολουθηθεί. Το κυριότερο όμως θέμα που προβληματίσε το Συνέδριο ήταν η στάση που έπρεπε να κρατήσει απέναντι στον «Ανένδοτο», καθώς όλο αυτό το διάστημα, ενώ ΕΔΑ και ΕΚ είχαν κοινές απόψεις και κοινή δράση, ο Γ. Παπανδρέου επέμενε στον διμέτωπο αγώνα της ΕΚ απέναντι σε Αριστερά και Δεξιά. Ωστόσο, το πόρισμα που προέκυψε από το Συνέδριο ήταν η απόλυτη στήριξη του «Ανένδοτου» καθώς προωθούσε τα συμφέροντα του λαού²¹² παρά τις έντονες διαφωνίες με τον Γ. Παπανδρέου για διμέτωπο αγώνα.

Τον Φεβρουάριο του 1963 η ΕΔΑ θα εκφράσει πρόταση δυσπιστίας απέναντι στην Κυβέρνηση καθώς η ΕΡΕ επέμενε στην εμφυλιοπολεμική αντιπαράθεση. Η κίνηση αυτή της ΕΔΑ θα προσθέσει ακόμα μεγαλύτερη ένταση εντός του κοινοβουλίου, μέσα σε ένα κλίμα που ήταν ήδη πολύ τεταμένο. Κατά την διάρκεια των συνεδριάσεων θα λάβουν χώρα σοβαρά επεισόδια ανάμεσα σε βουλευτές της ΕΔΑ και της ΕΡΕ.

Την ίδια περίοδο όλος ο πλανήτης βρίσκεται εν βρασμό, λόγω του ψυχρού πολέμου και του ανταγωνισμού ΗΠΑ-ΣΕ για τα πυρηνικά. Η κατάσταση αυτή δεν θα αφήσει ασυγκίνητη την ΕΔΑ η οποία θα πρωτοστατήσει στη δημιουργία κινήματος ειρήνης. Στις 21 Απριλίου 1963 η ΕΔΑ θα οργανώσει πορεία ειρήνης, ωστόσο η Κυβέρνηση θα την απαγορεύσει. Στις δικτατορικές επιταγές της ΕΡΕ θα αντισταθεί ο βουλευτής της ΕΔΑ Γρηγόρης Λαμπράκης, ο οποίος θα πραγματοποιήσει σχεδόν μόνος του την πορεία για να συλληφθεί τελικά από την Ασφάλεια.

Η μοναχική πορεία ειρήνης του Λαμπράκη ήταν η τελευταία φωτεινή στιγμή της ζωής του, καθώς σχεδόν ένα μήνα μετά θα χάσει τη ζωή του από το μακρύ χέρι του παρακράτους. Συγκεκριμένα ο Λαμπράκης θα μεταβεί στη Θεσσαλονίκη για μια ομιλία για την Ειρήνη. Το παρακράτος της Δεξιάς το γνωρίζει και τον έχει στο μάτι για τις απόψεις του, αλλά και για κάτι αρνητικές δηλώσεις που είχε κάνει για τη βασίλισσα Φρειδερίκη. Μετά το τέλος της ομιλίας η οποία πραγματοποιήθηκε με βροχή πετρών

²¹¹ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 931

²¹² ΕΔΑ, *Καταστατικό το κόμματος της ΕΔΑ όπως εψηφίσθη από το Β΄ πανελλαδικόν Συνέδριον*, Αθήνα 1963

προς το κτίριο όπου μιλούσε ο Λαμπράκης θα αποχωρήσει από το κτίριο όπου υπάρχει εξαγριωμένο πλήθος της Δεξιάς. Καθώς ο Λαμπράκης διασχίζει την οδό Βενιζέλου θα περάσει από δίπλα του ένα τρίκυκλο το οποίο οδηγεί το γνωστό μέλος του παρακράτους, Σ. Γκοτζαμάνης. Στην καρότσα του τρίκυκλου επέβαινε ο επίσης γνωστός παρακρατικός Μ. Εμμανουηλίδης, ο οποίος τραυματίζει θανάσιμα τον Λαμπράκη στο κεφάλι. Ο Λαμπράκης θα μεταβεί στο πρώτων βοθητών όπου θα ξεψυχήσει στις 26 Μαΐου 1963.

Η δολοφονία του Λαμπράκη θα συγκλονίσει ολόκληρη την Ελλάδα, ακόμα και τον ίδιο τον Πρωθυπουργό. Ο Καραμανλής πλέον αντιλαμβάνεται ότι η κατάσταση για τον ίδιο και την ΕΡΕ δεν ήταν θετική, καθώς είχε ξεσπάσει λαϊκή αντίδραση. Από την μία οι εκλογές βίας και νοθείας και από την άλλη η δολοφονία του Λαμπράκη από το παρακράτος σε συνδυασμό με τον δυναμικό «Ανένδοτο Αγώνα» θα οδηγήσουν τον Καραμανλή να παραιτηθεί²¹³.

Μετά την παραίτηση του Καραμανλή, το παλάτι θα διορίσει υπηρεσιακό πρωθυπουργό τον «ανακτορικό» Πιπινέλη. Ωστόσο η αντίδραση του Παπανδρέου είναι σφοδρή απέναντι στην επιλογή Πιπινέλη και έτσι το παλάτι θα διορίσει τον πρόεδρο του Αρείου Πάγου Στ. Μαυρομιχάλη προκειμένου να οδηγήσει την χώρα σε εκλογές.

Οι εκλογές ορίστηκαν για τις 3 Νοεμβρίου 1963. Μέσα στο κλίμα αυτό η αντιπαράθεση ΕΡΕ-ΕΚ ήταν τεράστια. Ο Πασαλίδης αντιλαμβάνεται τη σημασία του εκλογικού αποτελέσματος για τη Δημοκρατία και για τον λόγο αυτόν επινοεί έναν «ελιγμό». Προτείνει και πείθει την ΕΕ της ΕΔΑ να μην κατεβάσουν υποψηφίους στην ύπαιθρο παρά μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα προκειμένου να ενισχύσουν τον αγώνα του Γ. Παπανδρέου. Ωστόσο η άρνηση του Παπανδρέου για κάτι τέτοιο θα οδηγήσει την ιδέα του Πασαλίδη στα σκουπίδια.

Οι εκλογές θα διεξαχθούν μέσα σε απόλυτη ομαλότητα και χωρίς επεισόδια με ελάχιστες ίσως εξαερίσεις στην ύπαιθρο. Τα αποτελέσματα όμως της εκλογικής διαδικασίας δε θα αναδείξουν νικητή.

ΕΚ	42,04%	138 Έδρες
ΕΡΕ	39,37%	132 Έδρες
ΕΔΑ	14,35%	28 Έδρες

²¹³ Αφορμή για την παραίτηση Καραμανλή θα είναι η διαφωνία του με τον Βασιλιά για ένα ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο. Βλ. Κ. Παπαρηγόπουλου - Π. Καρολίδη - Γ. Αναστασιάδη, *ό. π.*, τ. 12 (1994), σ.126

Κόμμα Προοδευτικών   3,73%   2 Έδρες

Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα, κανένα κόμμα δεν κατάφερε να πάρει την αυτοδυναμία και να σχηματίσει ισχυρή Κυβέρνηση. Η ΕΔΑ θα καταφέρει να εκλέξει 28 βουλευτές, πράγμα που την καθιστούσε ρυθμιστή των πολιτικών εξελίξεων έτσι όπως είχαν εξελιχθεί τα πράγματα. Ωστόσο τα στελέχη της ΕΔΑ δεν ήταν ευχαριστημένα για το αποτέλεσμα καθώς όπως ανέλυσε ο Η. Ηλίου στην Αθήνα και στον Πειραιά η ΕΔΑ σημείωσε απώλειες της τάξης του 15% συγκριτικά με τις εκλογές του 1961²¹⁴.

Ωστόσο ο Γ. Παπανδρέου δεν ήταν θετικός σε οποιαδήποτε συνεργασία, ούτε με την ΕΡΕ ούτε με την ΕΔΑ, και γι' αυτό, παρά το γεγονός ότι πήρε ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή, θα ζητήσει από τον βασιλιά να διαλύσει τη Βουλή και να προκηρύξει εκλογές. Έτσι ο βασιλιάς θα διορίσει στις 30 Δεκεμβρίου 1964 τον υποδιοικητή της Εθνικής Τράπεζας, υπηρεσιακό Πρωθυπουργό και θα προκηρύξει εκλογές για τις 16 Φεβρουαρίου 1964.

Στις προσεχείς εκλογές η ηγεσία της ΕΔΑ θα αποφασίσει να πραγματοποιήσει τον «ελιγμό» που δεν έκανε στις εκλογές του 1963 προκειμένου να βοηθήσει τον Γ. Παπανδρέου να σχηματίσει αυτοδύναμη Κυβέρνηση. Ωστόσο όπως υποστηρίζει ο Η. Νικολακόπουλος, η στάση αυτή της ΕΔΑ επρόκειτο μάλλον για υπεκφυγή καθώς τα στελέχη της ΕΔΑ γνώριζαν ότι από τις εκλογές του 1961 είχαν χάσει ένα κύριο όγκο των δυνάμεων τους οι οποίες είχαν μετακινηθεί προς το Κέντρο²¹⁵. Ωστόσο κάτι τέτοιο μάλλον δεν ισχύει, αν παρατηρήσει κανείς τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών του 1964 στις οποίες οι υποψήφιοι της ΕΔΑ θα θριαμβεύσουν.

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 16 Φεβρουαρίου 1964 θα δικαιώσουν απόλυτα τον «ελιγμό» που εμπνεύστηκε ο διορατικός πρόεδρος της ΕΔΑ Γιάννης Πασαλίδης. Το κόμμα του Γ. Παπανδρέου θα πάρει το θριαμβευτικό ποσοστό 52,72% που του έδινε και την ισχυρή αυτοδυναμία των 171 Βουλευτών. Η ΕΔΑ θα μειώσει τα ποσοστά της λαμβάνοντας 11,8% και εκλέγοντας 22 βουλευτές.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου πια, απόλυτος κυρίαρχος του πολιτικού παιχνιδιού, ήταν ισχυρός και μπορούσε να εκτελέσει το κυβερνητικό του έργο. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του θα συμβούν δύο σημαντικά γεγονότα, τα οποία θα

²¹⁴ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 1027

²¹⁵ Η. Νικολακόπουλος, *ό. π.*, σ. 328

καθορίσουν όχι μόνο το πολιτικό μέλλον του Γεωργίου Παπανδρέου, αλλά και το μέλλον της Ελλάδας.

Το πρώτο περιστατικό είναι ο θάνατος από καρκίνο του βασιλιά Παύλου στις 6 Μαρτίου 1964 και η διαδοχή του από τον γιο του Κωνσταντίνο. Ο Κωνσταντίνος όπως θα δούμε θα διαδραματίσει πολύ σημαντικό ρόλο στην κυβερνητική αστάθεια της χώρας, που θα οδηγήσει στο πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου.

Το δεύτερο περιστατικό ήταν η πολύκροτη υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ. Τον Μάιο του 1965, παράγοντες της Δεξιάς θα καταγγείλουν την ύπαρξη μυστικής οργάνωσης στο εσωτερικό του στρατού. Το πιο σκανδαλώδες όμως θα είναι η κατηγορία του γιου του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, ως αρχηγού της οργάνωσης. Το σκάνδαλο αυτό θα πλήξει το γόητρο του πρωθυπουργό στη δημόσια εικόνα του.

Με αφορμή το σκάνδαλο του ΑΣΠΙΔΑ, ο Παπανδρέου θα θελήσει να κάνει ριζικές αλλαγές στην ηγεσία του στρατεύματος, απομακρύνοντας από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας τον Πέτρο Γαρουφαλιά αλλά και από τη θέση του αρχηγού του ΓΕΣ τον στρατηγό Γεννηματά. Η άποψη του Παπανδρέου ήταν ότι τα δύο πρόσωπα αυτά ήταν υπερβολικά φιλικά προσκείμενα προς το παλάτι και ήθελε να τα αντικαταστήσει με ανθρώπους της εμπιστοσύνης του.

Στην επιλογή αυτή του Πρωθυπουργού θα διαφωνήσει έντονα ο νεαρός βασιλιάς Κωνσταντίνος. Η διαφωνία μεταξύ των δύο αντρών θα γίνει έντονη, με αποτέλεσμα την οριστική ρήξη μεταξύ Παπανδρέου και στέμματος, η οποία όμως θα βάλει την Ελλάδα σε μια μακρά περίοδο ακυβερνησίας. Ο Κωνσταντίνος θα διορίσει μια σειρά από πρωθυπουργούς, τους λεγόμενους, «Αποστάτες», οι οποίοι όλοι προέρχονταν από την ΕΚ.

Οι δύο πρώτες κυβερνήσεις που σχηματίστηκαν από τον Α. Νόβα και τον Η. Τσιριμώκο δεν θα μείνουν στην εξουσία παρά μόνο λίγες εβδομάδες, καθώς δεν θα πάρουν τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής. Η μόνη Κυβέρνηση που καταφέρνει να πάρει τη δεδηλωμένη με 152 ψήφους υπέρ ήταν η Κυβέρνηση Σ. Στεφανόπουλου η οποία θα αντέξει για ένα περίπου χρόνο, από τις 17 Σεπτεμβρίου 1965 μέχρι τις 22 Δεκεμβρίου του 1966, όταν και θα ορκιστεί η υπηρεσιακή Κυβέρνηση Παρασκευόπουλου, που είχε την εντολή από τον βασιλιά, τον Γ. Παπανδρέου και τον Π. Κανελλόπουλο να οδηγήσει την χώρα σε εκλογές.

Ωστόσο, μία διαφωνία μεταξύ ΕΡΕ και ΕΚ για την ασυλία του Ανδρέα Παπανδρέου στην υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, θα οδηγήσει τον Π. Κανελλόπουλο να άρει την εμπιστοσύνη του προς την Κυβέρνηση η οποία θα χάσει τη δεδηλωμένη στις 30

Μαρτίου 1967. Ο βασιλιάς θα διορίσει και πάλι καταχρηστικά πρωθυπουργό τον Π. Κανελλόπουλο, ο οποίος όμως ήταν σίγουρο ότι δε θα έπαιρνε τη δεδηλωμένη.

Σε αυτή την κρίσιμη στιγμή, ο Πασαλίδης βλέποντας με ψυχραιμία τα γεγονότα, παρόλο που αντιλαμβανόταν το που θα οδηγούσε αργά ή γρήγορα αυτή η ακυβερνησία, θα ζητήσει συνάντηση με όλους τους πολιτικούς αρχηγούς και τον βασιλιά, προκειμένου να εκθέσει της απόψεις του. Ο Πασαλίδης θα προτείνει, αιφνιδιάζοντας μάλιστα τους πολιτικούς αρχηγούς²¹⁶, τον σχηματισμό οικουμενικής Κυβέρνησης. Χαρακτηριστική είναι μάλιστα η φράση που απευθυνθεί στον νεαρό βασιλιά λέγοντας με πατρικό ύφος:

«Άκου παιδί μου, κάνε οικουμενική να σωθεί και ο θρόνος να σωθεί και ο τόπος»²¹⁷.

Ο Πασαλίδης θα κάνει την ύστατη προσπάθεια προκειμένου η Δημοκρατία να αποφύγει τα βράχια, αλλά κάτι τέτοιο δε θα επιτευχθεί, καθώς οι εμμονές και οι αντιπαλότητες των πρωταγωνιστών των δύο μεγάλων κομμάτων θα δημιουργήσουν εκείνο το κενό που χρειαζόταν, για να ανατραπεί η Δημοκρατία.

---

²¹⁶ Τ. Τρίκας, *ό. π.*, σ. 1299

²¹⁷ Γ. Δ. Νισύριος, *ό. π.*, σ. 221

ΣΤ' Κεφάλαιο

Το τέλος του Γιάννη Πασαλίδη και οι πολιτικές του παρακαταθήκες

Οι προσπάθειες που έκανε ο Πασαλίδης, με τη συνάντηση των πολιτικών αρχηγών και τον νεαρό βασιλιά Κωνσταντίνο αλλά και την πρότασή του για οικουμενική Κυβέρνηση, δυστυχώς δεν κατάφεραν να κρατήσουν τη Δημοκρατία όρθια. Στις 21 Απριλίου 1967, η κίνηση μερίδας αξιωματικών με επικεφαλής τον Γεώργιο Παπαδόπουλο, θα ανατρέψει την Δημοκρατία και θα εγκαθιδρύσει καθεστώς στρατιωτικής δικτατορίας.

Οι πρώτες κινήσεις των στρατιωτικών, θα είναι η εξαφάνιση και ο αποκλεισμός σημαντικών προσώπων της Αριστεράς. Πρώτο θύμα της Χούντας θα είναι ο Νικηφόρος Μανδηλαράς ο δικηγόρος της υπόθεσης ΑΣΠΙΔΑ και παλιός βουλευτής της ΕΔΑ. Στη συνέχεια θα ακολουθήσουν και εξορίες ανθρώπων με αριστερή δράση ή γενικότερα «ύποπτα» φρονήματα. Ανάμεσα σε αυτούς θα είναι και ο Γιάννης Πασαλίδης ο οποίος δε θα εξοριστεί, ίσως λόγω ηλικίας, αλλά θα κριθεί επικίνδυνος για το καθεστώς το οποίο θα του επιβάλει τον κατ' οίκον περιορισμό.

Τον τελευταίο χρόνο της ζωής του η ευγενική αυτή φυσιογνωμία της Αριστεράς θα τον ζήσει κλεισμένος στο σπίτι του στη Θεσσαλονίκη κάτω από τα άγρυπνα μάτια των στελεχών της Ασφάλειας. Όπως μας πληροφορεί ο εγγονός του, Γιάννης Φίλης, θυμάται χαρακτηριστικά ότι ένα λευκό Fiat 124 της Ασφάλειας βρισκόταν μόνιμα σταθμευμένο κάτω από το σπίτι του Πασαλίδη, ενώ τα στελέχη της Ασφάλειας παρακολουθούν και ελέγχουν τα άτομα τα οποία τον επισκέπτονταν, τα οποία ήταν φυσικά μόνο από το στενό του οικογενειακό περιβάλλον.

Αυτός ο εγκλεισμός θα επηρεάσει τον Γιάννη Πασαλίδη όχι σε ψυχολογικό επίπεδο αλλά σε οργανικό. Ο Πασαλίδης θα περάσει τον χρόνο του διαβάζοντας τον αγαπημένο του συγγραφέα Λέων Τολστόι και ακούγοντας κλασική μουσική. Δυστυχώς αυτός ο εγκλεισμός θα οδηγήσει και στον θάνατο τον Πασαλίδη. Ο Πασαλίδης θα πέσει μέσα στο σπίτι του και θα σπάσει το πόδι του²¹⁸. Θα οδηγηθεί στο νοσοκομείο, όπου θα υποβληθεί σε εγχείρηση αλλά λόγω των 87 του χρόνων δεν θα καταφέρει να κρατηθεί στη ζωή και θα φύγει στις 14 Μαρτίου 1968.

Την επόμενη μέρα θα πραγματοποιηθεί η κηδεία του, όπου κόσμος της Αριστεράς αλλά και κόσμος που ευεργετήθηκε από τον «γιατρό άνθρωπο» θα

²¹⁸ Αυτό που λέγεται είναι ότι ο εγκλεισμός οδήγησε στην ατροφία του ποδιού του και γι' αυτό έσπασε το πόδι του.

παρευρεθεί και θα τον συνοδέψει στην τελευταία του κατοικία. Η Καίτη Τσαρουχά, ενεργό στέλεχος της ΕΔΑ και κόρη του γνωστού βουλευτή της ΕΔΑ Γιώργου Τσαρουχά, θα αναφέρει ότι και στην κηδεία του, η οποία πραγματοποιήθηκε στην Αγία Σοφία, ο περίβολος της εκκλησίας ήταν γεμάτος από μέλη της Ασφάλειας που παρακολουθούσαν τις κινήσεις του κόσμου και κατέγραφαν αυτούς που παρευρέθηκαν στην κηδεία.

Όπως γράφει και ο φίλος του Σταύρος Ηλιόπουλος, στις 14 Μαρτίου μια ρωμαλέα φυσιογνωμία της πολιτικής ζωής προστέθηκε στα θύματα της δικτατορίας. Ο τελευταίος ίσως της σειράς έντιμων ανιδιοτελών πολιτικών ηγετών, που χωρίς να αφήσει τίποτα δικό του άφησε την ιστορία μιας ανήσυχης και ταραγμένης σταδιοδρομίας.

Θα μπορούσαμε να πούμε πολλά για τις πολιτικές παρακαταθήκες που άφησε πίσω του ο Γιάννης Πασαλίδης, γιατί είναι πραγματικά πολλές. Αυτό όμως που θα προτιμήσω είναι να μας τις αφηγηθεί ο ίδιος παραθέτοντας τρία σημαντικά περιστατικά που καθορίζουν πραγματικά και το ποιος ήταν ο Γιάννης Πασαλίδης και ποια είναι αυτά τα βασικά στοιχεία που αφήνει πίσω του ως παρακαταθήκη.

Όπως αναφέραμε ο Πασαλίδης διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών της Γεωργίας στην Κυβέρνηση των Μενσεβίκων και μετά την εισβολή του Στάλιν στη Γεωργία θα διαφύγει στο εξωτερικό. Ωστόσο το έργο του και η προσωπικότητά του Πασαλίδη ήταν από τότε πολύ μεγάλη πράγμα που δεν άφησε αδιάφορο ούτε και τον ίδιο τον Στάλιν. Γι' αυτό ο Στάλιν θα του στείλει γράμμα όσο ο Πασαλίδης ήταν στο Βερολίνο και θα του ζητήσει να επιστρέψει στη Γεωργία και να αναλάβει εκ νέου το Υπουργείο Εξωτερικών. Ωστόσο ο Πασαλίδης όχι μόνο θα αρνηθεί, αλλά θα απαντήσει στον ισχυρότερο άνδρα της Σοβιετική Ένωσης τα εξής:

«Όσο είσαι εσύ στη Σοβιετική Ένωση εγώ δεν πρόκειται να πατήσω το πόδι μου στη Σοβιετική Ένωση».

Και πράγματι ο Πασαλίδης θα επισκεφτεί τη ΣΕ μετά το θάνατο του Στάλιν και συγκεκριμένα το 1960, όπως μαρτυρούν άλλωστε και τα σωζόμενα ταξιδιωτικά του έγγραφα²¹⁹.

Το μεγαλείο όμως του Πασαλίδη δεν κρύβεται στην απάντηση που έδωσε στον Στάλιν. Το μεγαλείο του κρύβεται στο γεγονός ότι ο Πασαλίδης, όταν εκλεγεί στη

²¹⁹ Το διαβατήριο του Πασαλίδη για το ταξίδι του στη Σοβιετική Ένωση βρέθηκε στο αρχείο του και βρίσκεται στο παράθεμα.

Βουλή το 1924, το πρώτο πράγμα το οποίο θα ζητήσει από το ελληνικό κοινοβούλιο θα είναι να αναγνωριστεί η Σοβιετική Ένωση από το Ελληνικό κράτος το οποίο μέχρι τότε δεν την είχε αναγνωρίσει.

Επόμενο περιστατικό από τη ζωή του Πασαλίδη έχει να κάνει με την έλευση των Γερμανών στην Ελλάδα και τη φυλάκιση του στις φυλακές του Επταπυργίου της Θεσσαλονίκης. Η φυλάκιση του Πασαλίδη κατά την κατοχή ευτυχώς ήταν ολιγόμηνη. Κατά την αποφυλάκισή του, θα τον καλέσει ο Γερμανός διοικητής της φυλακής και θα του ομολογήσει ότι η σύλληψή του έγινε με βάση τις πληροφορίες που τους έδωσε κάποιος καταδότης. Τότε ο Πασαλίδης θα ζητήσει να μη μάθει ποτέ ποιος τον κατέδωσε και παρόλο που θα του αποκαλύψουν το όνομα, ο ίδιος θα φροντίσει να το ξεχάσει, χωρίς μάλιστα να το αποκαλύψει ποτέ σε κανέναν.

Το τελευταίο περαστικό που θέλω να διηγηθώ για τον Πασαλίδη έχει να κάνει με την δολοφονική επίθεση του 1945 στη Βέροια, κατά την οποία ο Πασαλίδης θα χάσει και το δεξί του μάτι. Όπως αναφέραμε ο Πασαλίδης είχε μεταβεί στη Βέροια για να μιλήσει μαζί με άλλους εαμικούς ηγέτες. Η συγκεκριμένη συγκέντρωση θα γίνει στόχος της Δεξιάς, η οποία με την ανοχή της αστυνομίας θα επιτεθεί στους ομιλητές με πέτρες και ρόπαλα. Μία από τις πέτρες αυτές θα χτυπήσει τον Πασαλίδη σοβαρά στο μάτι. Το συγκλονιστικό όμως για τον Πασαλίδη είναι ότι παρά το γεγονός ότι ο δράστης συνελήφθη, ο Πασαλίδης θα ζητήσει να τον αφήσουν ελεύθερο και δεν άσκησε απέναντί του καμία δίωξη²²⁰.

Αυτές οι τρεις ιστορίες από τη ζωή του Γιάννη Πασαλίδη περικλείουν όλα τα χαρακτηριστικά τα οποία είχε ο άνθρωπος και πολιτικός Γιάννης Πασαλίδης. Και αυτά ακριβώς τα χαρακτηριστικά είναι και η παρακαταθήκη του στην ιστορία και στην έννοια της πολιτικής γενικότερα. Ο Πασαλίδης δεν ήταν απλά ένας αριστερός, ήταν ο άνθρωπος που συνδύασε την ουμανιστική παράδοση της Αριστεράς, της Αριστεράς του διαφωτισμού και της Αριστεράς της Γαλλικής Επανάστασης με το εργατικό κίνημα. Ήταν ο άνθρωπος, που κλήθηκε ως ηγέτης της Αριστεράς να πάρει σημαντικές αποφάσεις στον πολιτικό του βίο, φροντίζοντας όμως πάντα να προσεγγίζει τα θέματα σίγουρα μέσα από τα ιδεολογικά του πιστεύω, αλλά και με μια αντικειμενικότητα και κυρίως χωρίς να έχει εμμονές και ιδεοληψίες. Για τον λόγο αυτόν ήταν από τα λίγα πρόσωπα της Αριστεράς που είχαν όχι μόνο την γενική αποδοχή των Αριστερών, αλλά και των αντιπάλων του. Νομίζω ότι ο σεβασμός προς το πρόσωπο του Πασαλίδη από

²²⁰ Πληροφορία που μας παρείχε ο εγγονός του Πασαλίδη Γιάννης Φίλης

τους αντιπάλους του είναι η μοναδική επιβράβευση που και ο ίδιος θα ήθελε για τον εαυτό του.

Επίλογος

Όπως είδαμε, ο Γιάννης Πασαλίδης πέθανε σχεδόν ένα χρόνο μετά από το πραξικόπημα των Συνταγματαρχών της 21^{ης} Απριλίου. Δυστυχώς, ο κατ' οίκον περιορισμός και η προχωρημένη του ηλικία δεν θα του επιτρέψουν να ζήσει την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας, μιας αξίας την οποία ο Πασαλίδης αναζήτησε, πίστεψε, υπηρέτησε και θαύμαζε για μια ολόκληρη ζωή. Με την παρούσα εργασία μας δόθηκε η ευκαιρία να καταγράψουμε και να αναλύσουμε τις πολιτικές κινήσεις και επιλογές του Γιάννη Πασαλίδη, βγάζοντας συμπεράσματα τόσο για την πολιτική του προσωπικότητα, όσο και για την ανθρώπινη πλευρά του.

Ο Πασαλίδης κατά την προσωπική μου άποψη ήταν ο καταλληλότερος άνθρωπος για την ηγεσία της Αριστεράς στην Ελλάδα, ειδικά σε μια περίοδο που η Αριστερά έπρεπε να ορθοποδήσει μετά τον Εμφύλιο και μάλιστα κάτω από τις πιο δύσκολες συνθήκες. Η καταλληλότητα του Πασαλίδη έγκειται στο γεγονός ότι ο Πασαλίδης προσέγγιζε τα θέματα με την ψυχραιμία του και με τη λογική του και όχι με τα συναισθήματά του, σε αντίθεση με όλους τους πρωταγωνιστές του εμφυλίου ανεξαρτήτως παράταξης. Ο Πασαλίδης, όπως πολλές φορές απέδειξε με τις επιλογές του, είχε ως απώτερο σκοπό τη νίκη της Δημοκρατίας και την ειρήνευση του λαού, χωρίς να τους διαχωρίζει σε αριστερούς και δεξιούς, και όχι την προσωπική του προβολή ή την προβολή του κόμματός του.

Σημαντικότατο ρόλο όμως στη διαμόρφωση αυτού του χαρακτήρα έπαιξε και η παιδεία και τα ερεθίσματα που έλαβε. Η Οκτωβριανή επανάσταση και η επαφή του με τον σοσιαλισμό ήταν απλά τα ερεθίσματα. Ο Πασαλίδης τα ερεθίσματα αυτά τα καλλιέργησε και μπορούμε να πούμε ότι τα πήγε και ένα βήμα μπροστά συνδυάζοντάς τα με τον Διαφωτισμό, τη λογοτεχνία και τη μουσική. Όλα αυτά τα στοιχεία συνέθεσαν και την προσωπικότητά του, που τον κάνουν να ξεχωρίζει όχι μόνο από τους περισσότερους αριστερούς, αλλά και τους περισσότερους πολιτικούς γενικότερα.

Ολοκληρώνοντας, πιστεύω ότι ο Πασαλίδης αποτελεί φωτεινό παράδειγμα για το τι σημαίνει ήθος και σωστή στάση πολιτικού. Δυστυχώς στις μέρες δεν έχει πάρει την αναγνώριση που του άξιζε, χωρίς να σημαίνει ότι αυτό τον ενδιέφερε ποτέ. Η αναγνώριση όμως που θα είχε, θα έκανε πιο γνωστή την πορεία του στο ευρύ κοινό, πολιτικό και μη, το οποίο θα είχε πολλά να διδαχτεί από αυτόν τον σοφό Μενσεβίκο, υπηρέτη της Δημοκρατίας. Αναφέραμε πιο πάνω ότι ο Πασαλίδης δεν είχε ιδεολογικές αγκυλώσεις ή εμμονές. Το μόνο ίσως πράγμα για το οποίο μπορεί κάποιος να

«κατηγορήσει» τον Γιάννη Πασαλίδη ως «εμμονικό» είναι η αγάπη του για την Δημοκρατία και τον Ουμανισμό.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Αδημοσίευτες Πηγές

Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

2. Δημοσιευμένες Πηγές

Πασαλίδης Ι., *Λόγος εκφωνηθείς την 19 Μαρτίου ενώπιον της Βουλής των Ελλήνων επί του θέματος εκφράσεως δυσπιστίας προς την Κυβέρνησιν*, ΕΔΑ, Αθήνα 1952

ΕΔΑ, *Προγραμματικές Αρχές της ΕΔΑ*, Αθήνα 1952

ΕΔΑ, *Αι αγορεύσεις στη Βουλή του προέδρου της ΕΔΑ κ. Ιωάν. Πασαλίδη και των βουλευτών κ.κ. Η. Ηλιού, Ιωάν. Παπαδημητρίου κα της κα. Βάσως Θανασέσκου επί των προγραμματικών δηλώσεων της Κυβερνήσεως*, Αθήνα 1956

ΕΔΑ, *Το Α΄ Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ 28-11έως 12-12-1959*, Αθήνα 1960

ΕΔΑ, *Καταστατικόν του κόμματος της ΕΔΑ όπως εψηφίσθη από το Α΄ πανελλαδικόν Συνέδριον*, Αθήνα 1959

ΕΔΑ, *Μάυρη Βίβλος*, Αθήνα 1962

ΕΔΑ, *Καταστατικόν του κόμματος της ΕΔΑ όπως εψηφίσθη από το Β΄ πανελλαδικόν Συνέδριον*, Αθήνα 1963

3. Εφημερίδες

Ελεύθερη Ώρα, 4.6.1947

Ριζοσπάστης, 26.08.1945 και 29.8.1945

Σκριπ, 18.11.1924

Το Βήμα, 13.1.1950

4. Διαδικτυακές Πηγές

Youtube, Ντοκιμαντέρ «Γιάννης Πασαλίδης, η Φωνή και το Ήθος της Αριστεράς», 17.11.2014, <https://www.youtube.com/watch?v=TOjaA0BMKVQ&t=2928s>,
Ημερομηνία προσπέλασης: 1.4.2.2020

Youtube, Ντοκιμαντέρ «Ιωάννης Πασαλίδης» 12.7.2018, <https://www.youtube.com/watch?v=2wIcSTZyHPI>, Ημερομηνία προσπέλασης: 15.3.2020

Pontos news, Κοντογιαννίδης Τ. Κ., «Ιωάννης Πασαλίδης: Ο Πόντιος που σήκωσε στους ώμους του την ελληνική Αριστερά», 14.3.2015, <http://www.pontos-news.gr/article/131339/ioannis-pasalidis-o-pontios-poy-sikose-stoys-omoys-toy-tin-elliniki-aristera>, Ημερομηνία προσπέλασης: 19.5.2020

Β. Βιβλιογραφία

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ε., *Ιστορία των χαμένων ευκαιριών*, Αθήνα 1982, τ. 2

Αναστασιάδης Γ. Ο., *Πολίτευμα και κομματικοί μηχανισμοί στην Ελλάδα 1952-1967*, Θεσσαλονίκη 1991

Βουρνάς Τ., *Η Διάσπαση του ΚΚΕ*, Αθήνα 1983

Δαφνής Γ., *Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος*, Αθήνα 1970

Δημητρίου Π., *Εκ βαθέων*, Αθήνα 1997

Δίγκλης Π. Μ., *Πικρές Αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004*, Αθήνα 2006

Ιστορία των Ελλήνων, τ. 17 (2010)

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 16 (1978)

Κάτρης Γ., *Η Γέννηση του Νεοφασισμού-Ελλάδα 1960-1970*, Αθήνα 1974

Κατσούλη Γ. Δ., *Ιστορία του Κουμμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος*, Αθήνα 1978, τ. 7

ΚΚΕ, *Σύντομη ιστορία του ΚΚΕ 1918-1949*, Αθήνα 1988

Κουσίδου Ν.-Σταυρόπουλος Σ., *Η υπόθεση Νίκου Πλουμπίδη*, Αθήνα 1999

Λιναρδάτος Σπ., *Από τον εμφύλιο στη Χούντα*, Αθήνα 1977, τ. 1 και τ. 3

Λεονταρίτης Γ. Α., *Από τον εμφύλιο στην ΕΔΑ: Τα άγνωστα παρασκήνια (1946-1953)*, Αθήνα 2001

Μαρκεζίνης Σ., *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας 1936-1975*, Αθήνα 1994, τ. 2

Μαυροειδής Λ., *Αγωνιστές: Η ελληνική αριστερά χθες, σήμερα, αύριο*, Αθήνα 2002

Νικολακόπουλος Η., *Η καχεκτική δημοκρατία κόμματα και εκλογές 1946-1967*, Αθήνα 2009

Νισύριος Γ. Δ., *Γιάννης Πασαλίδης, χ. τ., χ. χ.*

Οικονομίδη Χ., *Η απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού*, Λευκωσία 2008

Παπαδημητρίου Γ., *Η Αναλαμπή της Αριστεράς. Οκτώ συγκλονιστικές αναμετρήσεις: 1950-1967 Η ΕΔΑ στο προσκήνιο*, Αθήνα 2001

Παπανδρέου Α., *Η δημοκρατία στο Απόσπασμα*, Αθήνα 2006

Παπαρηγόπουλου Κ-Καρολίδη Π.-Αναστασιάδη Γ., *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, τ. 11 (1994)

Παπαχελάς Α., *Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας*, Αθήνα 1997

Παπαχρήστος Δ., *Ν. Πλουμπίδης-Ντοκουμέντα*, Αθήνα 1997

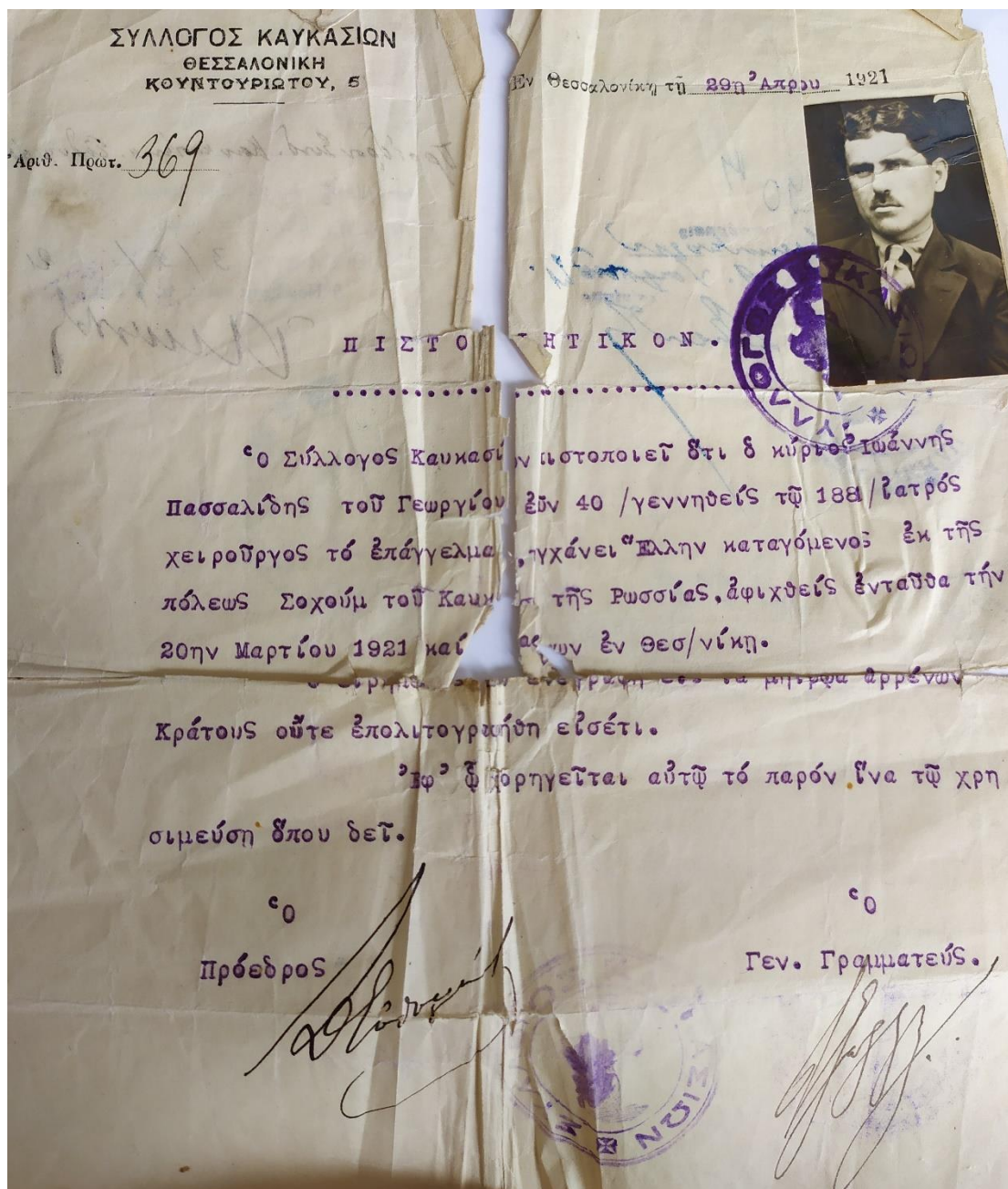
Ράλλης Γ., *Πολιτικές εκμυστηρεύσεις 1950-1989*, Αθήνα 1990

Παρασκευόπουλος Π., *Γ. Παπανδρέου, τα δραματικά γεγονότα 1961-1967*, Αθήνα 1988

Παρασκευόπουλος Π., *Φιλελεύθερα ανοίγματα στην Ελλάδα μετά τον Εμφύλιο: Η άνοδος και η Πτώση του Πλαστήρα*, Αθήνα 1987

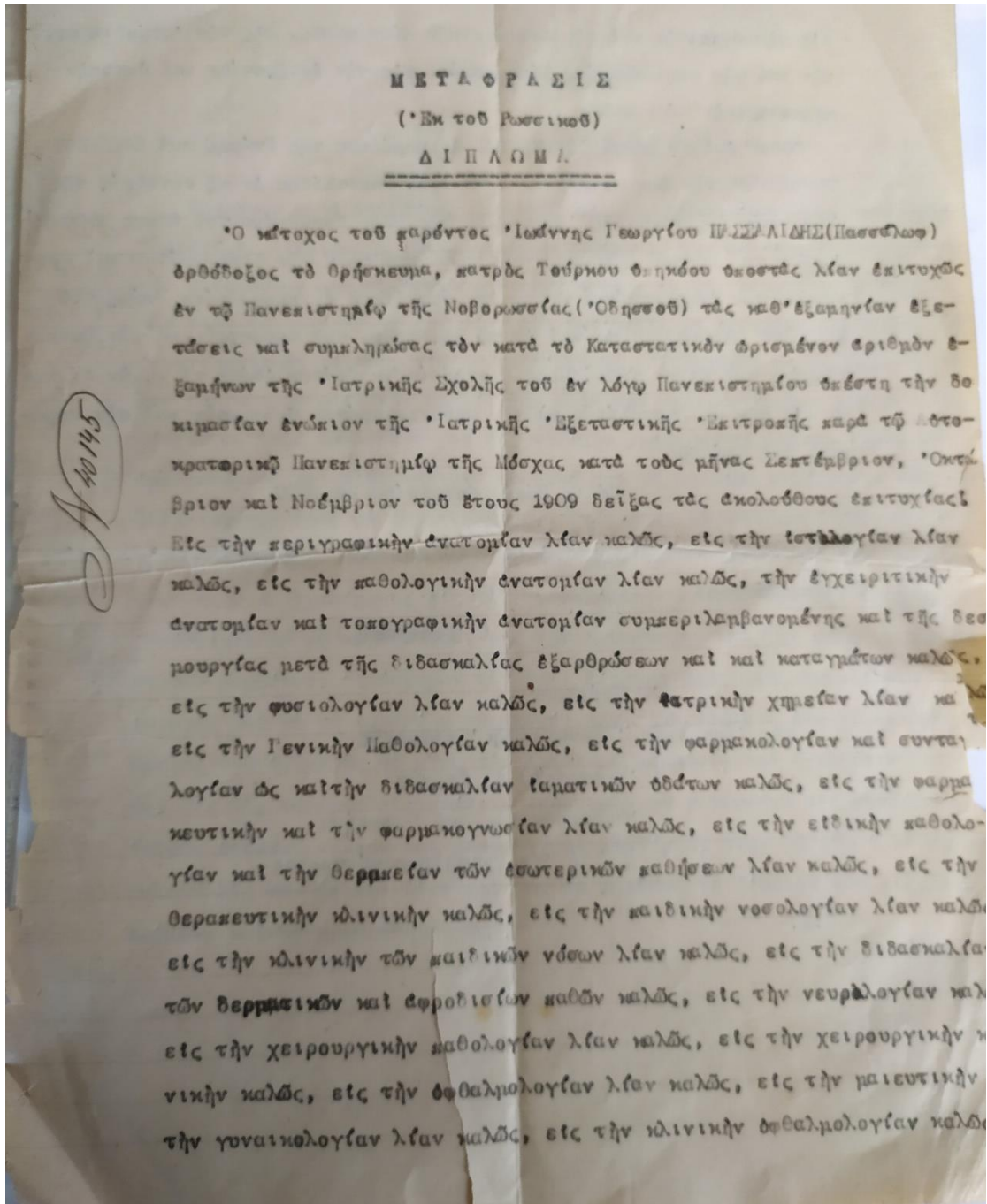
Τρίκκας Γ., *Η ΕΔΑ 1951-67 το νέο πρόσωπο της Αριστεράς*, Αθήνα 2009

Παράρτημα

Το πρώτο πιστοποιητικό του συλλόγου Καυκασίων

Πηγή: Προσωπικό αρχείο του Γιάννη Πασαλίδη

Μετάφραση ἀπὸ τα ρωσικά του πτυχίου του Πασαλίδη

Πηγή: Προσωπικὸ ἀρχεῖο Γιάννη Πασαλίδη

εις την οφθαιμικήν και την αοτιατρικήν λίσαν καλώς, εις την ιατροδικαστικήν και την τοξικολογικήν λίσαν καλώς, εις την εκπαιδευτικήν και δασικήν κτηνφαρμακικήν λίσαν καλώς .

•Οθεν επί τῆ βίβλου τῆς ΥΨΗΛΗΣ ἐπιμενόμενος τῆς Γνώμης τοῦ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ τὴν 8ην Νοεμβρίου 1886 ὁ κ. Πασσαλίδης ἐν τῇ συνεδρίῳ τῆς Ἱατρικῆς Ἐξαταστικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς 30ῆς Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1909 ἠξιώθη τοῦ βαθμοῦ ΙΑΤΡΟΥ ΕΠΙ ΑΡΙΣΤΙΑ μεθ' ὅλων τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ ἐν λόγῳ ΥΨΗΛῃ ἐπιμενόμενῃ Γνώμῃ τοῦ ΚΡΑΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ὡς καὶ ἐν τῷ 92ῳ ἀρθρῳ τοῦ Καταστατικοῦ τῶν Πανεπιστημίων τοῦ ἔτους 1884. Πρὸς πιστοποίησιν τούτου εἰδόθη τὸ παρὸν δίπλωμα εἰς τὸν κ. Πασσαλίδην μετ' τὴν κανονισμένην δημοσίευσίν αὐτῃ καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ Κράτους

Πόλις Μόσχα Νοεμβρίου 24 1910

•Ο Διοικητὴς τῆς ἀνωτέρας Ἐπιμενόμενος τοῦ Ἰατρικοῦ τῆς Παιδείας Τομέως Μόσχας

(Ἰατρογραφῆ) Ζ Δ Α Ν Ω Θ

•Ο Πρόεδρος
τῆς Ἱατρικῆς Ἐξαταστικῆς Ἐπιτροπῆς
(Ἰατρογραφῆ) Δ. Ζερνὼφ

•Ο Διευθυντὴς τοῦ Γραφείου
(Ἰατρογραφῆ) Δυσανδίνωστος

Τ.Σ.

2^η σελίδα ἀπὸ τῆ μετάφραση τοῦ πτυχίου

Πηγή: Προσωπικὸ ἀρχεῖο Γιάννη Πασσαλίδη

Αριθ. Πρωτ. 4525 ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ του δ' αρ. 4355
17-18

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΥΚΑΣΙΩΝ
 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ

Ο Σύλλογος ΚΑΥΚΑΣΙΩΝ πιστοποιεῖ ὅτι

ὁ Γιάννης Πασαλίδης τοῦ Γεωργίου καὶ Εὐδοκίας
 ἡλικία 43 ἐτῶν.

Ἐπάγγελμα Ἴατρος

Μέλη οἰκογενείας Μαρία ἡλικίας 35, Γεώργιος ἡλικίας 9,
Ἄννα ἡλικίας 5, Νίνα ἡλικίας 1.

Ἀφίχθη τῶν Ὀκτωβρίου τοῦ 1922

Ἐγγάνει Ἕλληνα καταγόμενος ἐκ χωρίου Σάντα
Πόντου
 περιφέρειας Τραπεζοῦπος τοῦ ~~Καυκάσου~~ τῆς Ρωσσίας καὶ διαμένει εἰς
Δουβραχίνι

Τῇ αἰτήσει του ἐκδίδεται τὸ παρόν, ἵνα τῷ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

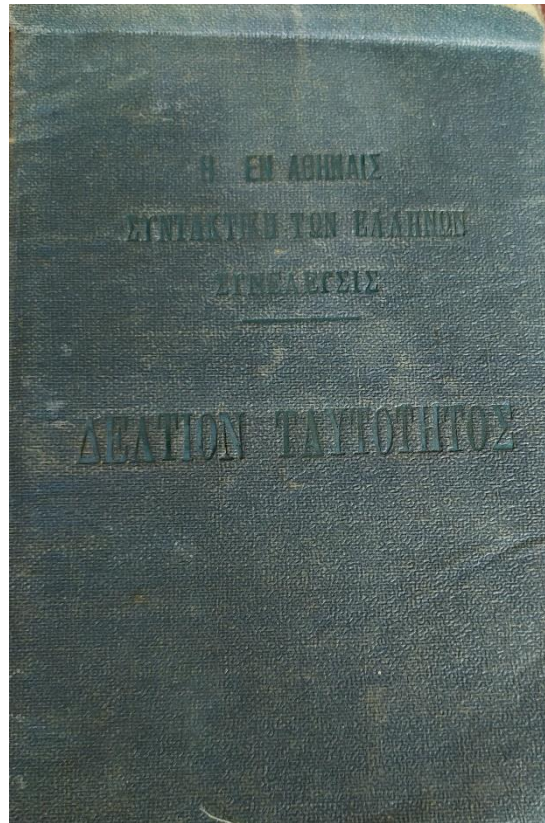
Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 3^ῃ Μαρτίου 1923

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ Πασαλίδης

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ Πασαλίδης

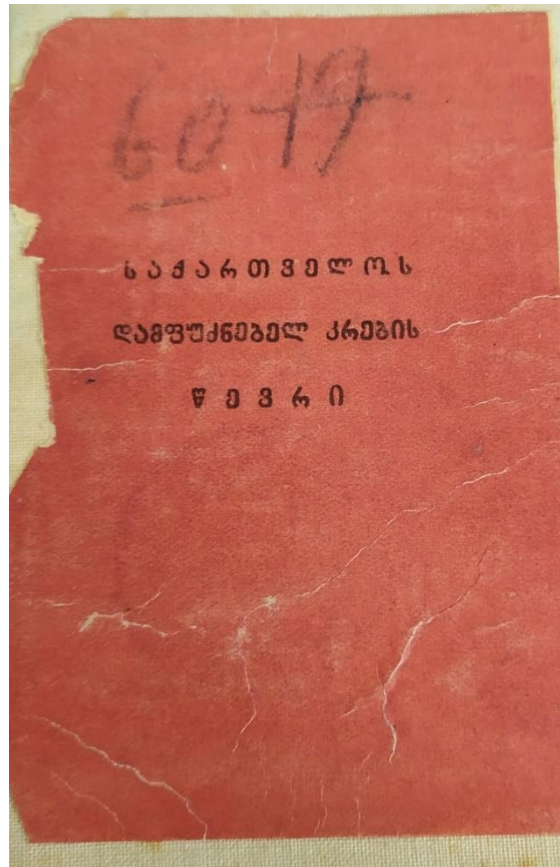
Το δεύτερο πιστοποιητικό του συλλόγου Καυκασίων μετά την οριστική εγκατάσταση του Πασαλίδη στη Θεσσαλονίκη

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

Η πρώτη βουλευτική ταυτότητα του Πασαλίδη από τη Βουλή του 1924

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

Η βουλευτική ταυτότητα του Πασαλίδη από τη Γεωργία

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

Κ. ΒΑΡΝΑΛΗΣ.

Ελά Πρόεδρο μου
 Όχι δεν είμαι οίαντες
 και δικούς μας έχουμε
 έχουμε το μεγαλύτερο λόγος
 και το μεγαλύτερο μέγεθος.

Τετράστιχο του Κ. Βάρναλη που στάλθηκε στον Πασαλίδη για τη γιορτή του

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΕΙΔΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΩΝ ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΩΝ

ΑΡΙΘ. 1039

Ἡμεῖς, Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, παρακαλοῦμεν τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς Ἀρχὰς τῶν φίλων Δυνάμεων καὶ προσκαλοῦμεν τὰς τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ν' ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν διόδον εἰς τὸν κ. Ἰωάννην ΠΑΣΑΛΙΔΗΝ, Βουλευτὴν

ἀπερχόμενον εἰς Ε.Σ.Σ.Δ. μέσω ΓΙΟΥΡΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ, ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ

καὶ ἀνάγκης τυχούσης νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὸν πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπασιν.

Ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος εἶναι τριῶν μηνῶν μετ' ἐπιστροφῆς
καὶ λήγει τὴν 28ην Ἰουλίου 1960

Ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τῆ 23ῃ Ἀπριλίου 1960

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς καὶ ἄ. α.
Πρόσωπάρχης

Α. Κ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐπιγραφή κατόχου

A.M. 2337

Το υπηρεσιακό διαβατήριο του Πασαλίδη για την επίσκεψή του στην Σοβιετική Ένωση το 1960

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

Ο Πασαλίδης με τον Κρουτσώφ στη Σοβιετική Ένωση. Πλάϊ τους οι

Ο Πασαλίδης με τον Κρουτσώφ στη Σοβιετική Ένωση

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλίδη

ποῦ σκέπταν τὴν Ἑλλάδα.

Ἔξ πλῆρεξούσιος. Εἰς τὸ θέμα, κ. Πρόεδρε.

Θ. ΠΑΓΚΑΛΟΣ (Ἐπιτομή τῶν Στρατιωτικῶν).
Ὁ κ. πληρεξούσιος ἔχει τὰς ἰδέας του καὶ δικαιούται νὰ τὰς ἀναπτύξη. Ὅριστε, κ. συνάδελφε.

Ι. ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων ἴσως δὲν θέλει νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἂν ἡ Συνέλευσις δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ τὴν ἀλήθειαν, κανένας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μὲ διακόψῃ. Ὅταν ὁλόκληρος ἡ Συνέλευσις σηκώνεται ἐναντίον τῆς ἀλήθειας, τί ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ ἓνας ἄνθρωπος;

Ἔξ πλῆρεξούσιος. Πῶς θὰ λυθῇ τὸ προσφυγικόν;

Ι. ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ. Θὰ τὸ ποῦμε. Τὸ προσφυγικὸ δὲν εἶναι ἑξωτερικὸ ζήτημα ὡς ἔστι ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Τὸ προσφυγικὸ ζήτημα κατὰ τὴν ἀντίληψί μας εἶναι τμήμα τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ μας προβλήματος. Για μᾶς τὸ προσφυγικὸ ζήτημα συνδέεται στενῶτα μετὰ τὰ κοινωνικὰ μας προβλήματα, μετὰ τὸ ἀγροτικὸ καὶ ἐργατικὸ. (Χειροκροτήματα).

Τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα πρὸ πολλοῦ ἐτέθη ἐνώπιον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ ἕως σήμερα δὲν ἐλύθη σύμφωνα μετὰ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν. Σήμερα ὅμως μετὰ τὴν ἀθρόα συρροὴ ἑκατομμυρίων προσφύγων, ποὺ τὰ 70/οο εἶναι γεωργοί, στὴ λύσι τοῦ ἀγροτικοῦ προβλήματος θὰ ἐπέλθῃ μοιραίως καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, διότι τὰ συμφέροντα τῶν ἀγροτῶν προσφύγων συνδέονται στενῶτα μετὰ τὰ συμφέροντα τῶν ἀκτινῶν καλλιεργητῶν. Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι μετὰ τὸν ἄρτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λύσουμε τὸ ἀγροτικὸ, χωρὶς νὰ θίξετε τὴν ἰσὴν τάχα ἰδιοκτησίαν.

Α. ΠΡΑΝΤΟΥΝΑΣ. Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι ἱερὰ καὶ ἀπαράβατος.

Ι. ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ. Ἡ ἰδιοκτησία ἦτο ἱερὰ κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, ποὺ οἱ θεοὶ ἦσαν γαιοκτήμονες. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως ποὺ οἱ θεοὶ ἐγκατέλειψαν τὴ γῆ, εἶναι ἱερὰ στὰ χεῖρα ἐκείνων ποὺ τὴν ποτίζουν καὶ τὴν δροσίζουν μετὰ τὸν ἰδρωτὰ τοῦ προσώπου των. (Χειροκροτήματα). Ἡ γῆ πρέπει ν' ἀνήκῃ στοὺς ἀμέσους καλλιεργητὰς καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσει πρέπει νὰ γίνεται οὐχί εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κράτους, ἀλλὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας ποὺ ἀποταμίειν ἑκατομμύρια, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Ἕλληνας στρατιώτης ἔχυνε τὸ αἷμα του στὰ βῆθ' τῆς Μ. Ἀσίας. (Χειροκροτήματα). Ἡ γῆ πρέπει ν' ἀνήκῃ στοὺς καλλιεργητὰς καὶ οἱ πρόσφυγες πρέπει νὰ στεγασθῶν ὄχι μὲ τὸ δάνειο, ποὺ θὰ ὑποδουλώσῃ ὁλόκληρο τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀναγκαστικὸ ἐσωτερικὸ δάνειο τῆς κεφαλαιοκρατίας, γιὰ νὰ στεγασθῶν ὄχι μόνον οἱ πρόσφυγες, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξασφαλίσθωσιν οἰκονομικῶς καὶ τὰ ἄλλα θύματα τοῦ πολέμου. (Χειροκροτήματα καὶ θόρυβος).

Ὁ συνάδελφος κ. Σοφοῦλης ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὰ ἄλλα ζητήματα, παρὰ γιὰ τὰ μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα, ποὺ ἐγκυμονοῦν μεγίστους κινδύνους. Ἄν κανένας ἔχη ἀντιρρήσεις, ἄς ἐλθῇ στὸ βῆμα νὰ τὰς ἀναπτύξῃ.

Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἦτο μία νέα ἐκμετάλλευσις νέας φύσεως ἀπὸ μέρους τῆς κεφαλαιοκρατίας, ποὺ μᾶς ἐχορτήγησε καὶ τὸ δάνειον ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους, σύμφωνα μετὰ τοὺς ὀγκύεις λίγες Τράπεζες τῆς Ἀνταντικῆς κεφαλαιοκρατίας ἀπεκτοῦν δικαιώματα ἰδιοκτητοῦ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ ἐπομένως καὶ ἐπὶ τῶν καλλιεργητῶν προσφύγων.

Καὶ νομίζω πῶς ὕστερ' ἀπὸ κείνα ποὺ εἶπαν οἱ προλαλήσαντες, ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρὸ ὁ προσφυγικὸς κόσμος θὰ βρεθῇ σὲ κατὰστασι δουλοπαροικίας, γιατί ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος τῶν προσφύγων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησιν αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς

Ἀποκαταστάσεως. Ὅλοι σιωποῦν. Πραγματικῶς ποῖα διαφορὰ ὑπάρχει μετὰ τὸ σημερινὸ ἀστικοῦ καθεστῆτος καὶ τοῦ Μεσαίωνος; Ποῖα ὑπάρχει διαφορὰ μετὰ τὸ πρόσφυγα ἐργάτη, ποὺ ἀναγκάζεται νὰ ἐργασθῇ 12 ὥρας διὰ 18 δραχ. ἐπὶ κλιμακίᾳ τῆς Δράμας καὶ τοῦ δούλου τοῦ Μεσαίωνος;

Ποῖα διαφορὰ ὑπάρχει μετὰ τὴν ὥραϊα δούλη, ποὺ τὴν πωλοῦσιν στοὺς δρόμους τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τῆς σημερινῆς ὥραϊας προσφυγοπούλας, ποὺ ἀναγκάζεται νὰ πωλήσῃ τὴν τιμὴν τῆς στοῦς δρόμους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης;

Αὐτοὶ εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ τοῦ σημερινοῦ πολιτισμένου τάχα ἀστικοῦ καθεστῆτος. Καὶ ἐναντίον τήτοιου ἀστικοῦ καθεστῆτος ἡμεῖς οἱ σοσιαλισταὶ πάντοτε θὰ ἐπαυματοῦμε, διότι ἡμεῖς θέλομε νὰ ἐπαπαρέωμε τὴν ἰσπολιτεία στὴν ἀνθρωπότητα.

Κατὰ τὴν ἀντίληψί μας, ἡ στήγασις τῶν προσφύγων καὶ ἡ ἀποκατάστασις πρέπει νὰ γίνῃ ἀμέσως.

Ἡ Συνέλευσις, ποὺ ἔχυσε τόσα δάκρυα διὰ τοὺς πρόσφυγας, πρέπει νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Κυβέρνησιν νὰ κάμῃ δάνειο ἐσωτερικὸ ἀναγκαστικὸ τῆς κεφαλαιοκρατίας, γιὰ νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ Κράτος ἀπὸ τὴν ὑποδουλώσιν, διότι στὸ προσφυγικὸ δάνειο ὑπάρχει ἓνας ὄρος, σύμφωνα μετὰ τὸν ὅτιόν ἡ Κυβέρνησις δὲν δικαιούται νὰ κάμῃ ἄλλο ἐξωτερικὸ δάνειο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅλη ἡ πολιτικὴ τοῦ Κράτους θὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς Τραπεζίτας τῆς Ἀντάντ καὶ θὰ κινεῖται ὄχι σύμφωνα μετὰ τὰ συμφέροντα τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἀλλὰ σύμφωνα μετὰ τὰ συμφέροντα τῆς κεφαλαιοκρατίας.

Γιὰ νὰ στεγασθῶν αὐτοὶ οἱ πρόσφυγες, ποὺ ἔρχονται χιλιάδες, πρέπει ἡ Κυβέρνησις νὰ καταλάβῃ ὅλα τὰ μοναστήρια καὶ οἱ ὅσιοι κληῆρες, ποὺ τὰ κατέχουν, νὰ ἐπανέλθωσιν στὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων γιὰ νὰ φέρουν καρπούς.

Ἔξ πλῆρεξούσιος. Θέγετε τὴν θρησκείαν.

Ι. ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ. Τὸ Εὐαγγέλιον λέγει: Πᾶν δένδρον ἄκρπον κόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Κι' ἂν τὰ μοναστήρια δὲν ἐπαρκούν νὰ στεγασθῶν οἱ πρόσφυγες, τότε νὰ γίνῃ συμπυξίς των τῶν πλουσιῶν, ποὺ κατέχουν τὰ μεγάλα μαγαρα καὶ τὰ κτήματα, γιὰ νὰ στεγασθῶν καὶ ἐκεῖ πρόσφυγες.

Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὴν στήγασιν καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων δὲν λύεται τὸ προσφυγικὸν, διότι, ὅπως εἶπα, τὸ προσφυγικὸν ἐγκυμονεῖ μέσα του κινδύνους κολοσσιαίους. Καὶ ἂν ἡ σημερινὴ Κυβέρνησις δὲν ὑψωθῇ στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τῆς, θὰ ἔχωμε μεγάλους κλονισμοὺς μέσα στὴν Ἑλληνικὴν κοινωνία, διότι τὸ ζήτημα αὐτὸ συνδέεται στενῶτα μετὰ τὸ ὅλον ἐργατικὸν ζήτημα.

Ἡ πληθώρα τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τὸν προσφυγικὸν κόσμον αὐξάνει τὰ ἐργατικὰ χεῖρα καὶ τὴ φτηνότερη προσφορὰ τῆς ἐργασίας. Συνεπεία αὐτοῦ οἱ ἐργοδότες θὰ κώμουν ἀπόπειρα γενικῆς ἐλαττώσεως τῶν ἡμερομισθίων εἰς βάρος τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἐνῶ ἡ ἀκρίβεια θὰ αὐξάνῃ.

Αὐτὲς οἱ ἀνωμαλίαι, αὐτὲς οἱ ἀντιθέσεις, ποὺ γεννᾷ τὸ προσφυγικὸν ζήτημα στὴν ἐργατικὴν τάξιν, θὰ κείνωσιν τὴν πάλιν τῶν τάξεων ἐντονωτάτην.

Τὸ ἐργατικὸν κίνημα θὰ προσδέσῃ καὶ ἡ ἀπεργία θὰ αὐξάνῃ, διότι ἡ διοικητικὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη, ὥστε νὰ μῆρησῃ τὴν ἀπορροφήσιν ὅλες αὐτὲς τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως, ὥστε καὶ ἔγει τάχι γιὰ ἀνάπτυξιν, διότι τὸ ἑλληνικὸν κεφάλαιον δὲν εἶναι γασακτικῶς δημοκρατικόν, ἀλλὰ μόνον αἰσχροκερδῆ.

ΣΤ. ΘΕΟΔΩΡΙΤΗΣ. Πότοι εἶπατε, κ. συνάδελφε, καὶ ἐπὶ τῆς συνδέσεως μετὰ τὸν ἄρτο εἰς τὴν Ἀργίν;

Ι. ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ. Σὺς προκαλοῦ, κ. πληρεξούσιε, ἐμεῖς δὲν ἀναμετροῦμε τῆς δυνάμεις μετὰ τὰς ψήφους μέσα στὸ Κοινοβούλιον, διότι γνωρίζετε ὅτι ἡ ἰδεολογία μας ἀντιπροσωπεύει

Ομιλία του Πασαλιδη για το προσφυγικό στη Βουλή του 1924

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Γιάννη Πασαλιδη

τούς πόθους καὶ τὰ συμπερόνα δλων τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Καὶ ἐν μέσῳ τῆς Συνέλευσις εἰματε λίγαι, πίσω μας ἔρχονται ἔλαι οἱ πεινασμένοι, οἱ γυμνοί, οἱ ἑσπόλυτοι, οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ ἐργάτες. Θυμᾶμαι, ὅταν στὴ Ρωσία ἔγινε ἡ τελευταία ἐπαναστάσις, πού δὲν περίμενε κανένας, ἕνας γερουσιστής εἶπε : «Μὰ πὼς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἐπαναστάσις ; Μήπως δὲν ἐρώτησαν τὸν Τσαρὸν ;»

Κατὰ τὴν ἀντίληψί μας, θὰ εἶναι σὲ θέσι νὰ λύσῃ τὸ προσφυγικὸ ζήτημα καὶ νὰ βαστῇ τὴ σημερινὴ Ἑλληνικὴ κοινωνία σὲ ἰσορροπία μονάχα ἐκείνη ἡ πολιτικὴ Ἐξουσία πού θὰ φέρῃ μιὰ νέα ἀνασυγκρότησι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ Κράτους πᾶνω σὲ νέες σοσιαλιστικὰς βάσεις. Μὴ σὰς τρομοκρατοὺν αἱ λέξεις, διότι οἱ σήμερον κυβερνῶντες καὶ, ἐκείνοι πού θέλουσι νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ καταλάβουν ὅτι αὐτὰς τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς ἀπαιτεῖ ὁ τροχὸς τῆς ἱστορίας καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸν γυρίσουν πίσω, ὅπως νοσταλγοὺν μερικοί.

Συνάμα πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ προοδευτικὴ φορολογία γιὰ νὰ ἀνακουφισθῇ ἡ κατωτέρα λαϊκὴ τάξι καὶ αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ ἀνακούρησις θὰ εἶναι ἡ καλύτερη τόνοισι τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθηματος.

Νὰ ἰδρυθῇ Ἰπουργεῖο ἐργασίας γιὰ νὰ μαρᾶσουν νὰ ὀργανωθοῦν ἐλευθεροὶ ἔλαι οἱ ἐργάτες μαζί σὲ ἐλεύθερα Σωματεία, χωρὶς ἐκείνους τοὺς περιοριστικὸς νόμους, πού ἔχει σήμερα ἡ Ἑλληνικὴ ἐργατικὴ νομοθεσία.

Νὰ ἰδρυθοῦν σὲ ὅλο τὸ Κράτος, ὅπου ὑπάρχουν βιομηχανικῆς πόλεις, Γραφεῖα Ἐργασίας γιὰ νὰ ρυθμίζουσι τὴν προσφορὰ τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κατωτέρω ὄριο τοῦ ἡμερομισθίου καὶ νὰ καταργηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας, πού τὴν ὑποστηρίχουν οἱ οἰκονομολόγοι τῆς ἀστικῆς τάξεως.

Μόνον μὲ αὐτὰς τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς θὰ εἶσθε σὲ θέσι, ἔλαι ὅσους πού θέλετε νὰ κυβερνήσετε τὴν Ἑλλάδα, νὰ λύσετε τὸ προσφυγικὸ πρόβλημα. Ἐμεῖς φρονοῦμεν ὅτι μὲ αὐτὰς τῆς μεταβολῆς μονάχα θὰ λυθῇ ἡ ἀνάγκη τοῦ ζήτημα. Καὶ τότε θ' ἀναπτυχθοῦν καὶ οἱ πλουτοπαραγωγικῆς δυνάμεις τῆς Χώρας καὶ ἡ ἐργατικὴ τάξι ὁμαλῶς θὰ ἀναπτυχθῇ πρὸς τὸν ἀνώτερο προορισμὸ τῆς, πού εἶναι ἡ τελεία μεταβολὴ τῆς σημερινῆς ἀστικῆς κοινωνίας τῆς ἐκμεταλλεύσεως σὲ μιὰ ἀνθρωπίνῃ σοσιαλιστικὴ κοινωνία τῆς ἐργασίας. (Χειροκρούματα).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Λύεται ἡ συνεδρίασις διὰ τὴν προσεχῆ Δευτέραν καὶ ὥραν 6 μ. μ.

(Ὦρα 9.15' μ. μ.)

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ 69^η

Δευτέρα 30 Ἰουλίου 1924.

(Ὦρα 6.55' μ. μ.)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἀρχεται ἡ συνεδρίασις. Ν' ἀνοιχθῶσι τὰ θεωρεία.

(Ἀναγιγνώσκονται καὶ ἐκτιμῶνται τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνεδριάσεως).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Ἀνακινῶ πρὸς τὴν Συνέλευσιν τὰ ἑξῆς :

—Ὁ Σύνδεσμος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων Ἄργους καὶ Κοζάνης αἰτεῖται τὸν κανονισμὸν τοῦ μισθοῦ των ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τιμαριθμοῦ τῆς ζωῆς.

—Οἱ ἔμποροι Βλοχῶς Λευκάδος ζητοῦσιν ὅπως ἀφαιρεθῇ ἡ ὑπηρεσία τοῦ τηλεφώνου ἀπὸ τὸν Ἴω. Σιλαβανίτην.

—Ὁ Κτηματικὸς Σύλλογος Ἡλείας παρακαλεῖ ὅπως διαταχθῇ ἡ ἄμεσος ἀγορὰ 10.000.000 σταφιδοκάρπου παρὰ τοῦ Κράτους.

—Τὸ προσωπικὸν ΤΥΤ Κομοτηνῆς αἰτεῖται τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεώς του.

—Οἱ κῆτικοι Κρησιωχοῦ διωρτῶνται διὰ τὴν μελετωμένην κατάρτησιν τοῦ Βιργινιοκίου Ἐλατίας.

—Ὁ Γεωργικὸς Συνεταιρισμὸς Λαμίας αἰτεῖται τὴν ταχεῖαν ἐπιψήφισιν τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου.

—Οἱ προσφυγικοὶ συνδικατοὶ Βόρωνος καὶ Ποδαράδων αἰτοῦνται τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τῆς κατεβολῆς ἐνοικίου.

—Ὁ Παναγ. Μπακανάκης, πρῶτον ἐπιθεωρητῆς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἤδη δημοδιδάκταλος, παρακαλεῖ νὰ τῷ ἀναγνωρισθῶσι τὰ δικαιώματά του.

—Οἱ ἰδιοκτῆται κτημάτων ἐν τῇ περιφερείᾳ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς παρακαλοῦσιν ὅπως τούτα ἐξαίρεθῶσι τῆς ἀκαλοτριώσεως.

—Ὁ Σύνδεσμος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων Οἰτύλου παρακαλεῖ ὅπως βελτιωθῇ ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν κατάστασις.

—Τὸ Ἐμπορικὸν καὶ Βιομηχανικὸν Ἐπιμελητήριον Πατρῶν αἰτεῖται τὴν ἄρσιν τοῦ προσθέτου 10/10 ἐπὶ τοῦ δημοτικοῦ δαμολογίου ὑπὲρ τοῦ λιμενικοῦ ταμείου Πατρῶν.

—Οἱ κῆτικοι τῆς Κοινότητος Ἄρραρων παρακαλοῦσιν ὅπως μὴ τοῖς ἐπιβληθῇ φορολογία διὰ τὴν ἀποθέρασιν τοῦ ἔλους Ἄγιου Φιλῶρου.

—Οἱ πληρεξούσιοι κ. κ. Ἀθ. Παπακριστόπουλος, Ν. Συριοπούλος, Τ. Αναστασίου, Ν. Παπαγιαννόπουλος καὶ Ν. Καλλιωνίδης ὑπεβάλλουσι τροπολογίαν ἐπὶ τοῦ σχεδίου νόμου ἀπερὶ συμπληρώσεως τοῦ νόμου 1242 περὶ διοικήσεως τῆς Δημοτικῆς καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

—Ὁ πληρεξούσιος κ. Ἀθ. Παπακριστόπουλος ὑπεβάλλει τροπολογίαν ἐπὶ τοῦ σχεδίου νόμου ἀπερὶ ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας πολυτεχνίου διδασκαλείων.

—Ὁ Ἰπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κ. Θ. Πάγκαλος ὑπεβάλλει σχέδιον νόμου ἀπερὶ τροποποιήσεως τοῦ άρθρου 2 τοῦ νόμου 3059 περὶ κατατάξεως ἐθελοντῶν.

—Ὁ Ἰπουργὸς τῶν Ναυτικῶν κ. Δ. Παπαναστασίου ὑπεβάλλει σχέδιον νόμου ἀπερὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως διατάξεων ἐπειγουσῶν τοῦ Μεταχικῆ Ταμείου τοῦ Πόλ. Ναυτικῶν.

—Ὁ Ἰπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας κ. Γ. Κουδούνος ὑπεβάλλει τὰ ἑξῆς σχέδια νόμων :

1) «Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν περὶ ἀσχυρακερδεῖας κλπ. διατάξεων» καὶ

2) «Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ ἀπὸ 4 Ἀυγούστου 1923 Ν. Δ. περὶ διατιμῆσεων καὶ δωρέσεως τῆς ἀσχυρακερδεῖας».

—Ὁ Ἰπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας κ. Γ. Κουδούνος ὑπεβάλλει σχέδιον νόμου ἀπερὶ ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τοῦ Ν. Δ. περὶ ἀναδημοσιεύσεως εἰς ἕν ἐνιαυτὸν κείμενον τῶν νόμων περὶ κυριακῆς ἀναπαύσεως εἰς Θεσσαλονίκην καὶ λοιπὰς πόλεις ἐχούσας πληθυσμὸν διαφόρων ἑξακκοσίων.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ. Παρακαλῶ, κ. Πρόεδρε, νὰ ἐπισηπευθῇ ἡ ψήφισις τοῦ νομοσχεδίου αὐτοῦ περὶ κυριακῆς ἀργίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Γ. ΔΟΥΖΙΝΑΣ (Ἰπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας). Ἐγὼ δὲν ἔχω καμμίαν ἀντίρρησην, ἐφόσον ἡ Συνέλευσις ζητεῖ τὴν ἐπιψήφισιν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Πολὺ καλὰ. Ἄρα τούτῃ καὶ διανεμηθῆ, ἔννοσθε νὰ τὸ κηρύξετε κατεπεῖγον.

Ν. ΔΑΓΡΕΣ. Ἐπίσης καὶ τὸ ἀπερὶ αὐτοδιοικήσεως δὲν διενειχθῇ ἀνάγκη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ. Θὰ διανεμηθῇ.

Συνοχίζεται ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ προσφυγικοῦ ζήτηματος.

Ὁ κ. Βοραζάνης ἔχει τὸν λόγον.

Γ. ΒΟΡΑΖΑΝΗΣ. Τὸ ζήτημα τὸ προσφυγικόν, κύριον πλη-

2^η σελίδα ἀπὸ τὴν ομιλία στὴ Βουλὴ τοῦ 1924 γιὰ τὸ προσφυγικὸ

Πηγή: Προσωπικὸ ἀρχεῖο Γιάννη Πασαλιδή

δήλωσις

Προς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς

Ἡ παραβατικὴ ὁμολογία τῆς ΕΔΑ
καταγγέλλω εἰς τὴν Ἑθνικὴν Ἀνεκρωσάσεια καὶ
τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν
καὶ τῆς Δημοσιότητος διότι:

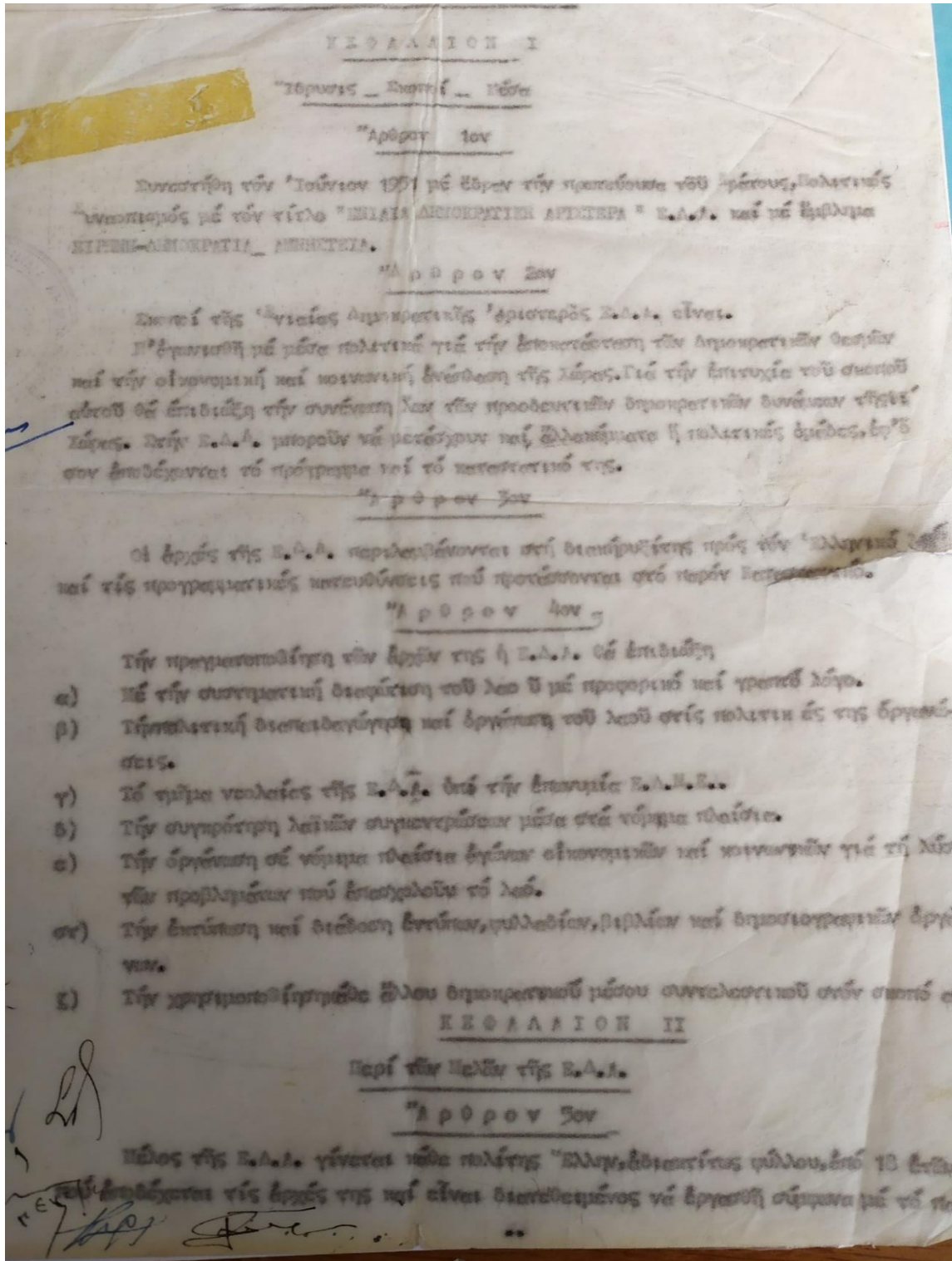
Σε περίοδο ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Ἀνεκρω-
σάσεια ἀφῆκε τὸ ἑλεγκτικὸν σύστημα βάσει
τῆς ἀπορίας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲ πικρῶς νὰ
ἀκούσῃ τὸ ὑψίστου δημοκρατικοῦ τῶν δημο-
κρατικῶν καὶ ὑπουργῶν τῶν Ἐσωτερικῶν κατὰ
παράβασιν τῶν Συντάγματός καὶ τῶν θεσι-
μῶν ἐρχῶν τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν
Κοινοβουλευτικῶν προβλεπῶν εἰς ἀπόφασιν
ἐπιπέσει δημοκρατικῶν ἀδελφῶν, φίλων
τῶν ὁσίων καὶ ἀδελφῶν τῆς ΕΔΑ καὶ
δι' ἀσφαλείας τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀσφαλείας
διέλυσαν τὴν ἀδελφικὴν ὁργάνωσιν τῆς
Κόμφορτ καὶ τῶν ΕΔΜΕ.

Κατὰ τὴν ἐπιτέλειον δὲ τῆς ἀσφαλεί-
ας αὐτῆς ὁ ὑπουργὸς τῆς Δημοσιότητος
ἐβίβλεξε τὸν ἑκκρωσάσειον τῶν ἀσφαλείων,

Ιδιόχειρη δήλωση - διαμαρτυρία του Πασαλίδη προς τον πρόεδρο της Βουλῆς για το κλείσιμο της ΕΑΝΕ

Πηγή: Προσωπικό αρχεῖο Γιάννη Πασαλίδη

Το πρώτο καταστατικό της ΕΔΑ

προαγωγή και πραγματοποιήση των σκοπών και επιδιώξεων της Ε.Α.Α. Το ίδιο αποτελεί ΒΑΣΙΚΟ ΚΑΝΟΝΗ των μελών της Ε.Α.Α. Επί των προτάσεων τούτων ακολουθεί συζήτηση και λαμβάνεται απόφασις κατά πλειψηφίαν, που καίτερματίζει το ζήτημα. Η απόφασις αυτή είναι υποχρεωτική για όλα τα μέλη, άμεσα και τα μειοψηφούντα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Η III

Θεμελιώδεις άρχαι Διοικήσεως της Ε.Α.Α.

"Α ρ θ ρ ο ν 10ον

"Η Ε.Α.Α. διοικείται δημοκρατικά. Όλα τα έργα Διοικήσεως εκτελούνται από την αντιστοιχη κοιμητική τους άρχουση, όπως όριζει το παρόν Καταστατικό.

"Α ρ θ ρ ο ν 11ον

"Όλα τα μέλη τα όποια ανατίθενται καθήκοντα Διοικητικά ή άλλα, εκτελούνται από τα άρμόδια έργα Διοικήσεως και την Συνέλευση της Κομμ. της τους οργανώσεως της Ε.Α.Α. και είναι υπάλογοι. Εξούθενται για την σύμφωνη με τις άρχαι της Ε.Α.Α. διακρίση όλων των εντολών που τους ανατίθενται. Είναι άμεσα υπάλογοι όχι μόνον για τις πράξεις τους, αλλά και τήσπεραλείφεις τους.

"Α ρ θ ρ ο ν 12ον

Σε κανένα δέν ανατίθεται Διοικητικό ή άλλο άξιωμα και έντολη, έφ' όσον δέν έδοχόσπε για την προηγουμένη διακρίση του καθεδν έτους της άγριόσεως της άρμόδιας κοιμητικής του οργανώσεως της Ε.Α.Α.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Η IV

Διοικητική Διοίρεσις της Ε.Α.Α.

"Α ρ θ ρ ο ν 13ον

Διοικητικές Περιφέρειες της Ε.Α.Α. άποτελούν

- α) Οι Κομοί.
- β) Αί πόλεις που έχουν πληθυσμό άνω των 100 χιλιάδων.
- γ) Όσων κρίνεταται σκόπημο και άρμόδιο για τόν Συνισμομό της Ε.Α.Α. καθιερώνεται ως άνωτέρα Διοικητική μονάδα και ή ΠΕΡΙΦΕΡΗ άποτελουμένη από συγκρότημα Κομμ. ειδικά για τή Β. Έλλάδα συνιστάται Διοικήση περιοχής Β. Έλλάδος με έδρα τή Θεσσαλονίκη.

δ) Σε κάθε Διοικητική Περιφέρεια υπάρχει μία ή άνω Διοίρη.

"Α ρ θ ρ ο ν 14ον

Εκάθε Διοικητική Περιφέρεια Κομής ή Πόλης άνω των 100 χιλ. κατοίκων διακρίνεται σε τμήματα ήτοι:

α) Η Διοικητική Περιφέρεια Κομής, υποδιαιρείται σε τμήματα άνωρχια και τμήματα πόλεων που έχουν 20_ 100 χιλ. κατοίκους. Ταύτα δέ εις τμήματα άνωρχιων ή άρχιων.

β) Η Διοικητική Περιφέρεια πόλεως με άριθμό άνω των 100 χιλ. κατοίκων, υποδιαιρείται εις Τομείς, άνωρχα με την ιδιαιτερία της πόλεως και ένωστος Τομείς εις

Handwritten signatures and initials in blue and red ink on the left margin, including names like 'Lj' and 'HKS'.

Διεύθυνση Διοικήσεως και Διεύθυνση Προστασίας (Οικολογική, Διοικητική, Διαγναστική, Βιο-
τοxicολογία κ.λπ.)
γ) Επίπεδο τοπικού οργανισμού στο οποίο είναι στις πόλεις ή Διοικήσεις κατόπιν υπο-
λογογή του πρώτου.

ΚΕΘΑΛΑΙΟΝ

Οργανισμός Διοικήσεως του Δήμου

Α) Περιφερειακή Διοίκηση.

Απόρροον 13ον

Η Περιφερειακή Διοίκηση έχει την άμεση διοίκηση του Πρωτοδικείου Διοικήσεως και Διοικήσεως της Δ.Α.Α. και διοικείται από την Διοίκηση της Δ.Α.Α.

Απόρροον 16ον

Η Δ.Α.Α. διοικείται από Διοικήσεις Περιφερειακών Διοικήσεων από δύο αντιπρο-
σώπους από κάθε συμμετόχον Δήμο, από ημερήσια σταθερή καθορισμένα από την Δ.Α.Α.
δύο αντιπροσώπους της Κοινοβουλευτικής ομάδας της Δ.Α.Α.

Απόρροον 17ον

Η Δ.Α.Α. εκλέγει τον Πρόεδρο της Δ.Α.Α. και τριμελή Γραμματεία. Ο Πρόεδρος
της Δ.Α.Α. είναι και Πρόεδρος της Γραμματείας.

Απόρροον 18ον

Αλλαγές μελών εν τω συνόρω ή εν έρω της Γραμματείας, αμεταίρετα ή να γίνει μόνον
κατόπιν υποδείξεως από τους της Δ.Α.Α.

Απόρροον 19ον

Την όδιν των δι' ομοθυμία αρίτων εξαρχαιώνων κατόπιν μελών της Δ.Α.Α. κατε-
λεθόντων νέα μέλη υποδεικνύονται από την αντιπροσώπων κατόπιν των του πολιτικού
Διοικήσεως της Δ.Α.Α.

Απόρροον 20ον

Η Δ.Α.Α. συνέρχεται κατόπιν μετά προήμερον, έκτακτος δε όαν κληθεί από την
Γραμματεία ή έν έρηγή τουτο από το γ των μελών της.

Απόρροον 21ον

Η Δ.Α.Α. κέρθεται έν έρηγή έν όαν παρίσταται εις τας συνεδριάσεις το
πόσον όντις των μελών της. Αι έρηγές δε έρηγών όντις λαμβάνονται υπό όμο-
νία, καί έν έρηγών κατόπιν κατόπιν των μελών. Τίς συνεδριάσεις
διοικούνται ό Πρόεδρος της Δ.Α.Α. ή όδη Γραμματεία κατόπιν τις συνεδριάσεις έκτακται με-
λος της Δ.Α.Α.

Απόρροον 22ον

Τα μέλη της Δ.Α.Α. υποχρεούνται να παρίστανται όναλλοις στις συνεδριάσεις εν
όσον κατόπιν κατόπιν έρηγών κατόπιν όραθούν ή είδομηθών.

Handwritten notes and signatures on the left margin:
- A blue scribble at the top.
- A signature 'H.K.' in blue ink.
- A signature 'L. J.' in blue ink.
- A signature 'D. K.' in blue ink.
- A signature 'M.B.' in blue ink.
- A signature 'W.K.' in blue ink.
- A signature 'H.K.' in blue ink.
- A signature 'L.K.' in blue ink.
- A signature 'H.K.' in blue ink.
- A signature 'H.K.' in blue ink.
- A signature 'H.K.' in blue ink.
- A signature 'H.K.' in blue ink.
- A signature 'H.K.' in blue ink.

τολάχιστον τὸ $\frac{2}{3}$ τῶν μελών.

Τὰ ἐπιλεγόμενα μέλη τοῦ Γραμματείου συναρμολογῶνται ἐντός τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς προβαίνουσας εἰς τὴν ἐπιλογήν τοῦ Γραμματεῖος καὶ τοῦ ταμίου τοῦ ἑορταστικοῦ τοιχείου ὑπερβαίνουσιν τὸ 100, εἴνεκα τῶν μελῶν τοῦ κοιμητηρίου ὁργανωτικοῦ τοιχείου ὑπερβαίνουσιν τὸ 100, εἴνεκα τῆς ἐπιλογῆς νέου Κοιμητηρίου ὁργανωτικοῦ τοιχείου, καὶ εἴνεκα τῆς ἑορταστικῆς ἐπιλογῆς Κοιμητηρίου ἢ πόλεως, Διοικήσεως, καὶ ἐπιλογῆς ἢ Κοιμητηρίου ὁργάνωσις τοῦ τοιχείου Κοιμητηρίου ἢ πόλεως, Διοικήσεως.

Ἄρθρον 29ον

Ἡ ἑορταστικὴ ὁργάνωσις ἢ ὁργάνωσις πόλεως μέχρις 100 χιλ. κατοίκων, διοικεῖται ἀπὸ Γραμματεῖον ἐπιλεγόμενον ἀπὸ τοὺς ἐντιπροσώπους τῶν Κοιμητηρίων ὁργανωτικῶν τοιχείων τῆς ἑορταστικῆς ἢ τῆς πόλεως καὶ διοικεῖται ἀπὸ 2,7 μέλη, τὰ ἑκαστὸν ἀπὸ τῶν τῶν Γραμματέα καὶ τὸν ταμίαν αὐτοῦ.

γ) Διοικήσις τῆς Κοιμητηρίου ὁργάνωσις ἢ τῆς πόλεως

ἀνω τῶν 100 χιλ. κατοίκων.

Ἄρθρον 30ον

Ἡ Κοιμητηρίου ὁργάνωσις καθὼς καὶ ἐπιφυὴ πόλεως ἀνω τῶν 100 χιλ. κατοίκων, διοικεῖται ἀπὸ Γραμματεῖον 2,9 μέλη, τὰ ἑκαστὸν ἀπὸ τῶν Γραμματέα καὶ τὸν ταμίαν αὐτοῦ.

Ἄρθρον 31ον

Ὅς βοηθητικὰ ἔργα τῶν Κοιμητηρίων ἢ πόλεων Γραμματεῖον, εἴνεκα τῶν λειτουργῶν ἀρμολογῶνται ἀπὸ τοῦτον ἀνεξαρτητοῦσιν ἢ ἑστέ:

- ἑορταστικῆς ὁργανωτικῆς
- " οἰκονομικῆς
- " μελετητικῆς
- καλ. κ.

δ) Διοικήσις τῆς ὁργάνωσις Κοιμητηρίου

Ἄρθρον 32ον

Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Γραμματεῖου τῆς ὁργάνωσις Κοιμητηρίου, εἴνεκα αὐτῆς διοικεῖται ἀπὸ τῆς ἑορταστικῆς ὁργάνωσις ἀνεξαρτητοῦσιν ἀπὸ τῆς Δ.Ε. τῆς Ε.Δ.Α.

ε) Πίθικη Διοικήσις

Ἄρθρον 33ον

Ἡ Δ.Ε. τῆς Ε.Δ.Α. σὺν ἐπιτροπῆς περιστασιαστικῆς εἴσεως τὸ ἐπιλεξιμὸν ἀνεξαρτητοῦσιν ἀπὸ τῆς Δ.Ε. τῆς Ε.Δ.Α. ὡς ἐπιτροπὴ διοικήσεως τῶν ὁργανωτικῶν τοῦ κοιμητηρίου καὶ ἐπιφυὴς ἐπιλογῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ εἴσεως ἀπὸ τῆς ἐπιτροπῆς, καθὼς καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν εἴσεως ἔκτακτος εἴσεως ἀπὸ τῆς ἐπιτροπῆς διοικήσεως τῶν ὁργανωτικῶν τοῦ κοιμητηρίου καὶ ἐπιφυὴς ἐπιλογῆς.

Ἡ ὁργάνωσις τῶν εἰς τὸ ἐπιλεξιμὸν αὐτοῦ διοικήσεων εἶναι ἐπιλεξιμὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7ον

Ἀνεξαρτητοῦσιν καὶ Ἀνελεῖσις

Ἄρθρον 34ον

Τὰ μέλη τῶν Γραμματεῖων ἐπιλεγόμενον τῶν Κοιμητηρίων ὁργανωτικῶν τοιχείων τῆς Ε.Δ.Α. ὑποχρεοῦνται

Handwritten notes and signatures:

Εἰσαγγεῖται ἀπὸ τῶν ἐπιτροπῶν τῶν Κοιμητηρίων ὁργανωτικῶν τοιχείων τῆς ἑορταστικῆς ἢ πόλεως,

[Signatures]

[Red stamp]

7
ται να συνεδριάζουν τακτικά μετ'από την εθνοσυνέλευση και έκτακτα ή ανάφορα το επι-
βάλλει.

"Α Ρ Θ Ρ Ο Υ Ξ Ο ν

Α) Συνελεύσεις των μελών των Κομματιών ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ της Ε.Α.Α. (Συνεδρίαση, κ.λπ.) ενεργούνται τακτικά, έναν μήνα πριν και έκτακτες δεξιώς καθορίζονται από τις Διοικήσεις τους. Η τήρηση του Ξ των μελών τους, καθορίζονται σε έκτακτα όσον είναι παρόντα το ήμισυ των μελών κάθε όμιλου.

"Α Ρ Θ Ρ Ο Υ Ξ Ο ν

Συνελεύσεις των Κομματιών ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ της Ε.Α.Α. δύναται να προκληθούν και τα έκτακτα έκτακτα Διοικήσεις ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ και της Δ.Ε. της Ε.Α.Α. Στην περίπτωση αυτή τα θέματα της ημερησίας διατάξεως καθορίζονται από τα έκτακτα Διοικήσεις του προκληθέντος τμήματος.

Κ Ε Θ Α Λ Α Ι Ο Η 000 VIII

Εξουσιοδοτήσεις κατόπιν εγκρίσεως της Δ.Ε. της Ε.Α.Α.

"Α Ρ Θ Ρ Ο Υ Ξ Ο ν

Εκτός ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ Πόλεως ή Περιφέρειας Κομματιών Διοικήσεως της Ε.Α.Α. δύναται να συγκαλέσει ειδικές διασκέψεις:

- α) Η ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ Διοίκηση δύναται να καλέσει ειδική διασκέψη να Γραφεία των Κομματιών ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ της ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ή αντιπροσώπων τους.
- β) Η Κομματιών ή Πόλεως Διοίκηση, να Γραφεία ή τους αντιπροσώπους των ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ κατόπιν Γραφείων των Κομματιών ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ ^{Κομματιών} ~~Κομματιών~~ στοιχείων του Κομματιών ή της Πόλεως.
- γ) Η Διοίκηση Περιφέρειας, να Γραφεία ή αντιπροσώπους των Γραφείων των Κομματιών της Περιφέρειας.

"Α Ρ Θ Ρ Ο Υ Ξ Ο ν

Τα θέματα της ημερησίας διατάξεως τίνεως το έκτακτο όμιλον διασκέψαν καθορίζονται από της προκληθείσης Διοικήσεως όρου προηγούμενης εγκρίσεως από της Δ.Ε. της Ε.Α.Α. και ενεργούνται στις σχετικές προσεδρίες, κοινοποιούμενες στη Δ.Ε. της Ε.Α.Α. συνεκείνη να παρευθί με ~~αποστολή~~ αντιπροσώπων της.

Κ Ε Θ Α Λ Α Ι Ο Η IX

Γενικές Διατάξεις

"Α Ρ Θ Ρ Ο Υ Ξ Ο ν

Κα'ετος ~~οργανογραμμή~~ συγκαλέται και σε τήνη και χρόνο του ορίζεται από τη Δ.Ε. Εθνολογική διασκέψης της Ε.Α.Α. Τα θέματα της διασκέψεως καθορίζονται από την Δ.Ε. και κοινοποιούνται δύο μήνες τοδελχιστων από της διασκέψεως σε όλες τις κομματιών Διοικήσεις.

"Α Ρ Θ Ρ Ο Υ Ξ Ο ν

Ετή Διασκέψη παίρνουν μέρος:

- α) Τά μέλη της Δ.Ε. της Ε.Α.Α.
- β) Οί εν ενεργεία βουλευται της Ε.Α.Α. και οι διατελλόμενος τοιοιτοι

Handwritten signatures and notes on the left side of the page, including a large red signature and various initials.

- γ) Πολιτευταί της Ε.Α.Α. και Ήρωες στελέχη.
- δ) Αντιπροσωπεύει τών Κομμουνιστών δυνάμει των Κομμ. Ελλάδας και Πελοπον. κομματιών και της Νεολαίας.

Άρθρον 41ον

Πρόεδρος της Διοικήσεως είναι εκτρεφικώς ο Πρόεδρος της Ε.Α.Α. κρή Γραμματέας εκτελεί εν μέρει της Δ.Ε. της Ε.Α.Α. Τά συμπράξεις της Διοικήσεως διαβιβάζονται εις τήν Δ.Ε. της Ε.Α.Α. Η σφραγίδα του πολιτικού Διοικητικού της Ε.Α.Α. είναι κυρία και έχει περιεχόμεναι τής λέξεσι "ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΡΑ" και τής λέξεσι "ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ".

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XIV

Οικονομικοί πόροι

Άρθρον 42ον

- Τά Οικονομικά του Κόμματος προέρχονται:
- α) Από τό δίκαιον έγγραφής μέλους.
  - β) Από τής τακτικές συνδρομές τών μελών.
  - γ) Από τής έκτακτες εισφορές τών μελών.
  - δ) Από δωρεάς τών μελών.
  - ε) Από τά κέρδη τών ένδειων του Κόμματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ XIV

Οργάνωσις και Διοικήσις της Ένιαίας Δημοκρατικής Νεολαίας της Ελλάδος

Άρθρον 43ον

Τό τμήμα Νεολαίας υπό τήν έπικουρίαν "ΕΝΙΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ Ε.Α.Ν.Ε." έχει σκοπόν τήν διαπαιδαγώγησιν τών νέων της Ελλάδος εις Έθνηκά εθνικονομικόν, δημοκρατικόν, προοδευτικόν, μάλαδολή πολιτιστικόν κτλ. και τήν διασποράν της προς τόν Έλληνα Λόγον και τής προγραμματικώσεως κατευθύνσεως της Ε.Α.Α.

Άρθρον 44ον

Κόμος της Ε.Α.Ν.Ε. γίνεται κώδε νόσε και νόσε της Ελλάδος έσο 15 έτών και ένω, που παραδίδεται τής προγραμματικώσεως κατευθύνσεως της Ε.Α.Α.

Άρθρον 45ον

Η Ε.Α.Ν.Ε. διοικείται υπό Κεντρικόν Συμβούλιο 7-11 μελών, που εκλέγεται δημοκρατικώς και τυγχάνει της άγχιόσεως της Δ.Ε. της Ε.Α.Α. Προσωρινός και μέγιστος άναδεξέος του Κ.Ε. της Ε.Α.Ν.Ε. τούτο όρίζεται προσωρινός υπό της Δ.Ε. της Ε.Α.Α. Τό Κεντρικό Συμβούλιο της Ε.Α.Ν.Ε. εκλέγει έν τών μελών του τών Γραμματέα και Τεταρτ. Πρόεδρος της Ε.Α.Ν.Ε. είναι ο Πρόεδρος της Ε.Α.Α. ή όποιος ορίσεται από τήν Δ.Ε. της Ε.Α.Α. Διοικητική συγκρότησις της Ε.Α.Ν.Ε. είναι παρόμοια με τήν της Ε.Α.Α. Όλα τά Διοικητικά έργα τής Ε.Α.Ν.Ε. εκτελούνται κατόπιν τής έγκρισεως της Δ.Ε. της Ε.Α.Α.

Handwritten notes and signatures on the left margin, including names like 'Εμ', 'Από', 'Εξ', 'Εν', 'Επ', 'Εφ', 'Εκ', 'Εν', 'Επ', 'Εφ', 'Εκ' and various initials.

...γονται δημοκρατικά διασφραγίζονται από τον Επιστάτη και διά την ...
"Απόρον 48v
Τα διοικητικά έργα της Ε.Α.Η.Ε. δύναται κατόπιν έγκρισης του Επιστάτου
διοικητικού των έργων να αναρτούν διασφραγίζονται για την μελέτη των προβλεπών
της Σχολείας.

"Απόρον 49v
Το Ε.Ε. της Ε.Α.Η.Ε. κατόπιν έγκρισης της Δ.Ε. της Ε.Α.Α. δύναται έπειτα του
Έτους να συγκαλέσει Πανελλήνιες Διευκρινίσεις της Ε.Α.Η.Ε.
Τα θέματα και συμπεράσματα της Διασφραγιστικής κοινοποιούνται και στην Δ.Ε. της
Ε.Α.Α. δύναται να παρευθύνει με αντιπροσωπείαν της.

"Απόρον 50v
"Η Ε.Α.Η.Ε. για την καλλιέργη μορφωτική και πολιτιστική διασφραγίζονται της
Σχολείας δύναται να έδωξη σχετικά έντυπα, να οργανώσει διαλέξεις, εορτές, έπιδρο-
μές κ.λπ.

"Απόρον 51v
"Η Δ.Ε. της Ε.Α.Α. για την καλύτερη λειτουργίαν της οργανώσεως της Ε.Α.Η.Ε.
δύναται να έδωξη διασφραγίζονται στοιχεία της.

"Απόρον 52v
"Η αρχή της Ε.Α.Η.Ε. είναι κλειστή και έχει περιορισμένη τις λέξεις
"ΕΝΤΑΛΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΙΑ", στον έσω χώρο της δε κύριο να γράφεται Ε.Α.Η.Ε.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Επιστάτης Σχολείας

"Απόρον 53v

Το καταστατικό αυτό ένευρήθη από την Δ.Ε. της Ε.Α.Α. στη συνεδρίασή της
της 27ης Ιουνίου 1952 και έγκρισε με την έγκρισή της την έγκρισή του.

Handwritten notes and signatures on the left side of the page.

Large red handwritten signature or stamp in the center.

Multiple handwritten signatures and notes at the bottom of the page, including names like 'Χαρισμένη' and 'Κορνήλιος'.

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή μεταπτυχιακής ειδίκευσης πραγματεύεται τω ζωή και την πολιτική δραστηριότητα του Έλληνα πολιτικού Γιάννη Πασαλίδη. Αρχικά μελετάται η ζωή του στη Γεωργία κατά τα μαθητικά και φοιτητικά του χρόνια, και οι πρώτες του επαφές με τις μαρξιστικές ιδέες. Στη συνέχεια βλέπουμε τον επαναπατρισμό του στην Ελλάδα και την κοινωνική και πολιτική του δραστηριότητα. Το σημαντικότερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στην προσπάθεια του Γιάννη Πασαλίδη να συνενώσει όλες τις τάσεις της Αριστεράς κάτω από έναν ενιαίο σχηματισμό την ΕΔΑ, καθώς επίσης και τη δράση του ως προέδρου της ΕΔΑ τις δεκαετίες 1950 και 1960.